

2011

cultureel jaarboek

provincie Oost-Vlaanderen

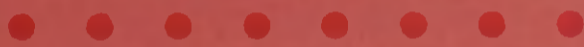

2011

cultureel jaarboek

provincie Oost-Vlaanderen

woord vooraf

Met de jaargang 2006–2007 werd het ‘cultureel jaarboek provincie Oost-Vlaanderen’ in een volledig nieuw kleedje gestoken, vooral dan wat de inhoud betreft. Het was het prille begin van een nieuwe reeks. Maar kleine kinderen worden groot: met deze editie 2011 is het ‘cultureel jaarboek nieuwe stijl’ immers alweer aan zijn eerste lustrum toe. Het nieuwe jaarboek is niet langer in de eerste plaats het jaarverslag van de provinciale directie Cultuur: elke jaargang bundelt een vijftiental artikels waarin dieper ingegaan wordt op de meest uiteenlopende aspecten van het cultuurleven in Oost-Vlaanderen, van de kunsten en de cultuurspreiding tot het roerend en onroerend en het immaterieel erfgoed.

Met slechts dertien artikels is deze jaargang zeker niet de omvangrijkste van de nog jonge reeks, maar hij is daarom geenszins minder interessant of gevarieerd dan zijn vier voorgangers. Opnieuw weerspiegelt dit jaarboek de enorme rijkdom en diversiteit van het cultuurleven in Oost-Vlaanderen, waarvoor ook het provinciebestuur zich trouwens jaar na jaar de nodige inspanningen getroost. In deze jaargang 2011 komen aldus de volgende onderwerpen aan bod: het Gentse Maeterlinckjaar 2011–2012, de Ingmar Bergmantentoonstelling in het Caermersklooster in Gent, Cinébib (het interprovinciale project rond een alternatief filmaanbod in de openbare bibliotheken), Jan Hoet (naar aanleiding van zijn bekroning met de Prijs van de Vlaamse Gemeenschap voor Algemene Culturele Verdienste), het 160-jarige bestaan van het Willemsfonds, de gemeentelijke erfgoedraden en hun belang voor het erfgoedbeleid (met de casus Deinze als voorbeeld), de verdere ontwikkeling van het regionaal depotbeleid van het provinciebestuur, het internationale project ‘Francia Media’ (waaraan o.m. ook het **pam** Ename, het **pam** Velzeke en het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting hun medewerking verlenen), het archeologisch onderzoek van de pestbegraafplaats in Dendermonde en de bescherming van een groot aantal erfgoedrelicten in de fusiegemeente Assenede enerzijds en van 37 Oost-Vlaamse oorlogsmonumenten anderzijds. Ten slotte wordt ook aandacht gevraagd voor twee bijzondere erfgoedprojecten: ‘Heiligen door het oog van de naald’ in Sint-Niklaas rond religieus textiel en ‘De dood in kinderschoenen’ in Gent rond kindergraven.

Ongetwijfeld staat ook dit nieuwe jaarboek – net als zijn vier voorgangers – dus weer garant voor een massa boeiende informatie en heel veel lees- en kijkgenot!

Jozef Dauwe

Gedeputeerde voor cultuur, leefmilieu, middenstand & EROV

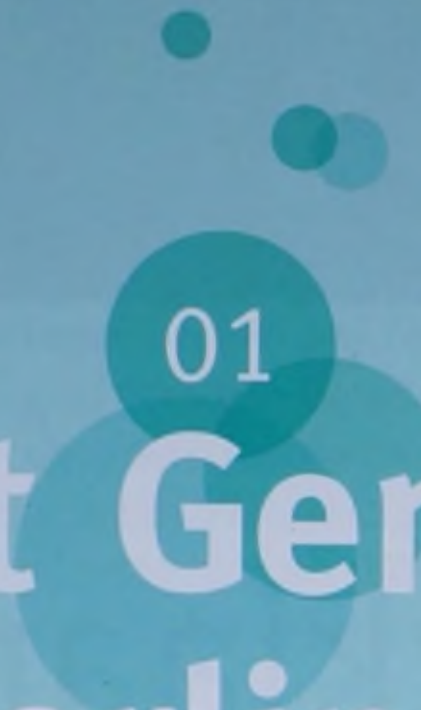

inhoudstafel

woord vooraf	5
inhoudstafel	7
01 het Gentse Maeterlinckjaar 2011–2012	8
02 de Provincie Oost-Vlaanderen zet haar schouders onder de Bergmanexpo in het Caermersklooster	18
03 Cinébib	26
04 Kuifje in China	32
05 160 jaar ‘kluwaard en geus’	38
06 de gemeentelijke erfgoedraden en hun belang voor het erfgoedbeleid	48
07 het regionaal depotbeleid van de Provincie Oost-Vlaanderen verder op de rails gezet	58
08 Francia Media: bakermat van Europese cultuur	64
09 pest in Dendermonde	70
10 Assenede ‘revisited’	76
11 oorlogsmonumenten in Oost-Vlaanderen beschermd	92
12 ‘Heiligen door het oog van de naald’, een erfgoedproject rond religieus textiel uit het dekenaat Sint-Niklaas	102
13 erfgoedproject in de kijker: ‘De dood in kinderschoenen’	106
colofon	111

01

het Gentse Maeterlinckjaar 2011–2012

het Gentse Maeterlinckjaar 2011–2012

In 2011 was het precies honderd jaar geleden dat de Gentse auteur Maurice Maeterlinck (1862–1949) als enige Belgische schrijver ooit de Nobelprijs voor literatuur ontving. Maeterlinck was eind 19de en begin 20ste eeuw een wereldwijd bewonderd grootmeester van het literair symbolisme. Ofschoon hij in het Frans schreef en het grootste deel van zijn leven in Frankrijk woonde, beschouwde hij zichzelf toch als een Vlaming en een Gentenaar. Sprekend bewijs daarvan is zijn laatste werk, 'Bulles bleues. Souvenirs heureux', waarin hij helemaal terugkeert naar zijn jeugdijaren in Gent, die een blijvende inspiratiebron waren. Maeterlinck kan daarom gezien worden als een prominent onderdeel van het Gentse immateriële erfgoed, dat, mede om zijn internationale betekenis, blijvend geïntegreerd moet worden in de culturele uitstraling van de stad Gent. Zijn geboortestad herdacht de Nobelprijswinnaar daarom met een indrukwekkend en veelzijdig cultureel programma, dat de vaak genegeerde band met Gent nadrukkelijk in het licht wou stellen en dat voor een stuk nog werd voortgezet in 2012, mooi samenvallend met de 150ste verjaardag van zijn geboorte. De Gentse cultuurhuizen, zowel stedelijke als niet-stedelijke, brachten samen een grootse hommage aan Maeterlinck, ondersteund en gepromoot door de Stad Gent. Markante uitschieters waren twee grote tentoonstellingen, concerten, operacreaties en een wetenschappelijk colloquium. Met de gidsenverenigingen werden wandelingen georganiseerd langs de belangrijkste plekken in Gent die een band hebben met de schrijver. Verder waren er jongerenprojecten, publicaties en een gevarieerd toeristisch aanbod, met de steun van Toerisme Oost-Vlaanderen. De dienst Toerisme van de Stad

Gent en Toerisme Vlaanderen voerden ook over de grenzen extra promotie voor het Maeterlinckjaar. Het vierdaagse Gentse lichtfestival van 26 tot 29 januari 2012 kreeg als thema 'geluk', geïnspireerd door de zoektocht naar geluk in Maeterlincks 'L'oiseau bleu'.

Gerestyled kabinet en nieuwe vertalingen

Het departement Cultuur en Sport van het Gentse stadsbestuur fungeerde als het centrale punt voor de coördinatie van het hele Maeterlinckjaar. Stafleden van dit departement gaven de Maeterlinckherdenking vorm in het vlak van de artistieke invulling, de organisatie en de communicatie. Aan het begin van het Maeterlinckjaar werd een website gelanceerd, www.maeterlinck100.be, met informatie over Maeterlinck en zijn oeuvre en over alle evenementen van het herdenkingsjaar.

Een aanpassing naar de hedendaagse tentoonstellingsnormen van het sinds 1979 grotendeels ongewijzigd gebleven Kabinet Maeterlinck in het Museum Arnold Van der Haeghen was één van de vroegste doelstellingen. Het zowel inhoudelijk als vormelijk helemaal herdachte kabinet werd op 9 november 2011, exact honderd jaar na de toekenning van de Nobelprijs, opnieuw opengesteld voor het publiek, met als handleiding de brochure 'Maurice Maeterlinck. Een odyssee naar de stilte'.

Door de staf van het departement werd in maart 2012 ook een Nederlandse vertaling bezorgd van Maeterlincks integrale poëzie. Voor het eerst is Maeterlincks poëtisch oeuvre daarmee integraal in het Nederlands te lezen.

Het Stadsarchief van zijn kant publiceerde een vertaling van 'Bulles bleues. Souvenirs heureux' (1948) onder de titel 'Bulles bleues. Herinneringen van geluk'. Dit zijn Maeterlincks jeugdmemories, waarin hij vooral terugblijkt op zijn vroegste jaren in Gent en op het ouderlijke landgoed in Oostakker, die een bron van inspiratie waren voor zijn literair werk. Dit belangrijke en vrijwel onbekende egodocument werd op die manier eindelijk beschikbaar voor Nederlandstalige lezers. De vertaling werd op 19 oktober 2011 aan de pers voorgesteld in het Sandton Grand Hotel Reylof, precies op de plek waar Maeterlinck geboren werd op 29 augustus 1862. Het management van het nieuwe hotel zorgde er tevens voor dat het bronzen portretmedaillon uit 1962 ter hoogte van het verdwenen geboortehuis opnieuw werd aangebracht. Ook werd de foyer op de benedenverdieping van het hotel naar de Nobelprijs-laureaat genoemd.

L'oiseau bleu, op zoek naar geluk

De Kunsthal Sint-Pietersabdij bracht van 9 december 2011 tot 22 april 2012 de grote tentoonstelling 'L'oiseau bleu. Op zoek naar geluk', rond Maeterlincks beroemdste toneelstuk uit 1905. De kunsthal bracht Maeterlincks filosofische sprookje in primeur als een tentoonstelling, waarbij de bezoeker het tijdloze meesterwerk niet vanuit zijn theaterstoel beleefde, maar zelf de zoektocht van de twee houthakkerskinderen Tytyl en Mytyl kon meemaken, wandelend door een sprookjesachtig decor en luisterend naar de tekst door middel van een audiogids. Samen met Libris Literatuur Prijswinnaar Bernard De Wulf en de acteurs van het NTGent werd het stuk op een originele manier weer tot leven gebracht, net zoals de baanbrekende toneelregisseur Stanislavski dat in 1908 in Moskou had gedaan. Bewaarde decors en ontwerpen van de vroegste opvoeringen in Moskou, Londen, New York en Brussel konden worden opgespoord en gereconstrueerd. Meteen na de eerste opvoering in Moskou veroverde 'L'oiseau bleu' de wereld en kende een stormachtig succes. Het werd vertaald in minstens 25 talen en is van Rusland tot Japan nog steeds immens populair. In 1911 trok het de jury in Stockholm over de streep om de Nobelprijs voor literatuur aan Maeterlinck toe te kennen. Na de Eerste Wereldoorlog had de operabewerking in New York een ware 'Blue Bird craze' tot gevolg, die enkel door de Walt Disney Studio's werd afgeremd. De blauwe vogel veroverde een vaste stek als gelukssymbool in het collectieve geheugen van Britten en Amerikanen. De wereldwijde impact van Maeterlincks 'L'oiseau bleu' kwam in de tentoonstelling ruim aan bod, de verfilmingen inbegrepen. Verscheidene regisseurs haalden immers inspiratie uit het universele verhaal, van Maurice Tourneur in 1918 tot Gust Van den Berghe in 2010. In de Paarse Zetellezing van 20 oktober 2011 interviewde Griet Pauwels die Vlaamse cineast, wiens 'Blue bird' in 2011 werd geselecteerd voor de Quinzaine des Réalisateurs in Cannes en tevens in competitie ging tijdens het Gentse Filmfestival, waar de film een

Het werd vertaald
in minstens 25 talen
en is van Rusland tot
Japan nog steeds
immens populair.

speciale vermelding kreeg. Ook in het educatieve onderdeel van het filmfestival, 'Lessen in het donker', voor leerlingen van het secundair onderwijs was de film 'Blue bird' opgenomen.

Op 29 maart werd de 2500ste bezoeker van de tentoonstelling in de bloemetjes gezet: een leerlinge uit het tweede leerjaar van de basisschool Van Monckhoven in Gent. De leerkrachten kregen een boekenpakket.

De wereld van George Minne en Maurice Maeterlinck

Het Museum voor Schone Kunsten organiseerde van 22 oktober 2011 tot 19 februari 2012 een tentoonstelling over de artistieke wisselwerking tussen Maurice Maeterlinck en beeldend kunstenaar George Minne. Beide kunstenaars hebben in hun debuutperiode nauw samengewerkt en waren, als symmetrische geesten, sterk doordrongen van eenzelfde artistiek levensgevoel. Minne illustreerde Maeterlincks eerste dichtbundel, 'Serres chaudes' (1889). De tentoonstelling schetste een portret van de twee jonge kunstenaars in de bloeiende Gentse kunstscene van het fin de siècle. Daarnaast bewezen werken van kunstenaars als Redon, Khnopff, Degouve de Nuncques en Spilliaert hoe Maeterlinck veel artiesten inspireerde en ook zelf beïnvloed werd door de beeldende kunsten uit die periode. Parallel werd de creatieve ontwikkeling van Minne geëvoceerd. Sommige van zijn werken, zoals de bekende 'Fontein der geknielden', beïnvloedden grote namen als Klimt en Kokoschka.

Voor dit veelzijdige overzicht kon een unieke selectie van een honderdtal symbolistische kunstwerken worden samengebracht.

Maeterlinckconcerten in De Bijloke

Maeterlincks oeuvre was een haast onuitputtelijke inspiratiebron voor tientallen componisten, vooral van de avant-garde. Vele van zijn werken bleven vooral via muzikale bewerkingen bekend, bv. 'Pelléas et Mélisande' (1893), dat vele malen op muziek werd gezet, met als beroemdste versie de gelijknamige opera van Claude Debussy. Door die muzikale dimensie kon het programma van het Maeterlinckjaar op een aantrekkelijke wijze worden verrijkt. Op de eerste plaats speelde Muziekcentrum De Bijloke op dit gegeven in en organiseerde drie symfonische concerten met o.m. werk gebaseerd op 'Pelléas et Mélisande' van Arnold Schönberg, Gabriel Fauré en Jean Sibelius. Die concerten werden geprogrammeerd in 2012: Brussels Philharmonic met het symfonisch gedicht van Schönberg op 21 januari, het Symfonieorkest Vlaanderen met de orkestsuite van Fauré op 11 februari en het Orchestre National de Lille met de toneelmuziek van Sibelius op 17 maart. Composities op werk van Maeterlinck voor een kleinere bezetting werden op 26 januari gebracht door het Maeterlinck Kwartet in de Miryzaal van het conservatorium. Op het programma stond werk van Darius Milhaud en Claude Debussy. Op 4 en 5 mei bracht muziektheaterproductiehuis Nabla in Muziekcentrum De Bijloke de wereldpremière van een nieuw Maeterlinckproject van de hand van de Belgische componist Joachim Brackx.

Drie creaties voor muziektheater

'L'intruse' en 'Les aveugles' zijn twee korte toneelstukken van Maeterlinck uit 1890. De Vlaamse Opera gaf de opdracht om op basis van 'L'intruse' een kameropera te schrijven naar aanleiding van het Maeterlinckjaar 2011. Voor de muziek werd een beroep gedaan op componist Dirk D'Ase. Het libretto is van Stef Lernous, artistiek leider van het theatercollectief Abattoir Fermé, die ook de regie op zich nam. 'L'intruse' werd gerealiseerd door de Vlaamse Opera in samenwerking met deSingel en Abattoir Fermé. De wereldpremière vond plaats in de Theaterzaal van Kunstencentrum Vooruit op 17 mei 2011.

De opera 'Les aveugles' werd voor het Maeterlinckjaar geproduceerd door LOD | Muziektheater. De muziek is van de hand van de jonge Gentse componist Daan Janssens. De setting was in handen van de internationaal bekende beeldende kunstenaar en theatermaker Patrick Corillon. Het werd een 'hybride' opera, een creatie waarin diverse technieken en benaderingen samengaan. De muziek werd uitgevoerd door VocaalLAB en Musiques Nouvelles o.l.v. Filip Rathé. De wereldpremière had plaats op 20 maart 2012 in le manège.mons. In Gent werd 'Les aveugles' opgevoerd in Kunstencentrum Vooruit op 27 en 28 april.

Muziektheater Transparant en Oxalys vroegen aan componiste Annelies Van Parys om Debussy's opera 'Pelléas et Mélisande' (1902) te reduceren tot een werk voor een kamermuziekensemble. Regie en encenering werden verzorgd door Wouter Van Looy, die zich daarvoor liet leiden door Maeterlincks eigen opvattingen over de mise-en-scène van zijn theaterwerk. De wereldpremière vond plaats in Bergen (Noorwegen) op 14 april 2012. In Gent was er een uitvoering in de Vlaamse Opera op 25 april.

Het Gentse amateurgezelschap Le Noeud speelde de integrale originele versie van het toneelstuk 'Pelléas et Mélisande', in een regie van Luk De Bruyker en Steve De Schepper, in Auditorium 61 op 16, 17 en 18 maart 2012.

Compositieopdracht 'Douze chansons'

Het Spectra Ensemble zette een project op rond de gedichtenbundel 'Douze chansons' (1896), gedichten die volgens Maeterlincks zeggen geïnspireerd waren door Vlaamse kinder- en volksliederen. Hij integreerde inderdaad een aantal karakteristieken van het volkslied in de overigens puur symbolistische poëzie met ondertonen van mysterie, angst en somberheid. Spectra beoogde een prestigieus internationaal project, waarin twaalf componisten uit binnen- en buitenland in een compositieopdracht elk één van de 'Douze chansons' op muziek zetten. 'Douze chansons' werd uitgevoerd op 3 februari 2012 in de Pacificatiezaal van het stadhuis als openingsmanifestatie van het Maeterlinckcolloquium, georganiseerd door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.

Georgette Leblanc, à la recherche d'une femme perdue

Gent Festival van Vlaanderen speelde in op de Maeterlinckthematiek met het project 'Georgette Leblanc, à la recherche d'une femme perdue', in een speciale setting naar een idee van Wim Lambrecht. Dit project was gewijd aan het kunstenaarskoppel Maurice Maeterlinck en Georgette Leblanc: Leblanc, die heel wat van Maeterlincks werken inspireerde, was immers zelf een getalenteerde operazangeres, actrice en schrijfster. Dit project, met composities van Lodewijk Mortelmans, Camille Saint-Saëns, Alexander von Zemlinsky en Eugène Ysaÿe, was te zien in de Cercle Royal Artistique et Littéraire tijdens OdeGand op 17 september 2011.

In het festivalconcert van 4 oktober, in samenwerking met de Handelsbeurs, brachten tenor Christophe Prégardien en het ensemble Oxalys een concert met muziek van Max Reger, Gustav Mahler en Alexander von Zemlinsky. Van die laatste werden twee zettingen van gedichten van Maeterlinck uitgevoerd.

Wetenschappelijk colloquium 'Maeterlinck en de natuur'

Een samenwerking tussen de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, de afdeling Frans van de vakgroep Letterkunde van de Universiteit Gent en de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België resulteerde in een hoogstaand tweetalig Maeterlinckcolloquium op zaterdag 4 februari 2012 in het academiegebouw, met referaten door binnen- en buitenlandse academici. Een gespreksavond plaatste deze studiedag in de bredere context van de aanwezigheid van het Franstalige Vlaamse symbolisme in het actuele gedachtegoed.

Fotoboek 'Wonen in dromen'

Van eind augustus tot eind oktober 2011 was in de Stedelijke Openbare Bibliotheek de tentoonstelling 'Van Rijvissche tot Orlamonde' te zien. De tentoonstelling bestond uit acht panelen met foto's van Nicolas Maeterlinck en was samengesteld met medewerking van de Franse ambassade in Brussel en het Gentse Stadsarchief, bewaarplaats van het Archief Maeterlinck. De achterkleinzoon van de broer van Maurice Maeterlinck ging daarvoor op zoek naar de overblijfselen van de opeenvolgende verblijfplaatsen van de auteur in het Gentse en vooral in Frankrijk. In het kader van het streekgericht bibliotheekbeleid van het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen was de tentoonstelling in de loop van 2012 nog te zien in de openbare bibliotheken van Wachtebeke, Evergem, Lebbeke, Brakel en Deinze.

Met steun van de Provincie Oost-Vlaanderen en de Franse ambassade publiceerde de Maurice Maeterlinck Stichting de confrontatie van archieffoto's met de nieuwe opnamen van Nicolas Maeterlinck onder de titel 'Maurice Maeterlinck. Wonen in dromen' (Franstalige versie: 'Maurice Maeterlinck. Des rêves habités'), een boek dat werd voorgesteld in de foyer van de schouwburg van het NTGent op 1 december 2011.

Maeterlinck Matinee in De Zwarte Doos

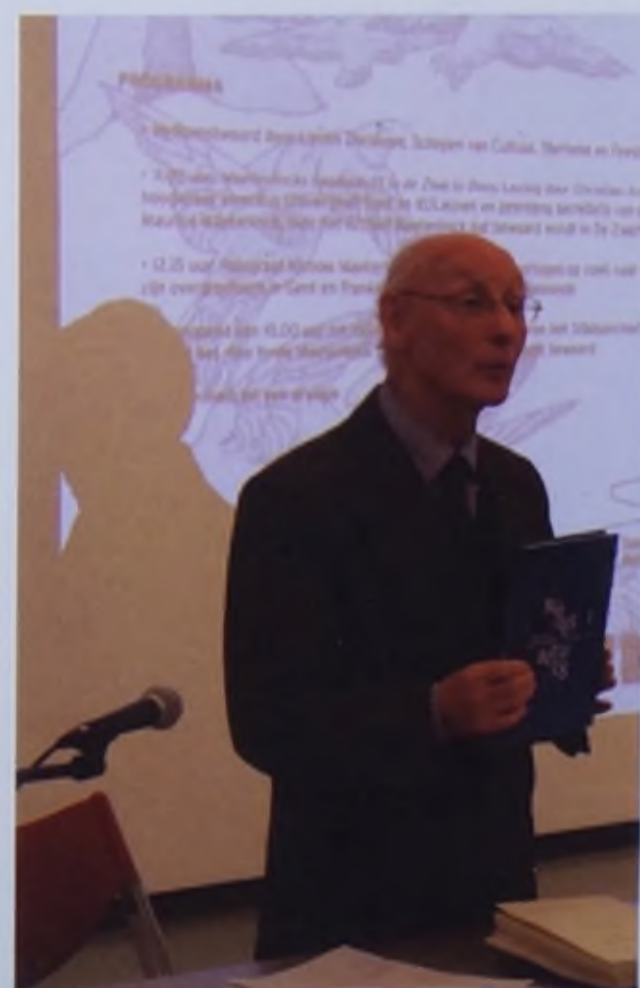
Op zondag 23 oktober 2011 organiseerde het Stadsarchief een publieksmoment dat in het teken stond van de auteur. Het archief van de Nobelprijswinnaar, dat sedert 1954 door de Stichting Maurice Maeterlinck is verzameld, wordt immers in het Stadsarchief bewaard. Uit dat archief werd een selectie documenten en foto's gepresenteerd onder de titel 'Maeterlincks handschrift in De Zwarte Doos'. Aansluitend was er een lezing door emeritus hoogleraar Christian Angelet, Maeterlinckkenner en lange tijd secretaris van de Stichting Maurice Maeterlinck, en door Nicolas Maeterlinck, die zijn fotoreportage 'Van Rijvissche tot Orlamonde' toelichtte.

Maeterlinck voor jongeren

Op 10 september 2011 verzorgde de dienst Cultuurparticipatie, in samenwerking met het Gentse cultuurcentrum CIRCA, het openingsevenement van het Maeterlinckjaar met een gevarieerd programma op het Sint-Baafsplein en in de schouwburg van het NTGent. Het openluchtprogramma werd vooral door rappende jongeren ingevuld.

De dienst Cultuurparticipatie ontwikkelde tevens een werkbundel met een poëzieroute voor jongeren vanaf 14 jaar. Dat project kwam tot stand in samenwerking met het Poëziecentrum, Marit Trioen en de Maurice Maeterlinck Stichting. De poëzieroute omvatte zeven gedichten van Maurice Maeterlinck en drie van tijdgenoten (Charles Van Lerberghe, Karel Van de Woestijne en Emile Verhaeren), maar refereerde ook aan de tijdsgeest en een aantal andere facetten van Maeterlincks oeuvre. De gedichten werden door hedendaagse dichters hertaald. Bij de werkbundel werd ook een bredere omkadering aangeboden in de vorm van inlevingsteksten, duiding over Maeterlinck en een schets van de tijdsgeest en zijn tijdgenoten.

Van 26 tot 29 april 2012 organiseerde CIRCA in samenwerking met De wereld van Kina en de dienst Cultuurparticipatie een vierdaags 'Insectenfestival' voor

Bij de werkbundel
werd ook een
breder omkadering
aangeboden

de allerkleinsten, geïnspireerd op Maeterlincks beroemde essays over bijen, mieren en termieten.

Jeugdacteur Do Van Ranst schreef een kinderboek op basis van Maeterlincks 'L'oiseau bleu', met illustraties van Carll Cneut. Dezelfde auteur regisseerde begin 2012 ook zijn toneelbewerking bij de jeugdafdeling van de Koninklijke Toneelvereniging 'Voor God en den Evenmensch' in het Ringtheater in Hamme. Ook leidde hij een workshop voor jongeren in de Stedelijke Openbare Bibliotheek van Gent op 25 februari 2012.

Tijdens de tentoonstelling 'L'oiseau bleu' in de Sint-Pietersabdij werden eveneens gepaste activiteiten georganiseerd voor jongeren. Zo konden de klassen van het lager onderwijs de tentoonstelling gratis bezoeken aan de hand van een educatief pakket, uitgewerkt door vzw Rijms, de Pedagogische begeleidingsdienst Stad Gent en WOCK, dat hen op een creatieve manier door de tentoonstelling leidde. Voor kleuters was er de zoektocht 'Waar zit die geluksvogel?' en op de Bibliotheekzolder van de Sint-Pietersabdij was er het theateratelier 'Het uur blauw' van Jeugdtheaterhuis Larf! met improvisatiesessies rond geluk.

Maeterlinck-Verhaeren & de Nobelprijs 1911

Het Provinciaal Museum Emile Verhaeren in Sint-Amands organiseerde op eigen initiatief een tentoonstelling waarbij de figuur van Maeterlinck werd geconfronteerd met die van Emile Verhaeren, die andere beroemde Franstalige Belgische auteur, die eveneens voor de Nobelprijs werd voorgedragen, maar hem nooit heeft gekregen. De tentoonstelling, die liep van 4 juni tot 11 september 2011, kwam tot stand met de medewerking van de Koninklijke Bibliotheek van België, de Archives & Musée de la Littérature in Brussel, het Gentse Museum voor Schone Kunsten en verschillende private bruikleengevers.

André Capiteyn

adjunct van de directie

Stadsarchief – De Zwarte Doos

Stad Gent

02

**de Provincie Oost-Vlaanderen
zet haar schouders onder
de Bergmanexpo in het
Caermersklooster**

‘Over waarheid en leugen’ groeit uit
tot een masterclass

de Provincie Oost-Vlaanderen zet haar schouders onder de **Bergmanexpo** in het **Caermersklooster**

‘Over waarheid en leugen’ groeit uit tot een masterclass

Met als doel een stukje filmgeschiedenis te actualiseren en jongeren inzicht te geven in het ontstaan van nog steeds spraakmakende films zette de Provincie Oost-Vlaanderen in 2011 haar schouders onder de door het Filmfestival Gent georganiseerde Ingmar Bergmantentoonstelling in het Provinciaal Cultuurcentrum Caermersklooster. Een toplocatie, die de diep gekoesterde wens van de Ingmar Bergman Foundation in vervulling deed gaan. Zij droomde ervan de onder de titel ‘Over waarheid en leugen’ gepresenteerde nalatenschap van Ingmar Bergman in een kerk voor te stellen.

Lode Van Pee en zijn Caermersploeg spaarden dus kosten noch moeite om documenten, brieven, aantekeningen, kostuums en filmtreksels van de grootmeester efficiënt voor te stellen. Daarbij werd onder meer de kapelruimte verduisterd. Niet om alles ‘als in een duistere spiegel’ te presenteren, wel om de schoonheid van een magistraal oeuvre tot haar recht te laten komen. Een en ander leverde, naast een steelse jaloerse blik, ook sportieve felicitaties op van de directie van het Berlijnse Filmmuseum, waar de tentoonstelling eerder dat jaar te zien was geweest.

Na Stanley Kubrick en Jacques Tati pakte het Gentse filmfestival dus opnieuw uit met een klinkende naam: Ingmar Bergman. Maar is dat niet die zwaarmoedige Zweedse regisseur die zestig jaar geleden zolang met God

worstelde tot het iedereen zwaar te moede werd? En er uiteindelijk 'Het zwijgen' toe deed? De regisseur die de Dood in 'Het zevende zegel' een existentieel stukje schaak liet spelen met ridder Block? Die ons op zoek liet gaan naar 'Wilde aardbeien' dicht bij 'De maagdenbron'? De man die ons 'Een zomer met Monika' gunde en ons daarbij de 'Glimlach van een zomernacht' bezorgde? Of zijn personages hartverscheurende 'Kreten en gefluister' ontlokte of 'Scènes uit een huwelijk' serveerde?

Aan deze enkele titels uit zijn oeuvre hangt een geur van kunstzinnigheid die in het tweede decennium van de 21ste eeuw niet zelden gedateerd overkomt. Films die een maatschappelijk debat op gang brengen, kruiden of aanzwengelen, lijken uit voorhistorische tijden te komen. Gewend als we zijn aan films als voorbijflitsende fenomenen of beroerders van de waan van de dag. Wie zou er nu een regisseur durven typeren als 'de Sophocles van zijn tijd', zoals Bergman ooit werd genoemd. Zijn invloed vatte het weekblad Time zelfs samen door op zijn titelpagina met "Bergmania rules the world" uit te pakken.

Ontleden

Hoe zet je dus een tentoonstelling in een markt die gedomineerd wordt door 'Transformers', avatars, Harry Potters en andere 'Hunger games'. Al dan niet in 3D.

Met een bang hart dan maar? "Geenszins", onderstreepte tentoonstellingscurator Kristina Jaspers, "het oeuvre van Bergman mag dan al van de vorige eeuw dateren, zijn thematiek, de confrontatie met het eigen ik, de bezinning op de rol van de kunstenaar in de maatschappij, is van alle tijden. Hij was een meester in het ontleden van relaties en van de grote levensvragen. Of het nu over geloof, het bestaan van God, de liefde of de man-vrouwrelatie ging, steeds stond Bergman daarbij op het voorplan. Die thema's hebben nog niets van hun impact verloren. Bergman is van alle tijden." Hedendaagse cineasten als Woody Allen of Michael Haneke zijn niet te beroerd om toe te geven dat zij een pak van hem hebben geleerd. Dat bleek ook uit bijna schroomvolle brieven op de tentoonstelling.

Maar niet alleen in de actualiteitswaarde lag een mogelijke verantwoording voor het organiseren van deze tentoonstelling. Curator Kristina Jaspers noemde ze terecht een "masterclass in filmmaken". Honderden foto's, vele expressieve kostuums, notities, regieaanwijzingen en talloze interviewfragmenten riepen de leefwereld op van Ingmar Bergman.

In de eerste plaats was er natuurlijk de filmprojector die een niet te overschatten rol speelde in het leven van de op 14 juli 1918 geboren Ingmar Bergman. Hij stond prominent aan de ingang van de tentoonstelling. De projector was eigenlijk een kerstgeschenk van een tante voor Dag, de broer van Ingmar. Net van dat cadeau had Ingmar gedroomd en, naar hijzelf neerschreef in zijn autobiografie, huilde en tierde hij bij zoveel 'onrecht'. Tot hij plots een inval kreeg en Dag een deal voorstelde. De filmprojector of 'cinematograaf' in ruil voor honderd tinnen soldaatjes. Dag sloeg dat aanbod niet af en de rest is filmgeschiedenis.

Maar zagen we op de tentoonstelling het authentieke toestel? Daar twijfelen sommigen aan. Maar is dat van belang in een expo met als titel 'Over waarheid en leugen'?

Een titel die raak gekozen was, want in zijn oeuvre speelt Bergman als geen ander met beide elementen. Leugen en waarheid in het geloof, in de liefde, in de zin van het lijden, in het zoeken naar God, in het streven naar gerechtigheid, in het bestaan van een eeuwig leven, een hiernamaals.

om de schoonheid
van een magistraal
oeuvre tot haar recht
te laten komen

Voorbeeld

Wie naar de wortels van dat spel peilt, moet in de kinderjaren van Bergman duiken. Achter de bijna ontroerende familiefoto's op de tentoonstelling schuilde een donkere leefwereld. Ingmar was de zoon van een dominee en het gezin had dus een voorbeeld-functie. Vandaar dat hij een strenge opvoeding kreeg, die meermaals met een flink pak slaag gepaard ging. Twee basisprincipes werden er bij Ingmar ingehamerd. Naast het respect voor het autoritaire gezag was er het absolute verbod om te liegen. Zelfs het verzinnen van verhaaltjes was, omdat het zondig was, niet toegestaan. Geen wonder dus dat Bergman als tiener daartegen in opstand kwam. Hij speelde niets liever dan poppenspel en voedde zijn fantasie door met zijn grootmoeder naar de film te gaan.

Theatermaken werd zijn grote ambitie en die werd nog afgeremd door zijn ouders. Zij stuurden hem naar de universiteit, maar zijn literatuurstudies maakte Ingmar Bergman niet af. Hij verzeilde wel in de toneelgroep van de studenten. Daar kon hij naar hartenlust 'liegen'. Een spel dat hij in zijn latere films voortzette. Ze waren meer dan eens gebaseerd op gebeurtenissen uit zijn leven. 'Fanny en Alexander' werd de meest 'autobiografische' film uit zijn carrière. Een maquette van het decor, kostuums en fragmenten maakten deze film erg tastbaar. Maar op zoek naar meer 'waarheid' uit zijn leven kom je ook bij de scenario's terecht die hij schreef nadat hij met 'Fanny en Alexander' een coda had gebreed aan zijn eigen regiewerk. Vandaar dat er ook documenten waren over de door Bille August gedraaide 'The best intentions'. Daarin steekt veel waarheid over het leven van zijn ouders; de leugen bestaat in de verandering van de voornamen. Zijn moeder heette Karin en bij Bille August wordt dat Anna en zijn vader Erik krijgt Henrik als filmnaam!

Beeldenbad

Na deze intro kon je op de tentoonstelling in de 'Laterna magica'-black-box een ongeëvenaard beeldenbad nemen. Twintig minuten lang kwamen beelden uit 27 films op je af. Een verrassende, meeslepende en soms ontroerende ervaring. En vooral een bewijs van de magie van Bergman, die als niet één gevoelens wist te halen uit of te leggen in close-ups van zijn acteurs en actrices. Weinigen hebben hem dat voor- of nagedaan. Met dank uiteraard aan zijn cameramannen, zoals Sven Nykvist en Gunnar Fischer. En uiteraard ook aan Bibi en Harriet Andersson, Ingrid Bergman, Max von Sydow, Gunnar Björnstrand, Liv Ullmann en andere acteurs en actrices uit de Bergmanstal. Velen onder hen had hij ontmoet toen hij theaterdirecteur was in Malmö. Omdat er in de zomermaanden geen theateropvoeringen waren, draaide hij dan maar een film met zijn gezelschap!

Om dat rijke oeuvre toch wat behapbaar en toegankelijk te maken, werd het thematisch ingedeeld. In de eerste plaats was er de 'Zoektocht', met de eerste

verfilming van een Bergmanscenario en zijn eerste film, 'Havenstad', waarin de invloed van het Italiaanse neorealisme tastbaar is. In zijn volgende film, 'Gevangenis', toonde de jonge Bergman zich schatplichtig aan het Duitse expressionisme.

Een verrassende, meeslepene
en soms ontroerende ervaring.
En vooral een bewijs van de magie
van Bergman

De jaren vijftig betekenden de doorbraak als 'kunstenaar'. Eén en ander culmineerde in Cannes, waar zijn 'Glimlach van een zomernacht' een denderend succes kende. Toen de regisseur daarover een krantenbericht las, pakte hij zijn koffers en trok naar de Azurenkust. Met in zijn bagage een afgewezen script. Dat van 'Het zevende zegel'. In Cannes kon hij zijn producent ervan overtuigen om toch maar die film te draaien. Zo triviaal kan filmgeschiedenis zijn.

Het uit 1957 daterende 'Zevende zegel' is niet alleen een datum in de filmgeschiedenis, maar ook een scharniermoment in het oeuvre van de Zweedse cineast. Het betekende ook een overstap naar 'Geloof', de thematiek die Bergman beroemd en berucht maakte. De films 'Als in een duistere spiegel', 'De avondmaalgasten' en 'Het zwijgen' werden in het Caermersklooster als de 'geloofstrilogie' voorgesteld. Een kwalificatie waarmee de regisseur het op het einde van zijn leven niet langer eens was. Waarheid en leugen, weet je wel.

Toen de trilogie al lang achter de rug was, zei hij “meer te geloven in Bach en Beethoven dan in God”. In de documentaire over zijn leven ‘Bergman Island’ laat regisseuse Marie Nyreröd de agnosticus Bergman daarover het volgende zeggen: “we moeten niet spreken over God maar over het heilige in de mens. Door musici, profeten en heiligen weten we iets over andere werelden. Vooral door muziek. Waar komt die vandaan? Ik heb het aan vele beroemde componisten gevraagd. Waarom hebben we muziek? Vreemd toch dat zij het ook niet weten.” Er was op de tentoonstelling heel wat stof om over na te denken.

Bevrijding

Na ‘Het zwijgen’ voelde Bergman zelf zich ‘bevrijd’ en hij vestigde zich op het eiland Fårö. Onder andere dankzij beelden van zijn huis en zijn omgeving daar kregen we een inkijk in zijn persoonlijk leven. Veel tentoonstellingsbezoekers is het kunstboek over Leon Spilliaert in Bergmans huis niet ontgaan.

De persoonlijke noot vormde een ideale overgang naar het thema ‘Relaties’, een domein waaraan hij ook al een flink deel van zijn roem te danken heeft. Foto’s van ‘The touch’ leerden ons dat Bergman voor het eerst in het Engels draaide en dat Elliott Gould de eer geniet om als eerste buitenlandse acteur met Bergman te hebben gewerkt. Maar ‘The touch’ kon toch niet op tegen ‘Kreten en gefluister’, ‘Scènes uit een huwelijksleven’ en ‘Herfstsonate’, de drie standaardwerken in het vlak van relaties. Toen de eerstgenoemde film in omloop kwam, sprak Ingmar Bergman over de drie zussen als vertegenwoordigsters van even vele aspecten van zijn moeder. Maar later lachte hij die verklaring weg. Waarheid en leugen? Onuitroeibaar bij de regisseur.

Ook ‘Scènes uit een huwelijksleven’ was gebaseerd op eigen belevenissen. Op een dag kwam hij thuis en verklaarde doodgemoedereerd aan zijn

echtgenote dat hij een nieuw leven zou beginnen met een andere vrouw. Liv Ullmann verfilmde dat voorval later in 'Ontrouw', naar een scenario van ... Ingmar Bergman. Dezelfde Liv Ullmann kreeg eerder de hoofdrol in 'Herfstsonate', waarin Ingrid Bergman in een studie over een moeder-dochterrelatie haar tegenspeelster was. Tussen de twee Bergmans was het, naar verluidt, ook niet altijd koek en ei. Maar wat was ook daar waarheid en leugen?

Naar aanleiding van een beschuldiging van belastingontduiking werd Ingmar Bergman bijzonder pijnlijk met waarheid en leugen geconfronteerd. Hij ontkende en was zo boos dat hij naar het buitenland en meer bepaald naar München vertrok, waar hij zich volop in het theatermilieu stortte en integreerde. Met een heropleving van het theaterleven als gevolg. Niemand nam het de bezoekers van de tentoonstelling echter kwalijk dat zij meer aandacht besteedden aan het weliswaar kleine muziekgedeelte, dat speciaal voor het Filmfestival Gent werd voorgesteld. Omdat de rol van muziek in film tot de core business van het festival behoort, was de Ingmar Bergman Foundation bereid om Bergmans visie op 'De toverfluit' van Wolfgang Amadeus Mozart voor te stellen. Een verfilming die zowel de filmliefhebbers als de melomanen kon bekoren.

Loflied

“want ik maakte mij
verstaanbaar in een
taal die verder reikte
dan woorden”

'Over waarheid en leugen' werd afgerond met beelden en documenten uit de laatste jaren van de regisseur, die tijdens zijn leven veel werd gefêteerd. Met Oscars, Gouden Palmen, Gouden Beren, die hij evenwel zelden zelf in ontvangst nam. Zo stuurde hij Liv Ullmann om in 1997 in Cannes de Palme des Palmes, een bekroning van zijn collega's, in ontvangst te nemen. Van de commercie rondom dat festival had Bergman naar zijn brieven te oordelen geen hoge pet op. Hij wierp wel zijn gewicht en prestige in de schaal, toen de eerste grote Europese Filmprijzen, de zogenaamde Felixen, werden uitgereikt. Voor zijn oeuvre kreeg hij ook de prestigieuze Erasmusprijs en bij die gelegenheid verklaarde hij waarom hij de film als zijn uitdrukkingmiddel bij uitstek koos. "Dat lag voor de hand", zei hij, "want ik maakte mij verstaanbaar in een taal die verder reikte dan woorden, waaraan het mij ontbrak, dan de muziek, die ik niet beheerste, dan de schilderkunst, die mij onaangedaan liet. Plots had ik dankzij de film de mogelijkheid om in contact te komen met de mij omringende wereld, in een taal die letterlijk van ziel tot ziel wordt gesproken in volzinnen die zich op een bijna wellustige manier onttrekken aan de controle van het intellect."

Van een loflied op het filmmedium gesproken. Toch zeggen velen dat Bergman als toneelregisseur belangrijker is dan als cineast. Hijzelf noemde het toneel trouwens zijn 'vrouw' en de film zijn 'minnares'. Zoveel is daarbij zeker: zelden heeft een driehoeksverhouding zoveel kunstzinnigs voortgebracht.

Daarom was het ook heerlijk toeven in het Caermersklooster en in de door het filmfestival georganiseerde retrospectieve van de Bergmanfilms. Eens te meer liep de samenwerking tussen het Filmfestival Gent en de Provincie Oost-Vlaanderen gesmeerd. En ze stelde vooral de perceptie bij dat Bergman een ontoegankelijk cineast is. Hij bleek verrassend actueel en nog altijd intellectueel uitdagend. Wat kan men meer van cultuur verwachten?

Raf Butstraen
filmjournalist

03

Cinébib

interprovinciaal project rond
een alternatief filmaanbod in
de openbare bibliotheken

WERELDCINEMA IN DE SCHIJNWERPERS

Cinema Novo selecteert in opdracht van WMOB en de Dienst Kunsten en Cultuurverspreiding Provincie Oost-Vlaanderen filmparels uit het alternatieve circuit. Elke 3 maanden bieden we een nieuw pakket aan van 20 films. Deze films kan je gratis voor één week ontlener.*

Vergeet ook de CinéBib-brochure niet! Het biedt een boeiende kennismaking met een andere, maar fascinerende filmwereld. Hou de CinéBib-display dus goed in de gaten!

* West-Vlaams Informatiecentrum Openbare Bibliotheken

CinéBib

interprovinciaal project rond een alternatief filmaanbod in de openbare bibliotheken

Het project CinéBib werd in 2009 opgestart door de Provincie West-Vlaanderen. In 2011 sloot de Provincie Oost-Vlaanderen zich bij het initiatief aan. CinéBib kadert binnen de inspanningen van de provinciebesturen om de Oost- en West-Vlaamse openbare bibliotheken te ondersteunen.

Doel van het project is de beeldcultuur te promoten in de openbare bibliotheken en tegelijkertijd aandacht te hebben voor de globalisering van de samenleving. De openbare bibliotheken kunnen immers een corrigerende en verrijkende rol spelen in het vlak van 'andere film' door wereldcinema, kwalitatieve auteursfilms en documentaires aan te bieden aan een breed publiek. Op die manier vormen ze een tegenwicht voor de louter commerciële sector.

Om de dienstverlening op filmgebied in de openbare bibliotheek te optimaliseren, schakelden de beide Provincies Cinema Novo in. Dat festival is gespecialiseerd in Afrikaanse, Aziatische en Zuid-Amerikaanse film, maar trekt voor CinéBib alle registers open. Ook de betere Europese en Amerikaanse auteursfilms, documentaires en kinder- en jeugdfilms komen aan bod. CinéBib wil zowel de bibliotheekbezoeker als de bibliotheekmedewerker meer voeling doen krijgen met het alternatieve filmcircuit. Voor de bibliotheekbezoeker vertaalt zich dat in een aanbod van dvd-wisselcollecties en brochures die meer informatie verschaffen over de geselecteerde films. Bovendien vindt de burger heel wat informatie over de films online op de website www.cinebib.be.

Het project kent verschillende onderdelen:

- Het aanbieden van wisselpakketten dvd's aan de deelnemende openbare bibliotheken. Om drempelverlagend te werken dienen de dvd's uit deze wisselcollecties door de bibliotheken gratis aan het publiek te worden aangeboden. Een CinéBib-dvd kan maximaal één week geleend worden. De wisselcollecties zijn telkens gegroepeerd rond een bepaald thema en

worden driemaandelijks gewisseld. Enkele voorbeelden uit het aanbod: 'Wereldcinema in de schijnwerpers', 'China cinema', 'Roadmovies', 'Kinder- en jeugdfilms', 'Italiaanse filmklassiekers', 'Documentaires', 'Humor' en 'Latijns-Amerikaanse cinema'.

- De selectie van de films met kwaliteitsgarantie door Cinema Novo. De thema's worden vastgelegd door een stuurgroep, waaraan naast vertegenwoordigers van Cinema Novo ook medewerkers van het Streekgericht Bibliotheekbeleid van de Provincies en bibliothecarissen deelnemen.
- Het aantrekkelijk presenteren van de collecties door middel van een in het oog springende display, die een prominente plaats krijgt in elke deelnemende openbare bibliotheek.
- Het aanbieden door Cinema Novo van begeleidende informatie aan de bibliotheekmedewerkers, zowel offline (aanschaflijsten) als online (www.cinemanovo.be).
- Het aanbieden door Cinema Novo van begeleidende informatie aan het publiek zowel offline als online: website (www.cinemanovo.be) en dvd-magazine (gratis aangeboden aan de bibliotheekgebruikers).
- Het aanbieden door Cinema Novo van inhoudelijke en promotionele vorming voor bibliotheekmedewerkers.
- Het aanleggen van een dvd-archief door Cinema Novo. Dat archief is consulterbaar door de bibliotheken.
- Het leveren van ondersteuning bij promotie en communicatie door Cinema Novo.
- De opvolging van en de dagelijkse werkzaamheden i.v.m. het project door Cinema Novo.

Om het project CinéBib te leiden is een voltijdse werknemer in dienst genomen door Cinema Novo, die deeltijds voor de provincie West-Vlaanderen werkt en deeltijds voor de provincie Oost-Vlaanderen. In het begin van het project

Doel van het project
is de beeldcultuur
te promoten in de
openbare bibliotheken

EEN FILMSELECTIE
Ciné BIB
DOOR CINEMA NOVO

Provincie West-Vlaanderen
Gedeeftelicht

Provincie Oost-Vlaanderen
Het West-Vlaand

LESSEN
DANKER

de
Bib

Vergeet
de gratis
brochure
Filmfacts
niet mee te
nemen!

KINDER-
& JEUGDFILMS

Cinema Novo selecteert in opdracht van WMOB* en de
Dienst Kunsten en Cultuurspreiding Provincie Oost-Vlaanderen
20 boeiende en kleurrijke kinder- en jeugdfilms.
Een film leen je gratis 1 week lang.

Vergeet de gratis CinéBib-brochure niet mee te nemen!

* West-Vlaamse Informatiehoek Openbare Bibliotheken

– enkel met de Provincie West-Vlaanderen – was dit een halftijdse betrekking. De instap van Oost-Vlaanderen maakte een voltijdse betrekking mogelijk.

Elk van beide Provincies zorgt eveneens voor een projectverantwoordelijke. Zij worden niet belast met de praktische uitvoering van het project, maar hebben een adviserende en begeleidende rol ten opzichte van de projectrealisator.

De Oost-Vlaamse openbare bibliotheken kregen de gelegenheid om op vrijwillige basis in het project te stappen. Met de deelnemende bibliotheken werd een engagementsverklaring gesloten, waarbij men zich garant stelde voor een aantal afspraken.

Eind 2011 wilden 55 Oost-Vlaamse openbare bibliotheken de CinéBib-dienstverlening aan hun gebruikers aanbieden: Assenede, Berlare, Beveren, Brakel, Buggenhout, Dendermonde, De Pinte, Destelbergen, Erpe-Mere, Evergem, Gavere, Haaltert, Hamme, Kaprijke, Kluisbergen, Knesselare, Kruibeke, Kruishoutem, Laarne, Lebbeke, Lede, Lierde, Lochristi, Lokeren, Lovendegem, Maarkedal, Maldegem, Melle, Merelbeke, Moerbeke-Waas, Nazareth, Nevele, Ninove, Oosterzele, Oudenaarde, Ronse, Sint-Gillis-Waas, Sint-Laureins, Sint-Lievens-Houtem, Sint-Martens-Latem, Sint-Niklaas, Stekene, Temse, Waarschoot, Wachtebeke, Waasmunster, Wetteren, Wichelen, Wortegem-Petegem, Zele, Zelzate, Zingem, Zomergem, Zulte en Zwalm.

De realisatie van Cinébib resulteerde in een doorgedreven dienstverlening ten bate van de openbare bibliotheken, waarover, zowel bij de initiatiefnemers

als bij de bibliotheeksector, grote tevredenheid bestaat. Ook de vlotte en eensgezinde samenwerking tussen de beide provinciebesturen en Cinema Novo maakte van dit project een succesverhaal. Natuurlijk kon dit project ook niet tot een dergelijk positief resultaat komen zonder de enthousiaste medewerking van de vele deelnemende openbare bibliotheken. Zij toonden zich uitstekende pleitbezorgers en ambassadeurs van dit initiatief.

Tot slot enkele enthousiaste reacties uit de sector.

CinéBib biedt ons kansen om die kleinere films goed te promoten en de collectie nog rijker te maken.

Leners die films meenamen, waren blij verrast. Gratis kwaliteitsvolle films vallen in de smaak en de aparte opstelling door de mooie display springt in het oog. De films zijn misschien wel voor een beperkt publiek, daarom is een korte aanwezigheid ideaal. Maar al bij al een zéér mooi initiatief, een meerwaarde voor de bib, en tevreden leners.

— bibliothecaris Zwalm

Voor een kleinere bibliotheek zoals de onze is CinéBib absoluut een meerwaarde, omdat wij geen eigen dvd-collectie hebben. Dankzij CinéBib kunnen nu ook onze leners genieten van de betere films en dat helemaal gratis.

— bibliothecaris/cultuurfunctionaris Wortegem-Petegem

Onze bibliotheek heeft een mooie dvd-collectie (2 500 films) met veel aandacht voor alternatieve films, kleinere filmlanden en wereldcinema. Maar we stellen vast dat de gebruikers toch vaak komen voor de kaskrakers, de nieuwste films en de populaire tv-reeksen. CinéBib biedt ons kansen om die kleinere films goed te promoten, thematisch in de kijker te zetten en de collectie nog rijker te maken.

Bij het voorstellen van ons actieplan ... kreeg het project wel erg veel bijval. Wij vermoeden dat de zeer verzorgde promotie (display, brochure, website, affiche) aan de basis ligt van dit succes.

— avm-deskundige bibliotheek Nazareth

De wisselcollecties van CinéBib worden in onze bib heel goed onthaald. De display is bijna altijd helemaal leeg, op een paar dvd's na. De alternatieve en/of minder bekende films slaan aan bij het publiek.

— medewerker bibliotheek Gavere

Via CinéBib kunnen wij een bijzondere collectie aanbieden, niet enkel aan de cinefielen maar ook aan de geïnteresseerden. Doordat het thema steeds anders is, kan iedere smaak aan bod komen.

Het gebruik is intenser doordat de collectie slechts tijdelijk bij ons in de bib staat. Het is een goede smaakmaker. Als wij dergelijke films willen aankopen, weten we meer waar we aan toe zijn.

Het is uiteraard ook budgetbesparend.

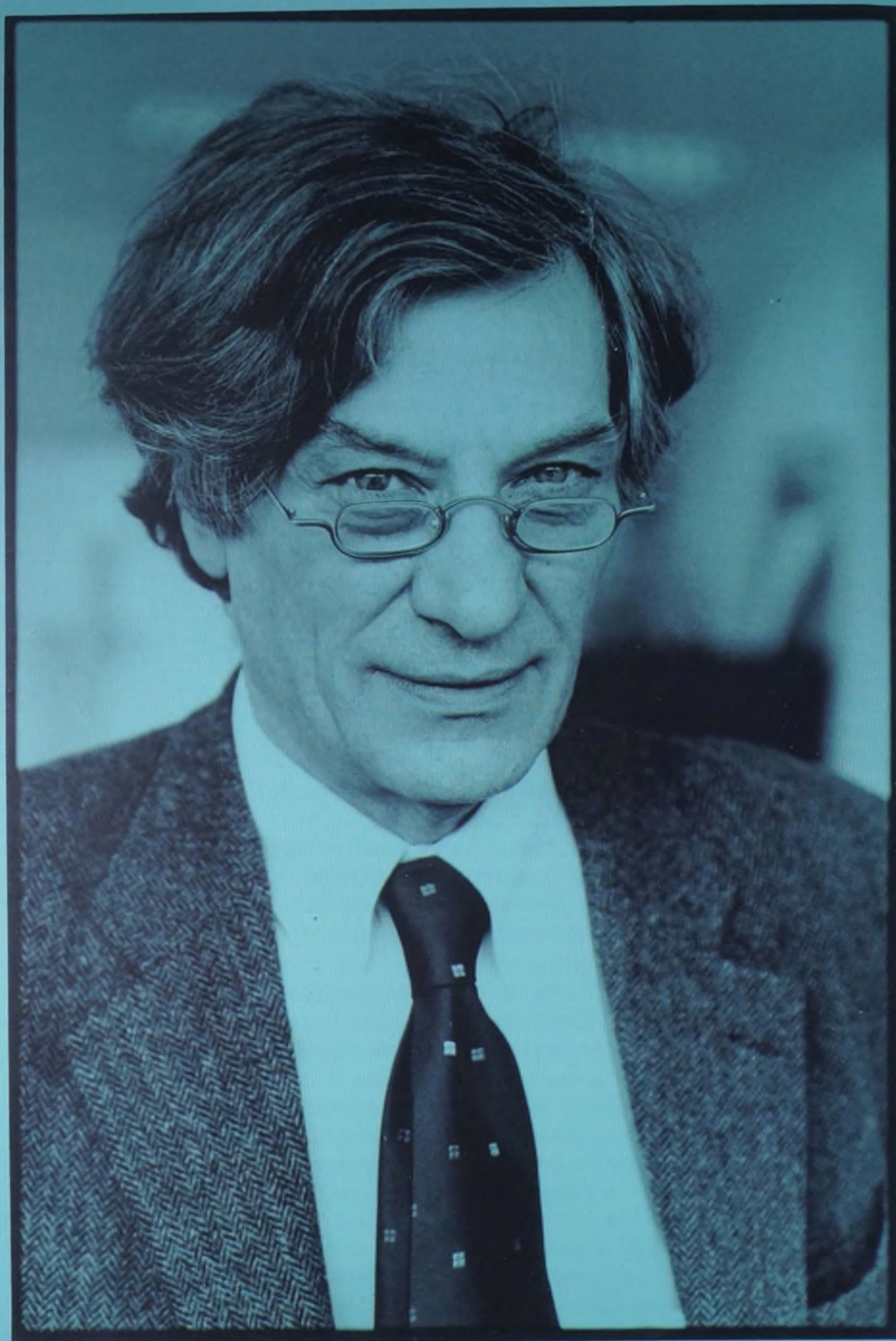
— bibliothecaris Kaprijke

Patrick Van Damme

beleidsmedewerker bibliotheken

dienst Kunsten & Cultuurspreiding

Provincie Oost-Vlaanderen

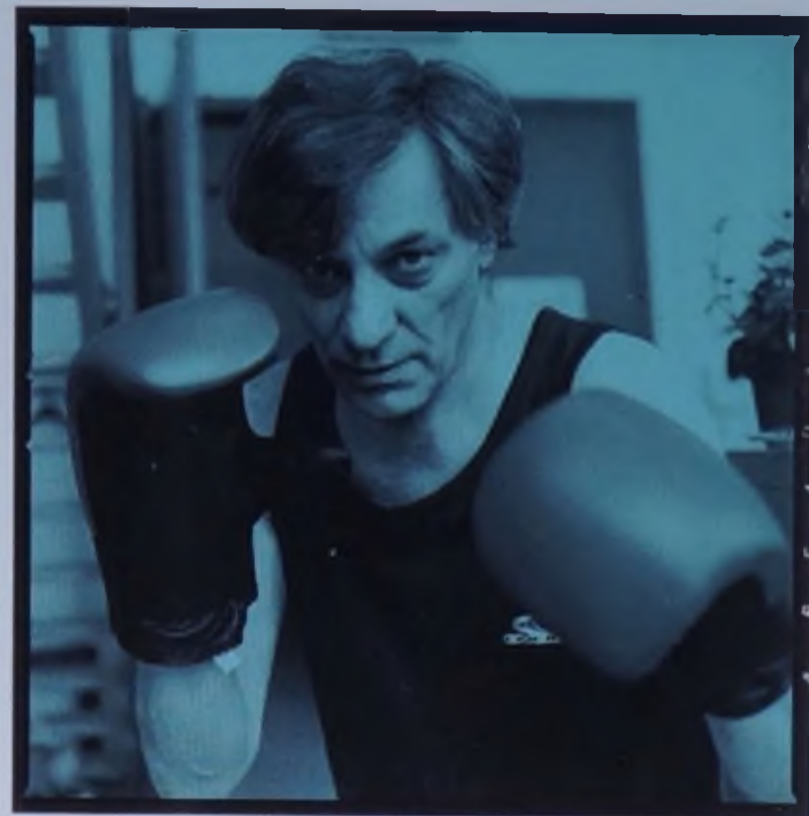

04

Kuifje in China

Jan Hoet gelauwerd voor algemene
culturele verdienste

Kuifje in China

Jan Hoet gelauwerd voor algemene culturele verdienste

Onlangs, toen we zaten te praten over 'Sint-Jan', het tentoonstellingsproject dat onder zijn curatorschap van mei tot september 2012 in de Gentse Sint-Baafskathedraal loopt, zei hij: "Eigenlijk ga ik dus eindigen waar mijn oorsprong ligt, bij het 'Lam Gods' van Van Eyck."

Vooraf dat 'eindigen' vond ik grappig klinken uit zijn mond. Alsof Jan Hoet ooit eindigt. Zijn enige nier functioneert al lang niet meer, hij heeft enkele hersenbloedingen achter de rug, op de autosnelweg vind je hem altijd op de linkerrijstrook, hij wil het roken niet laten – maar goed, in juli 2012 wordt hij 76 en aan eindigen denkt hij nog bijlange niet. Of beter: zijn lichaam denkt er al wel eens aan, maar dan belt een Chinese hoogleraar hem en vraagt of hij curator wil zijn van de tweede 'Western China international art biennale', in de stad Yinchuan, en even later overwint hij voor de zoveelste keer zijn vlieg angst en gaat hij in China het parcours verkennen. Eindigen bedoelde hij dus, laten we zeggen, veeleer zinnebeeldig, als het rondmaken van de cirkel. Omdat hij het over Van Eyck had.

"Het eerste wat ik altijd doe als ik hier in Gent een buitenlandse artiest ontvang," zei hij, "is met hem of haar het 'Lam Gods' bezoeken. Zonder verleden kan je geen heden hebben. Het ene stuwt het andere voort. Daar moet je in geloven. Zoals wanneer je een euro in de Trevifontein gooit. Ik wil altijd de Jan van Eyck van vandaag ontdekken, de kunst en de kunstenaar waar we over tweehonderd jaar nog over spreken. Jan van Eyck dacht dat we alles wisten. De wereld kon toen perfect begrepen worden vanuit het Oude en het Nieuwe Testament. Dat gaf stabiliteit, en het 'Lam Gods'-retabel straalt dat ook op weergaloze wijze uit. Precies daar zijn we vandaag naar op zoek. Misschien meer dan ooit zijn mensen nu op zoek naar stabiliteit. 'Niets te vrezen', het boek van Julian Barnes, begint met de woorden: 'Ik geloof niet in God, maar ik mis hem.' Vat dat onze tijd niet schitterend samen?"

In november 2011 werd Jan Hoet gevraagd om een lezing te geven in cultuurcentrum De Meet in Sint-Jan-in-Eremo (Sint-Laureins), zo ongeveer aan het eind van de bewoonde wereld. Normaal gesproken brengt hij dan een doos met dia's mee, wil hij uiteraard een projectietoestel en een doek, en graag ook een microfoon. Maar dit keer was hij content met een tafeltje en een stoel. Niet op een podium, gewoon op de begane grond, tussen het publiek.

“Waarover ga je spreken?” vroeg ik hem. “Over de dingen waar ik mee bezig ben”, zei hij. “Over kunst dus?” Ik bedoelde het een beetje lollig, maar hij antwoordde heel serieus: “Ja, natuurlijk, die mensen verwachten toch geen kookrubriek?” Ik bood aan om mee te gaan, sterker nog, om zijn chauffeur te zijn. Was het een rit geweest naar Amsterdam of Parijs, dan had ik allicht geen schijn van kans gehad. Want hij vindt dat ik veel te traag rijd. Maar die 30 kilometer van Gent naar Sint-Laureins, dat eindje zag hij wel zitten in de passagiersstoel. En ook: “Gij kent daar de weg, het is per slot van rekening het land van uw voorouders.” Zijn geheugen is ijzersterk.

Ter hoogte van Eeklo gedroeg hij zich plots wat onrustig. “Rijd ik te traag?” vroeg ik. “Nee,” zei hij, “ik vraag me alleen af of ik dat die mensen wel kan aandoen. Zo zonder dia's en zonder iets op papier, is dat niet wat al te geïmproviseerd? Ik doe het eigenlijk nooit op die manier. Met mijn dia's heb ik een houvast. Niet alleen ik, ook het publiek. Ik weet het niet, zo voor de vuist weg, zonder leidraad?”

Even later hing het publiek aan zijn lippen.

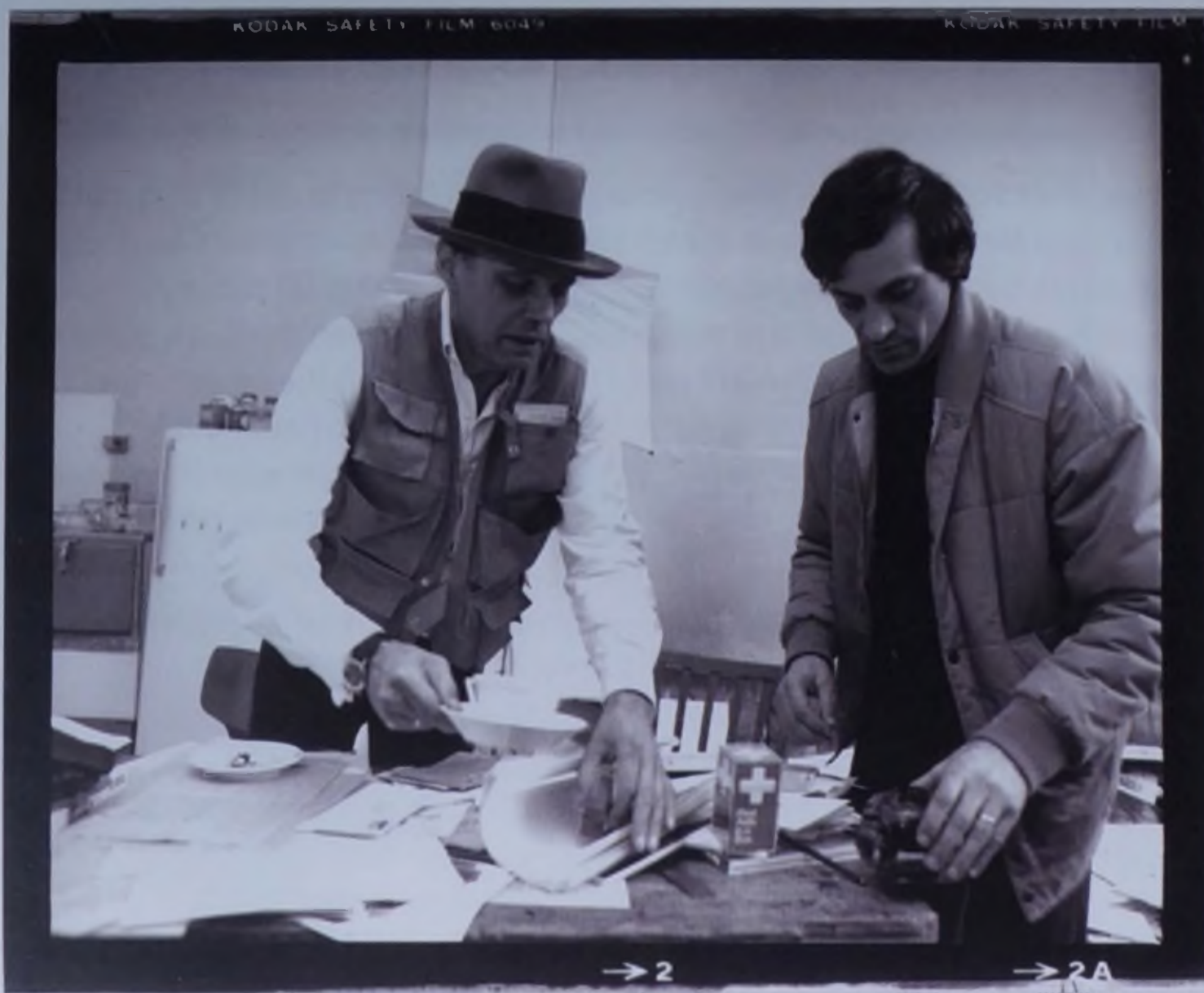
“Stel het u eens voor in België”, zei hij. “Je wordt gevraagd om ergens een tentoonstelling te organiseren, maar de gereserveerde zalen blijken niet geschikt voor de kunst die je daar wilt exposeren – of alleen maar voor, pakweg, videokunst. In België zouden ze dan eerst op zoek gaan naar een compromis. Bijvoorbeeld: ‘Kunt u zich niet beperken tot schilderijen en installaties van kleiner formaat, meneer Hoet?’ En als ik nee zeg: ‘Oké, niks aan

te doen, dan beperken we ons maar tot videokunst.’

In China werken ze anders. Ik bezocht een gebouw dat bestemd was voor de biënnale en al in 't binnenkomen zei ik: ‘Oeioeioei, jongens, die plafonds zijn veel te laag. Veel meer dan videokunst kan ik hier niet tonen.’ Ze gingen meteen rond de tafel zitten, met een stedenbouwkundige erbij, een architect enzovoort. Besluit van de vergadering: ‘Geen probleem, meneer Hoet, we breken het gebouw af en we zetten een nieuw.’ Voilà. Als ik die gasten vertel hoeveel jaren energie, hoeveel zweet en tranen het me in Gent gekost heeft om een eigen museum voor actuele kunst te realiseren, dan vallen ze van hun stoel.”

Haast twee uur later moest de voorzitter noodgedwongen afronden. Er bleven maar vragen komen uit het publiek. De voorzitter dankte Jan Hoet en zijn chauffeur en bood de aanwezigen nog een glas aan in de hal annex bar. Ook daar werd hij belaagd. Iemand vroeg: “Kunt u zich indenken dat kunst uit het niets kan vertrekken, dat er geen voorafgaande waarneming is, al of niet zintuiglijk?” “Dat is onmogelijk”, zei Jan Hoet, en meteen excuseerde hij zich, want een dame trok vriendelijk maar beslist aan zijn mouw met het verzoek om het boek te signeren dat Jan en ik in 2008 hadden gemaakt. De vraagsteller leek niet bevredigd.

“Gij en ik, wij kunnen wel eens van nul af herbeginnen,” zei Jan Hoet nog tussen twee handtekeningen in, “maar de kunst toch niet?”

Enkele dagen later kreeg ik van diezelfde vraagsteller een e-mail, met het verzoek het bericht ook door te sturen naar Jan Hoet. De man liet weten dat ook hij het boek ‘In de wereld van Jan Hoet’ gekocht had, herinnerde aan zijn vraag van die avond en aan het antwoord van Hoet en schreef vervolgens: “Nu wil ik nog een stap verder gaan. Dan moet De Schepper ofwel een subliem kunstenaar geweest zijn, of nog zijn, tenminste als we aannemen (met ons verstand?) dat het universum een bewuste creatie is. Voor mij persoonlijk kan ik dit aannemen (voel ik het toch zo aan) en zou ik aldus redenerend een Godsbewijs zien. Ik wil hier de vraag aan Jan Hoet, ook aan u stellen, hoe jullie dit zien.”

Het liep, kortom, enigszins uit de hand.

Ik besloot Jan Hoet niet met dit nauwelijks verholen verzoek om een godsbewijs lastig te vallen en beval de zoekende man uit Sint-Jan-in-Eremo aan om eerst het boek te lezen, eraan toevoegend dat hij het antwoord op zijn vraag daar ongetwijfeld ergens in of tussen de regels zou ontdekken of naar eigen vermogen uit diverse flarden van mijn gesprekken met en de dagboekfragmenten van Jan Hoet zou kunnen reconstrueren. Bijvoorbeeld, dacht ik, in de bladzijden die ik in 1991 noteerde, terwijl ik kort na zijn nieroperatie met Jan Hoet enkele dagen doorbracht in het Waalse stadje Couvin, en waaruit ik in het boek citeer: “De waarheid is een zaak van de wetenschap, voor zover je de juiste methode hanteert. De waarheid is een zaak van de godsdienst, voor zover je gelooft. De waarheid is niet de zaak van de kunst. Hoewel in ieder kunstwerk een waarheid geborgen ligt.”

In mei 2011 ontving Jan Hoet de Prijs van de Vlaamse Gemeenschap anno 2010 voor Algemene Culturele Verdienste. Aan prijzen en eretitels geen gebrek. De Universiteit Gent verleende hem de graad van doctor honoris causa, de Franse Republiek kroonde hem tot Chevalier de l’Ordre des Arts et des Lettres, de Bondsrepubliek Duitsland verleende hem het Verdienstkruis 1. Klasse, het Belgische koningshuis sloeg hem tot ridder, hij ontving de prestigieuze Goethe Medaille – het lijstje is lang niet af. Als hij eerder weggaat dan ik, heb ik hem beloofd, zal ik hem eventuele postume eretitels plechtig komen

“Ik ben er gerust op,
ze zullen niets vinden.
Want het zal allemaal
opgebruikt en
opgebrand zijn.”

voorlezen aan zijn graf op het Campo Santo in Sint-Amandsberg, waar hij een rustplek heeft gereserveerd bij zijn ouders, onder een sculptuur van de Canadese kunstenaar Royden Rabinowitch.

In 2000 interviewde ik de kersverse ridder voor De Standaard. Hij zei toen onder meer: “Ridder Jan Hoet. Dat zal goed staan op mijn doodsbrief. En ge zijt dan ook zeker dat uw kinderen die brief bewaren. (...) Ik vind het wel een eer, ridder worden. Een ridder bekommert zich om vrouwen, om wezen en verdrukten, is dat niet schoon? Ik vind het prima, dat ridderschap. Maar het belangrijkste zijn uw realisaties, niet de diploma’s of de eretitels. Ge kunt een baron zijn in uw realisaties, met een diploma van ridder, geen probleem. Belangrijk is dat er mensen zijn die erkennen dat ge iets gedaan hebt.”

Twaalf jaar later doet hij het nog steeds. Hij geeft lezingen, neemt deel aan debatten, maakt tentoonstellingen in eigen land en elders, zoals onlangs nog in Rome, Stuttgart, München. Over zijn ongewone energie schreef hijzelf ooit in een column op het internet: “Een vriend voorspelde me onlangs dat de tien beste chirurgen van België me na mijn dood gaan opensnijden om in mijn hersenen, mijn hart en mijn DNA te zoeken naar het geheime wapen van mijn energie en mijn heilig vuur. Ze doen maar. Ik ben er gerust op, ze zullen niets vinden. Want het zal allemaal opgebruikt en opgebrand zijn.”

En nu dus China.

“Ik maak daar geen extravagante statements. Eigenlijk wil ik er gewoon de dingen laten zien waar ik van hou, zo’n beetje een staalkaart van geest en gedaanten van de actuele kunst in Azië en het Westen. In schilderkunst, fotografie, video, installaties. In de Gobiwoestijn gaan we oases creëren. De woestijn zal staan voor illusie en werkelijkheid. En in de stad benadrukken we de ik-positie van de kunstenaar. In het algemeen mag je wel zeggen dat ik daar vooral de esthetische toer opga, niet de avant-gardistische.”

“Tijdens de eerste voorbereidingen heb ik iets geestigs meegemaakt. Iemand begroette me namelijk als ‘Kuifje in China’. ‘Hoezo?’ vroeg ik. En dan had hij het over mijn betrokkenheid en nieuwsgierigheid, over idealisme en ondernemingslust, hij zag me zo’n beetje als ontdekkingsreiziger en wereldverbeteraar. Dat deed hem aan Kuifje denken. Je gedraagt je vaak wel als kapitein Haddock, zei hij, maar dan met het hart van Kuifje. Is dat niet mooi?”

Helemaal Haddock was hij ooit in Atlanta. Een jaar voor de Olympische Spelen van Atlanta werd hij uitgenodigd om er van gedachten te komen wisselen over de realisatie van een tentoonstelling in de marge van de spelen. Na een eerste rondetafelgesprek vroeg Jan Hoet aan de organisatoren of er niet ergens in het gebouw een kamertje was waar hij een sigaret kon opsteken. Nee, zo’n kamertje was er niet. Foei, meneer Hoet. “Geen probleem,” zei hij, “ik zal buiten een sigaretje gaan roken.” Ah nee, sorry, ook dat kon niet, op straat mocht niet gerookt worden. Duizend bommen en granaten, dacht Hoet, en zei: “Oké, dan ga ik nu in mijn hotelkamer een sigaret roken. Tot straks.”

De mensen rond de tafel starden hem aan met een mengeling van verbijstering en medelijden, alsof hij een heroïnespuit ging zetten. Jan Hoet verdween. Hij trok zich terug in zijn hotelkamer, stak een sigaret op en telefoneerde zijn secretaresse in Gent met de vraag om voor hem een plaats te reserveren op het eerstvolgende vliegtuig naar Brussel. Weinige uren later vloog hij terug naar huis. Het is niet bekend hoe lang ze daar in Atlanta nog op hem hebben zitten wachten.

Laurens De Keyzer
april 2012

05

160 jaar 'kluuwaard en geus'

160 jaar ‘kluuwaard en geus’

In 2011 vierde het Willemsfonds zijn 160ste verjaardag, een jubileum dat slechts weinig verenigingen op hun palmares kunnen zetten. En dat werd op eigen wijze gevierd. Centraal stond de figuur van Jan Frans Willems (1793–1846), de Vlaamse pionier naar wie het oudste cultuurfonds van Vlaanderen werd vernoemd. Op 17 juli ging ‘About Reynard the fox’ in première, uitgevoerd door de Koninklijke Harmonie van Peer onder leiding van Kevin Houben, die deze compositie speciaal voor het jubileum had geschreven. Locatie was het Sint-Baafsplein in Gent, waar op het standbeeld voor Willems de figuur van ‘zijn’ Reinaert werd vereeuwigd. Er werd een boek over Willems gepubliceerd (zie verder) en het jubeljaar sloot af met de eerste editie van ‘Het betere boek’, een initiatief van het Willemsfonds dat hedendaags Vlaams schrijverstalent in de kijker wil zetten. Bij die gelegenheid werd ook de Bronzen Uil uitgereikt, een literaire prijs, die Jan Vantoortelboom (‘De verzonken jongen’) als eerste mocht ontvangen. Dit jubileumjaar gaf een nieuwe impuls aan het Willemsfonds, met de blik op morgen en met de rijke geschiedenis in het achterhoofd.

Het verhaal van het Willemsfonds begon op 23 februari 1851 in het lokaal van de Maatschappij van Vlaamsche Letteroefening ‘De Tael is gansch het Volk’, een in 1836 opgerichte vereniging met Jan Frans Willems als erevoorzitter, die zich de verspreiding van de Vlaamse letterkunde en de verdediging van de moedertaal tot doel had gesteld. Deze maatschappij zou nog dertig jaar naast en samen met het Willemsfonds actie voeren en er ten slotte in 1882 in opgaan. De eenendertig Gentse en zeven Brusselse initiatiefnemers besloten een nieuwe culturele vereniging op te richten die zich, wars van alle politieke tegenstellingen en scheidingslijnen, zou inzetten voor de erkenning en verdediging van het Nederlands als cultuurtaal en als officiële voertaal in Vlaanderen. Die erkenning zou dan een primaire hefboom worden voor de

Foto blz. 38: Deelnemers aan de algemene vergadering op het bordes van het Lakenmetershuis.

De 49ste reeks ‘Nederlandsche zangstukken’ van het Willemsfonds.

Het Willemsfonds naar een tekening van Oscar Bonnevalle.

De Willemsfonds Avondschool.

algemene maatschappelijke ontvoogding en economische ontplooiing van Vlaanderen. Het cultuurfonds werd vernoemd naar Jan Frans Willems en de sleutelfiguren van 'De Tael is gansch het Volk' engageerden zich in het eerste bestuur. Onder hen Jules de Saint-Genois, Frans Rens, Philip Blommaert, Ferdinand Snellaert, Prudens Van Duyse, Jacob Heremans, Eduard Degerickx, Isidore Van Doosselaere en Constant Serrure. Zij kregen versterking van een groep 'nieuwelingen' uit zowel liberale als katholieke hoek, onder wie Philippe Kervyn de Volkaersbeke, Theodore Canneel, Edward Vermandel, Charles Annot-Braeckman, Johan Dautzenberg en Lucien Hebbelynck. De historicus en bibliothecaris van de Gentse universiteitsbibliotheek Jules de Saint-Genois werd verkozen tot voorzitter. Baron de Saint-Genois (1851-1854) was net als zijn opvolger, de arts Ferdinand Snellaert (1855-1861), een typische politieke brugfiguur met uitstekende contacten in zowel klerikale als antiklerikale kringen. De neutraliteit van het jonge Willemsfonds wordt ook mooi geïllustreerd door het lidmaatschap van kanunnik Jan Baptist David (1851-1855), de man naar wie in 1875 het Davidsfonds zou worden vernoemd.

Tussen 1851 en 1861 tastte het Willemsfonds voorzichtig het terrein af. Het Nederlands werd actief gepromoot via de publicatie van boeken en lieder-teksten. De cultivering van de moedertaal in het onderwijs werd gestimuleerd via het belonen van verdienstelijke studenten en er werd een schuchtere poging ondernomen om via prijsvragen het begrip 'Vlaamse beweging' te situeren. Elke vorm van confrontatie werd intussen in de mate van het mogelijke vermeden en ook in de Grievencommissie, die in 1856 het statuut van het Nederlands in Vlaanderen poogde te regelen, stelde het Willemsfonds zich bij monde van voorzitter Snellaert terughoudend op. Deze afwachtende houding werd echter niet door alle leden gewaardeerd en het Willemsfonds dreigde voortijdig aan zijn einde te komen. In 1862 brak de nieuwe generatie met de stichters van het fonds en sloeg een nieuwe weg in.

Met het aantreden van Julius Vuylsteke als secretaris en Frans Rens (1862-1874) als voorzitter werd definitief gekozen voor een liberaal-vrijzinnig flamingantisme, voor 'kluwaard en geus'. De nieuwe bestuursploeg zette drie jaar later de stap naar het grote publiek met een eerste reeks initiatieven in het kader van de volksopvoeding. Taallessen, zangstonden, volksvoordrachten en volksbibliotheken, culturele uitstappen, de uitgave van boeken en tijdschriften, concerten en toneelopvoeringen raakten in de daaropvolgende jaren ingeburgerd als activiteiten van het Willemsfonds. Vanaf 1868 werd, opnieuw op initiatief van Vuylsteke, overgegaan tot de oprichting van lokale afdelingen. De eerste afdeling werd opgericht in Gent; Antwerpen (1871), Brugge (1872) en Brussel (1873) volgden korte tijd later. Het enthousiasme waarmee deze plaatselijke kringen zich inzetten om het gedachtegoed van het Willemsfonds te verspreiden, bracht de Gentse Société l'Avenir ertoe om hen in het jaarverslag van 1879 te omschrijven als de 'véritables missionnaires de la civilisation'. Het zwaartepunt van de activiteiten situeerde zich in de grote en middelgrote steden, waar een actieve middenklasse of kleine burgerij zich aangesproken voelde door de idealen van het Willemsfonds. Op het platteland was de dominantie van

'De drie taalwetten'.

de katholieke zuil te groot en brak het vrijzinnige Willemsfonds nooit op grote schaal door. Het algemeen of nationaal bestuur zorgde intussen voor ondersteuning, bewaakte de ideologische lijn, organiseerde de nationale manifestaties en fungeerde als spreekbuis voor de bovenlokale kwesties.

De volksopvoedende activiteiten bleven in de daaropvolgende anderhalve eeuw een kerntaak van het fonds en evolueerden naar vorm en inhoud mee met het veranderende tijdsbeeld tot het systeem van permanente vorming dat we vandaag kennen. Gingen de eerste volksvoordrachten nog over vrij neutrale historische thema's zoals Jacob van Artevelde of de Guldensporenslag en behoorden reisverslagen en virtuele bezoeken avant la lettre – met behulp van de toverlantaarn – aan buitenlandse steden en musea tot de populaire onderwerpen, dan was er anno 1952 al sprake van een lezing met debat over euthanasie en zit het fonds met voordrachten en forumgesprekken over bv. multiculturaliteit of burgerzin midden in de actualiteit. De volksboekerijen waren een belangrijke tweede poot van het emancipatieprogramma. De eerste bibliotheek werd in 1865 opgericht door het algemeen bestuur in het koffiehuis van de Gentse Minardschouwburg. Drie jaar later verhuisde de bibliotheek naar het Lakenmetershuis op de Vrijdagmarkt en nam de Gentse afdeling het beheer over. In de daaropvolgende decennia opende deze afdeling vijf filialen bij, strategisch gespreid over de stad en goed voor tienduizenden uitleningen per jaar. Ook in de andere afdelingen openden kleine en grote boekerijen hun deuren met, afhankelijk van hun financiële draagkracht en de inzet van vrijwilligers, een bijbehorend lees kabinet. Ter ondersteuning van de minder vermogende en de kleinere afdelingen organiseerde het Willemsfonds ook een systeem van rondreizende bibliotheken. In 1884 waren er al 32 Willemsfonds-bibliotheken en aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog niet minder dan 60. Het succes van deze activiteit liep onverminderd door tot na de Tweede Wereldoorlog. Aan de bibliotheekactiviteiten kwam een einde in 1978 met de uitvoering van het bibliotheekdecreet, waardoor de traditionele zuilgebonden

Onderwijs en
vorming waren
eveneens initiatieven
van het eerste uur.

Propaganda voor het Willemsfonds.

Liederavond in het Lakenmetershuis.

bibliotheken werden opgevolgd door het huidige netwerk van gemeentelijke openbare bibliotheken. De oude Willemsfondscollecties werden in veel gevallen overgenomen door de gemeentebibliotheken en gingen deel uitmaken van de basiscollectie. In dezelfde lijn lag de derde poot van het emancipatiestreven, namelijk de rol van het Willemsfonds als uitgever. Tussen 1851 en 1973 bracht het fonds niet minder dan 368 eigen publicaties uit, waarnaast nog eens 65 publicaties op de markt werden gebracht via enkele aanverwante fondsen (het Vuylsteke-, De Schamphelaere- en De Hoonfonds). Natuurwetenschappelijke informatie en economie, historische terugblikken, de brede Vlaamse strijd, politieke en maatschappelijke ontvoogding, kunst, literatuur en poëzie, een heel divers palet aan thema's kwam aan bod. Van groot belang hierbij was het feit dat met dit eigen uitgavenfonds een forum werd gecreëerd waarop ook uitgesproken vrijzinnige auteurs welkom waren, hun visie mochten verwoorden en het vrije onderzoek en denken konden promoten. Deze activiteit werd in 1973 stopgezet. Tussen 1977 en 2011 verschenen wel nog zes gelegenheidsuitgaven en vijftien delen in de reeks 'Beeld/Spraak' en tot 2000 kregen de leden nog het literaire tijdschrift 'De Vlaamse Gids', maar een opnieuw aanknopen met de oude wijze van uitgeven werd niet meer in overweging genomen.

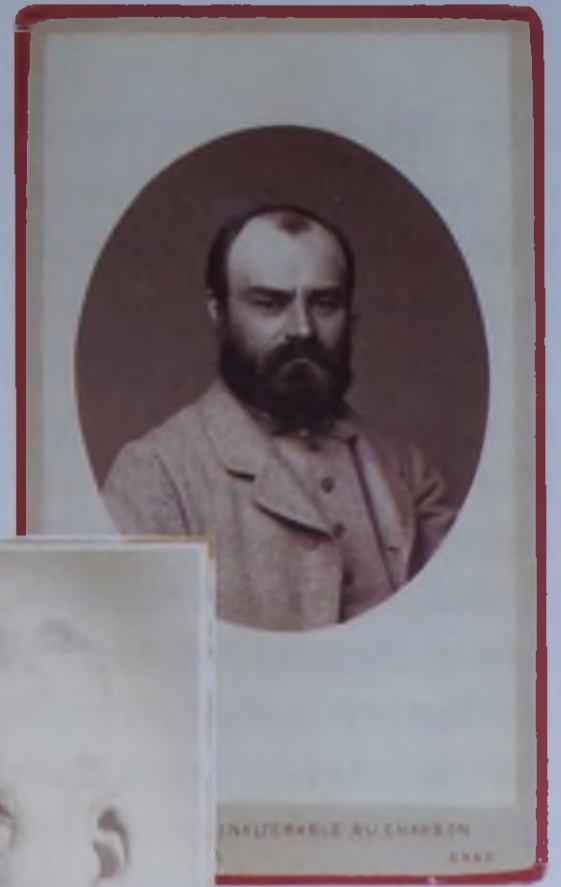
Onderwijs en vorming waren eveneens initiatieven van het eerste uur. Taalcursussen namen daarbij een belangrijke plaats in; de cursus Nederlands voor anderstaligen in Brussel – die nog steeds wordt gedoceerd – is op dat terrein het onbetwiste koninginnenstuk. Daarnaast werden ook tal van andere cursussen en opleidingsmomenten georganiseerd, van de University Extension of het Hooger Onderwijs voor het Volk uit de 19de en het begin van de 20ste eeuw tot de cursussen fotografie en internet of genealogie van de 21ste eeuw. Last but not least was er de aandacht voor muziek, wat tot uiting kwam in de uitgave van liederboeken en zangstukken, de organisatie van zangavonden en concerten en de vele volksvoordrachten over muziekcultuur. Emanatie van dit streven naar de heropleving van de volkseigen muziek was het Comité ter Bevordering van den Nederlandschen Zang, dat in 1886 binnen het Willemsfonds werd

opgericht en dat kon rekenen op de niet aflatende inzet van de toondichter en musicoloog Florimond Van Duyse, oudste zoon van één van de stichters van het Willemsfonds. Tussen 1871 en 1955 werden niet minder dan 60 reeksen 'Nederlandsche zangstukken' (losse lieduitgaven op originele Nederlandstalige teksten) en elf lieduitgaven in boekvorm verzorgd, goed voor in totaal een kleine 500 liederen. Onder de componisten vinden we onder meer Peter Benoit, François Gevaert, Karel Miry, Leo Van Gheluwe, Edward Blaes en Hendrik Waelput; bij de tekstschrijvers springen de namen in het oog van Emanuel Hiel, Napoleon Destanberg, Frans De Cort, Gentil Antheunis, Karel Lodewijk Ledeganck, Maurits Sabbe en Pol De Mont. Hélène Swarth, Marie Boddaert en Alice Nahon vertegenwoordigen de veel kleinere groep van vrouwelijke auteurs. Vreemde eend in de bijt is de Brugse priester-dichter Guido Gezelle, van wie zeven liedteksten in de reeks werden opgenomen.

Het Willemsfonds speelde ook een actieve rol als drukkinggroep in het brede politieke debat. Op lokaal niveau namen afdelingen soms het initiatief en mengden zich rechtstreeks en met veel enthousiasme in de plaatselijke politiek. Een mooi voorbeeld daarvan is de Brugse afdeling die, begeesterd door haar stichter Julius Sabbe, een belangrijke rol speelde in de totstandkoming van de Brugse zeehaven en in de transformatie van Brugge tot cultureel-erfgoedstad. Dat was uiteraard meer uitzondering dan regel; de actie situeerde zich normaal gezien op het niveau van het algemeen bestuur. Een kritische doorlichting van het gevoerde beleid maakte van bij de oprichting deel uit van de jaaroverzichten en ook in de eigen publicaties werd het uitlokken van polemieken niet geschuwd. Zo konden Julius De Vigne en Gustave Rolin-Jacquemyns in Willemsfondspublicaties pleiten voor de uitbreiding van het kiesrecht en kon Auguste Wagener in het 'Tijdschrift van het Willemsfonds' een lans breken voor de invoering van een algemene leerplicht. De thema's waarop het Willemsfonds focuste, kunnen voor de periode tussen 1860 en 1913 grotendeels worden afgeleid uit de petitie's die het algemeen bestuur naar het parlement zond. Uit de studie van Van Velthoven blijkt dan duidelijk dat het Willemsfonds vooral de toepassing van de taalwetten op de voet volgde en bij misstanden aan de alarmbel trok. De meeste aandacht ging daarbij naar de taaltoestanden in het onderwijs, vervolgens naar het taalgebruik in bestuurszaken en in veel beperktere mate naar de toepassing van de taalwetten in de rechtspraak en in het leger. Tijdens het interbellum hield het fonds zich onder voorzitterschap van de filoloog Jozef Vercoullie bij voorkeur op de vlakte, wat onder meer te maken had met de naweeën van het activisme en met de radicalisering van de Vlaamse beweging. Onder Oscar Van Hauwaert, die in 1937 Vercoullie opvolgde, werd de rol in de politiek weer bespreekbaar gemaakt, maar opnieuw interfereerde een grote oorlog, waardoor een nieuwe periode van politiek immobilisme aanbrak. Op een echte heropleving moest worden gewacht tot de jaren 1960 met het aantreden van de generatie van de historici Adriaan Verhulst en Willy Prevenier, die het Willemsfonds opnieuw als actieve participant midden in de Vlaamse strijd positioneerde. Veel meer dan voorheen ging het fonds daarvoor samenwerken met andere gelijkgestemde verenigingen. Zo vond het Willemsfonds in het kader van de verdediging van de vrijzinnigheid bondgenoten in de Unie van Vrijzinnige Verenigingen (UVV) en de Vrijzinnige Koepel. Het Willemsfonds kon zijn standpunten over die strijd publiceren via het aanverwante Julius Vuylstekefonds en werd uiteindelijk één van de belangrijke architecten van het cultuurpact uit 1972, waarin de rechten van de vrijzinnigen werden erkend. Met de oprichting van het Coördinatiecentrum voor Liberaal Socio-Cultureel Beleid (CLSB) in datzelfde jaar bundelden een twintigtal verenigingen van liberale signatuur, waaronder het Willemsfonds, vervolgens

Literatuur

- Marcel Bots e.a., 'Het Willemsfonds van 1851 tot 1914', Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen en Liberaal Archief ('Bijdrage Museum van de Vlaamse Sociale Strijd' nr. 9), 1993.
- Marcel Bots en Georges Declercq, 'Willemsfonds', in: 'Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging', Tielt, Lannoo, 1998, dl. 3, blz. 3 753-3 758.
- 'Eeuwfeest van het Willemsfonds (1851-1951)', Gent, Willemsfonds, 1951.
- 'Gedenkboek 125 jaar Willemsfonds 1851-1976', Antwerpen en Amsterdam, Uitgeverij Nederlandse Boekhandel, 1977.
- 'Ons 75-jarig jubelfeest (1851-1926)', Gent, Van Rysselberghe & Rombaut ('Uitgaven van het Willemsfonds' nr. 163), 1926.
- Romain Van Eenoo, 'Willemsfonds Gent 1868-1993', Gent, 1993 (bijlage bij het 'Willemsfonds Informatieblad', juni 1993).
- Harry Van Velthoven, 'Tussen opportunisme en radicalisme. Het Willemsfonds en de Vlaamse kwestie in 171 petitie's (1860-1913)', Gent, Liberaal Archief en Academia Press, 2008.
- Harry Van Velthoven en Jeffrey Tyssens, 'Vlaamsch van Taal, van Kunst en Zin. 150 jaar Willemsfonds (1851-2001)', Gent, Willemsfonds Algemeen Bestuur i.s.m. Liberaal Archief, 2001.

Jules de Saint-Genois,
voorzitter van 1851 tot 1854.

Julius Vuylsteke,
voorzitter van 1883 tot 1896.

Hans Van Werveke,
voorzitter van 1951 tot 1962.

Oscar Van Hauwaert,
voorzitter van 1937 tot 1951.

de krachten en ontstond een nieuw samenwerkingsverband dat tot de eeuwwisseling voor de nodige synergie zorgde.

De kerntaak uit de begindagen bleef uiteraard dominant: de verdediging van het Nederlands als cultuur- en bestuurstaal in Vlaanderen. Zo was het Willemsfonds tussen 1965 en 1993 een drijvende kracht in het Overlegcentrum voor Vlaamse Verenigingen (OVV), dat om en bij de 50 organisaties groepeerde met als stichtende zwaargewichten de drie grote cultuurfondsen: het Davidsfonds met Clem de Ridder, het Vermeylenfonds van Achilles Mussche en het Willemsfonds van Adriaan Verhulst. Die laatste werd gekozen tot eerste voorzitter van het OVV en werd het gezicht van een combattief Willemsfonds, dat zich engageerde in de strijd voor Leuven Vlaams, de splitsing van de Vrije Universiteit Brussel in een Nederlandstalige en een Franstalige afdeling, de inperking van Brussel, het recht op Nederlandstalig onderwijs in Brussel, de splitsing van het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde en het uitdoven van de faciliteiten, om maar enkele thema's te vermelden. Ook de liberale partij bleef niet buiten schot. De visie van de unitaire PVV van Omer Vanaudenhove op de taalproblematiek werd als totaal onaanvaardbaar beschouwd en het Willemsfonds werd de natuurlijke bondgenoot van diegenen die ijverden voor de oprichting van een Vlaamse PVV, wat in 1972 ook werd gerealiseerd. In 1977 nam het Willemsfonds een leidende rol op zich in het verzet tegen het Egmontpact en meer specifiek tegen het daarin opgenomen inschrijvingsrecht voor Franstaligen in de Vlaamse Rand rond Brussel. Na de ondertekening van het Sint-Michielsakkoord in 1992, waardoor België een federale staat werd, en als gevolg van de toenemende radicalisering stapte het Willemsfonds in 1993 uit het OVV. Onder Leo Ponteur en huidig voorzitter Sylvain Peeters maakte het Willemsfonds de overstap naar de 21ste eeuw als een moderne Vlaamse cultuurvereniging met liberaal-vrijzinnige inspiratie.

Oost-Vlaanderen en het Willemsfonds

Vuylstekes oproep om lokale afdelingen op te richten vond in Oost-Vlaanderen een gretig gehoor. Gent zette in 1868 als eerste de stap. Voorzitters waren onder meer de historicus Paul Fredericq (1887–1920) en Oswald De Schamphelaere (1921–1937); in recentere dagen werd de afdeling geleid door Josse Moerman, Willy Bultereys, Leo Ponteur en Chantal Couck. De rest van de provincie bleef niet achter. Aalst en Ledeberg volgden in 1875, Dendermonde in 1876, Ninove, Oudenaarde en Wetteren in 1877, Geraardsbergen, Lokeren en Sint-Niklaas in 1879, Assenede in 1884 en Berchem en Nederbrakel in 1886. Met Rupelmonde in 1887 sloot de provincie de 19de eeuw af met niet minder dan veertien afdelingen. Oost-Vlaanderen stak daardoor met kop en schouders uit boven Antwerpen (vijf afdelingen), Brabant (zeven), West-Vlaanderen (negen) en Limburg (drie). In de daaropvolgende honderd jaar werden nog 38 Oost-Vlaamse Willemsfondsafdelingen opgericht. Van die in totaal 52 afdelingen zijn er anno 2011 nog 21 actief: Aalst, Baasrode, Brakel, Deinze, Eeklo, Erpe-Mere, Gent, Gentbrugge, Geraardsbergen, Herzele, Kluisbergen, Kruishoutem, Lochristi, Lokeren, Moerbeke-Waas, Ninove, Oudenaarde, Sint-Niklaas, Wetteren, Zelzate en Zwalm. Samen tellen zij 1 600 leden, goed voor een kwart van het totale aantal Willemsfondsen.

Het nationale voorzitterschap bleef gedurende die 160 jaar bijna continu in Oost-Vlaamse handen. Na de Saint-Genois, Snellaert en Rens volgden nog Jacob Heremans (1876–1882), Julius Vuylsteke (1883–1896), Gillis Désiré Minnaert (1896–1919), Jozef Vercoullie (1919–1937), Oscar Van Hauwaert (1937–1951), Hans Van Werveke (1951–1962), Adriaan Verhulst (1965–1984) en Leo Ponteur (1992–2003). De Brusselse hoogleraar Pieter Lambrechts (1962–1965) was rector van de Gentse Rijksuniversiteit. De Antwerpenaar Ernest Van Buynder (1984–1992) en huidig voorzitter Sylvain Peeters uit de Vlaamse Rand rond Brussel vervolledigen de voorzittersgalerij.

Een eigen huis

Elke vereniging heeft een uithangbord nodig, een stukje eigen herkenbaar patrimonium en dat werd in dit geval het Lakenmetershuis op de Gentse Vrijdagmarkt, sinds 1868 de vaste stek van het Willemsfonds. Dit gebouw uit 1770 had dienst gedaan als gildehuis van de linnenhandelaars, bisschoppelijke zondagsschool en militaire post, waarna het stadsbestuur van de liberale burgemeester Charles de Kerchove de Denterghem het ter beschikking stelde van het Willemsfonds. De hoofdbibliotheek van het Willemsfonds vond er onderdak, de Gentse afdeling organiseert er tot op vandaag zijn activiteiten en biedt er gastvrijheid aan het algemeen bestuur. Het opschrift 'Willemsfonds' met toen nog vermelding van de 'Volksboekerijen' en 'Volksvoordrachten' is vreemd genoeg van veel latere datum en werd pas in 1891 op de gevel aangebracht. Ook derden maakten en maken gebruik van het gebouw. De al vermelde Maatschappij 'De Tael is gansch het Volk' bv. had er tot 1882 een lokaal en de belangrijkste Gentse liberale filantropische kring, Zonder Naam niet zonder Hart, richtte eind 19de eeuw in de kelder een *volksrefter* in. Meer recent kan de Koninklijke Fotoclub Lux Nova worden vermeld, die er in 2012 zijn 100-jarig bestaan vierde.

In de voorbije anderhalve eeuw werd het gebouw regelmatig gerenoveerd en verbouwd. In 2011 nog werd de brandbeveiliging van de theaterzaal aangepakt. Die zaal is het hart van het gebouw en biedt plaats aan 180 toeschouwers.

Elke vereniging heeft
een uithangbord
nodig, een stukje
eigen herkenbaar
patrimonium

Zij is bij het brede publiek ongetwijfeld het best bekend als de zaal waarin Pierke Luc De Bruyker Pierlala en zijn Spelleke van Drie Kluite in de voorbije jaren de dagelijkse Gentse Feestenconferentie hielden.

In woord en beeld

Ter gelegenheid van zijn 16oste verjaardag gaf het Willemsfonds met de steun van het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen het originele fotoboek 'Jan Frans Willems, een blyspel in beelden' uit. Fotografe Tania Desmet en Willemsfondsdirectrice Veerle Donceel doorkruisten Vlaanderen en legden de plaatsen waar Jan Frans Willems leefde en werkte, op een hedendaagse manier vast op foto. Fragmenten uit Willems' werk en een biografische nota van Willemskenner Ludo Stynen zorgen voor achtergrond en bindtekst. Stan Van Steendam verzorgde de vormgeving.

Het archief van het Willemsfonds (1851–heden) en de vele eigen publicaties van het Willemsfonds – boeken, zangstukken, nationale en lokale periodieken – worden bewaard in het Liberaal Archief (Kramersplein 23, 9000 Gent, 09-221.75.05, www.liberaalarchief.be) en kunnen geconsulteerd worden in de publieke leeszaal.

Voor een kennismaking met de huidige activiteiten van het Willemsfonds kan u terecht op www.willemsfonds.be.

Bart D'hondt

*Aan de Heeren Voorzitter en Leden van de Kamer der
Volksvertegenwoordigers,*

Brussel.

Mijne Heeren,

Het geval van den grenadier De Ruyter, die door twee verschillende rechtbanken veroordeeld werd zonder een enkel woord van de debatten, de pleidooien en het vonnis te verstaan, heeft wederom de aandacht gevestigd op den toestand van minderheid waarin de Vlaamsche soldaat bij de militaire rechtbanken verkeert.

Daardoor blijkt eens te meer de dringende noodzakelijkheid om aan de Vlaamsche volksjongens in het leger het recht te waarborgen, in hunne taal vervolgd, beschuldigd en gevonden te worden.

Het Algemeen Bestuur van het Willems-Fonds vraagt U dus om de wetgeving voor de militaire rechtbanken te wijzigen en verzoekt U, om bij voorloopig besluit en in afwachting van de herziening van het militaire wetboek, het U reeds voorgelegde ontwerp der Heeren Van der Linden en consoorten als wet te willen aannemen.

Namens het Algemeen Bestuur van het
Willems-Fonds,

De Secretaris-Schatmeester,

J. VERCOULLIE.

Gent, den 3 Februari 1897.

Het Lakenmetershuis in Gent.

Het fotoboek 'Jan Frans Willems, een blyspel in beelden'.

Petitie met betrekking tot het taalgebruik in het leger (1897).

Alle afbeeldingen in dit hoofdstuk:
Liberaal Archief

Deinze — Gedenkzult Van Dorpe.

1411 — Photo. H. Claeboom.

06

de gemeentelijke erfgoed- raden en hun belang voor het erfgoedbeleid

de casus Deinze als voorbeeld

de gemeentelijke erfgoedraden en hun belang voor het erfgoedbeleid

de casus Deinze als voorbeeld

Deinze, een erfgoedstad?

Over de zin of onzin van gemeentelijke erfgoedraden of -commissies kan heel wat gefilosofeerd worden. Om het heel concreet te maken vertrekken wij liever van een praktisch voorbeeld waar wij heel goed mee vertrouwd zijn, nl. de situatie in Deinze.

Deinze behoort niet tot de zogenaamde Belgische historische steden, noch puilt het dermate uit van waardevol roerend en onroerend erfgoed dat het er door buitenstaanders automatisch mee vereenzelvigd wordt. Het is een provinciestadje, gelegen aan de Leie, met een relatief kleine historische stedelijke kern en een vrij omvangrijk platteland. Dat mag overigens blijken uit de elf deelgemeenten die de stad rijk is.

Zoals zovele plaatsen is ook Deinze niet gespaard gebleven van de nietsontziende bouwwoede van de tweede helft van de vorige eeuw. Het platteland, vooral dan in de deelgemeenten op de rechter Leieoever, is overwoekerd door fermettes en/of aanverwanten in alle mogelijke stijlen. De binnenstad van Petegem en vooral de Markt van Deinze lijden dan weer onder het ‘canyoneffect’

Het houten paviljoentje van madame Lulu en monsieur José werd op advies van de stedelijke erfgoedcommissie aan de vastgestelde lijst van waardevol erfgoed toegevoegd.

Voor de heraanleg van het kerkhof van Vinkt werden ook de oude situaties tegen de recentere afgewogen om een weldoordachte keuze te maken.

Het programma van de Open Monumentendag wordt telkens teruggekoppeld naar de stedelijke erfgoedcommissie.

van hoge appartementsblokken. Tot voor kort was die Markt ook niet meer dan een grote parking, waar koning auto het uitzicht bepaalde. Gelukkig is daarin verandering gekomen, al is het een proces dat verschillende jaren in beslag neemt. De aandacht voor de waarde van het gebouwde erfgoed is hand over hand toegenomen en de stadskernontwikkeling wordt nu vanuit een langetermijnvisie benaderd en ook uitgevoerd. Waardevolle gebouwen uit het oogpunt van erfgoed krijgen steeds meer aandacht en zelfs een stem in de vorm van de stedelijke Erfgoedcommissie. Ook de burger wordt meer en meer in de besluitvorming betrokken en krijgt al van in het planningsproces de mogelijkheid om zijn mening niet alleen te laten horen, maar zelfs mee te laten spelen. Zo is ook de evolutie van de gemeentelijke Erfgoedraad en haar impact op het bestuur illustratief voor deze tendens.

De voorgeschiedenis

De stedelijke Erfgoedcommissie is niet zomaar uit de lucht komen vallen (op een blauwe maandag) in 2009. Al op 27 juni 1996 werd bij gemeenteraadsbesluit een stedelijke werkgroep Monumenten- en Landschapszorg opgericht, waarvan het mandaat in 2001 nog eens werd verlengd. Hij was samengesteld uit twaalf stemgerechtigde en twee adviserende leden, nl. twaalf experts (twee archeologen, een fysisch geograaf, een hoofdmonumentenwachter, twee architecten, een landschapsarchitect, twee heem/geschiedkundigen, een natuurdeskundige, de stadsbeiaardier, een geschiedenisleerkracht) enerzijds en het diensthoofd cultuur en de schepen bevoegd voor cultuur anderzijds. Of in andere bewoordingen: drie professionele erfgoedzorgers, zes leden die via hun beroep zijdelings bij de erfgoedzorg betrokken waren en drie amateurs enerzijds en een gemeentelijk ambtenaar en een politicus anderzijds.

Inhoudelijk was het een puur sectorale werkgroep voor onroerend erfgoed. De link met ruimtelijke planning ontbrak volledig en met stedenbouw was er enkel een verband via de architecten. De politiek was slechts heel beperkt aanwezig en kon dus via de mededelingen van de bevoegde schepen of ambtenaar of via de verslagen op het gemeentesecretariaat kennisnemen van wat besproken was.

In concreto adviseerde de werkgroep het college van burgemeester en schepenen over beschermingen en deed ze ook zelf enige voorstellen tot bescherming. Ze zorgde ook voor een stimulans om deel te nemen aan de Open Monumentendagen, waar Deinze sinds 2000 onafgebroken een programma voor samenstelt. Hoewel het ook de bedoeling was om de deskundigheid aan te bieden aan de gemeentelijke commissie voor ruimtelijke ordening (gecoro), is er uit die hoek nooit een vraag gekomen. Occasioneel en met beperkt resultaat werd ook wel eens advies gegeven bij restauratiedossiers of bij de heraanleg van dorpskernen. Meer bepaald naar aanleiding van de heraanleg van de dorpskernen van Vinkt en Astene, waarbij telkens het oorspronkelijke kerkhof volledig geruimd dreigde te worden, kon de werkgroep milderende maatregelen voorstellen. Dat was overigens de aanleiding om een aparte werkgroep Funerair erfgoed op te richten, die zich specifiek bezighoudt met de samenstelling van een lijst van

Na de laatste verplaatsing staat het monument ter ere van Jules Van Dorpe opnieuw vrij. Het bronzen beeldje van de negerjongen was in de oorlog al omgesmolten.

graven van lokaal historisch belang en met de zorg voor de begraafplaatsen. Een andere verwezenlijking is bv. de verplaatsing van het herdenkingsmonument voor de koloniaal Jules Van Dorpe naar de overkant van de weg, waar het meer tot zijn recht komt. Dat gaf aanleiding tot nogal wat tumult, omdat sommigen dachten dat aldus gepoogd werd het koloniale verleden te verheerlijken, terwijl het evenwel om de monumentwaarde van het gedenkteken ging en om de historische getuigenis van hoe men daar in het begin van vorige eeuw tegenaan keek. Ook over het eigen gemeentelijk patrimonium werd advies gevraagd: zo was het advies van de werkgroep bv. een niet te onderschatten factor bij het behoud van het 19de-eeuwse neoclassicistische gebouw in de plannen voor een nieuw stadhuis. Ten slotte kon de werkgroep ook voorstellen doen met betrekking tot de visie en beleidsdoelstellingen om het cultureel erfgoed in Deinze een vorm van bescherming te geven.

De resultaten van de werkzaamheden waren vrij beperkt en het succes was nogal wisselend. Bij het publiek was de werkgroep zo goed als onbekend. Dat is ook logisch, aangezien enkel het stadsbestuur werd geadviseerd en het aan het stadsbestuur was om naderhand zijn beslissingen kenbaar te maken. Overigens was de terugkoppeling van wat er met de adviezen gebeurde meestal onbestaande, waardoor de werkgroep weinig inzicht kreeg in de politieke gevoeligheden of hoe zij die kon aanpakken. Hetzelfde geldt voor de band met de ruimtelijke planning: de contacten verliepen dikwijls zeer moeizaam en kwamen meestal te laat. De werkgroep zelf had dan soms weer (te) grote plannen, maar liet het vervolgens afweten in het vlak van de uitvoering, vooral wegens een gebrek aan tijd van de leden. De afzonderlijke werkgroepen als Open Monumentendag of Funerair erfgoed, die ontstaan waren uit de werkgroep Monumenten- en Landschapszorg en die een heel concreet doel hadden, functioneerden dan weer wel goed.

Ondanks de gebreken was er wel degelijk veel inzet van de leden en goede wil van de ambtenarij en van de politiek. Het was in de samenwerking en de onderlinge afstemming dat het schortte, waardoor in de praktijk menig initiatief dode letter bleef. Desondanks werd hier de basis gelegd voor een effectievere commissie en stimuleerden de werkgroep en zijn afgeleiden rechtstreeks of onrechtstreeks de erfgoedgevoeligheid bij de politici, bij de ambtenaren en zelfs bij het grote publiek.

Een volwaardige stedelijke Erfgoedcommissie

Op 19 februari 2009 werd via een open kandidatuurstelling een stedelijke Erfgoedcommissie opgericht. Net als haar voorganger telt zij twaalf stemgerechtigde leden (twee archeologen, vier architectuurspecialisten (lees: architecten), een geograaf, een (kunst)historicus, een heemkundige, een specialist in natuur en één in restauratie, een ruimtelijk planner). Verder nog een aantal leden zonder stemrecht, meer bepaald de ambtenaren bevoegd voor cultuur en ruimtelijke ordening. Uit de politiek zijn de schepen bevoegd voor cultuur en de burgemeester van ambtswege lid, maar wijst ook elke politieke fractie een waarnemend lid aan.

Het doel van de commissie is het integrale erfgoedbeleid van de Stad Deinze aan te sturen en er advies over uit te brengen, zowel op verzoek van het stadsbestuur als op eigen initiatief. Alle gemeenteraadsleden ontvangen de verslagen en einddocumenten en het stadsbestuur verstrekt een motivering van hoe het met de adviezen is omgegaan.

Het doel van
de commissie is het
integrale erfgoedbeleid
van de Stad Deinze
aan te sturen

In vergelijking met de voorganger zijn er enkele essentiële verschilpunten. Deze commissie is niet alleen bevoegd voor onroerend erfgoed, maar ook voor roerend en zelfs immaterieel erfgoed. Het sturende effect en de samenstelling, waarbij ook de betrokken ambtenaar aanwezig is, maken de binding met de ruimtelijke planning rechtstreekser. De politiek is direct vertegenwoordigd, zowel meerderheid als oppositie, en kan door haar aanwezigheid de discussie en de argumenten die daarin spelen, de visu volgen, zelfs participeren, evenwel zonder doorslaggevende stem. Dat vertaalt zich in een grotere visibiliteit van de commissie, omdat zij op de openbare vergaderingen van de gemeenteraad vermeld wordt. Verder is – niet te vergeten – ook de open kandidatuurstelling een belangrijke stap in de openbaarheid en de democratisering van de commissie.

Het witte kruis – relict van het vroegere
Duitse oorlogskerkhof – vóór de restauratie.

Voor de inventarisatie van de graven is het noodzakelijk ook de teksten op de grafstenen zo goed mogelijk te ontcijferen.

De werkgroep funerair erfgoed in actie op de begraafplaats in Deinze.

Een erfgoedbeleid mee bepalen

Blijft de vraag of de stedelijke Erfgoedcommissie kan wegen op het beleid en inderdaad het integrale erfgoedbeleid van de stad mee kan sturen. Het antwoord blijkt zonder meer positief, al moet men steeds rekening houden met de wettelijke beperkingen uit andere hoeken. Zo geeft de commissie (nog steeds) advies over beschermingsdossiers of stelt zij zelf beschermingsdossiers samen. Een voorbeeld zijn de kerken van Deinze, die op verzoek van het stadsbestuur allemaal bekeken worden om te weten welke er waardevol genoeg zijn om te worden beschermd. Telkens met een plaatsbezoek wordt het gebouw grondig doorgelicht en samen met de stedelijke ambtenaar/erfgoedzorgwer wordt het dossier opgemaakt. Ook de bescherming als monument van het stadhuis is zorgvuldig onder de loep genomen.

Maar ook de slopingsdossiers van gebouwen die op de vastgestelde lijst van waardevol erfgoed voorkomen, passeren de revue. De commissie maakt daarbij een zorgvuldige afweging van de erfgoedwaarden en stelt zo nodig zelfs een alternatief voor. Zo werden de bouwplannen voor het vroegere markizaat in de Tolpoortstraat op advies van de commissie bijgestuurd en werd een voorafgaand archeologisch onderzoek in de werken geïntegreerd. Zijn de erfgoedwaarden onvoldoende bewaard of weinig belangrijk, dan oordeelt de commissie gunstig voor de sloop, anders geeft zij een gemotiveerd advies aan het college van burgemeester en schepenen. Omdat de genoemde lijst soms onvolledig of niet correct is – omdat sommige gebouwen bv. al gesloopt zijn –, probeert de commissie deelsgewijs ook deze lijst te controleren, ze aan te vullen of erin te schrappen. Zo is het houten paviljoentje van madame Lulu en monsieur José aan Vosselare Put in Astene recent toegevoegd aan de vastgestelde lijst van waardevol erfgoed. Aan dit architecturaal misschien nogal

banale houten gebouwtje is immers een hele geschiedenis verbonden: eerst als wachthuisje van de Feldwebels die tijdens de Tweede Wereldoorlog toezicht uitoefenden op de landbouwproductie en vervolgens als buitenhuisje van voornoemde Gentenaars, verplaatst van de boerderij naar het domein van Vosselare Put, waar het nu in de zomer dienstdoet als slaapplaats voor de redders. Toch is het een reuzenwerk om de volledige inventaris te herbekijken. Daarom is ervoor geopteerd om enerzijds dossiersgewijs te werken, naargelang een aanvraag binnenkomt, maar anderzijds ook thematisch of projectmatig. Thematisch wordt bv. gewerkt voor de kapellen, die voor het hele grondgebied bekeken worden. Projectmatig wordt er dan weer gewerkt als er een Ruimtelijk Uitvoeringsplan (RUP) of ruilverkaveling wordt voorbereid.

Ook ander erfgoed kan op de agenda gezet worden. Een onstabiel groot houten kruis op de stedelijke begraafplaats, dat men wou verwijderen, bleek na onderzoek van de commissie de belangrijkste materiële getuige te zijn van het vroegere Duitse oorlogskerkhof. In plaats van het te verwijderen of te vervangen, werd er gekozen voor restauratie. Die gebeurde in samenwerking met de richting Houtbewerking van het Koninklijk Atheneum Erasmus, die onder begeleiding van de commissie en in samenwerking met de Technische dienst voor de uitvoering zorgde. Twee vliegen in één klap: een geslaagde restauratie en erfgoededucatie in restauratietechnieken. Dat niet elk kruis hetzelfde is mocht blijken bij een ander houten kruis, op de begraafplaats van Wontergem: dat had niet dezelfde historische betekenis en er werd dan ook geadviseerd om het te vervangen door een nieuw kruis of een ander kunstwerk.

Ook landschappelijke ingrepen worden bekeken vanuit diverse hoeken en beoordeeld op hun impact, zoals o.m. het geval was met de Aquafinwerken in de Ooidonkdreef. De burger kan geadviseerd worden inzake restauraties, weliswaar steeds via het stadsbestuur.

Hoewel de cultuurraad het officiële adviesorgaan is voor de keuze van straatnamen, geeft ook de stedelijke Erfgoedcommissie haar insteek. Meer bepaald de historische invalshoek met het hergebruik van toponiemen is een sterk punt van de commissie. Ook belangrijke historische figuren kunnen hun naam vereeuwigd zien. Zo is het Sint-Poppoplein vernoemd naar de middeleeuwse Deinse heilige, maar ook de belangrijke protestantse theoloog Willem Baudaert, die in Deinze werd geboren, kreeg met het Baudartiusplein zijn erkenning, al laat de modale Deinzenaar dat wat moeilijk van de tong rollen.

En dan is er nog de klankbordwerking voor andere werkgroepen of initiatieven. De werkgroep Open Monumentendag koppelt steeds terug naar de commissie en ook de werkgroep Funerair erfgoed doet dat voor de samenstelling van de lijst van graven van lokaal historisch belang. Dat laatste is overigens een werk van lange adem, want Deinze telt niet minder dan dertien begraafplaatsen ... Ook de activiteiten van de KLAD (Kale Leie Archeologische Dienst) worden bekeken en o.m. de archeologische werkzaamheden ter voorbereiding van de heraanleg van de Markt zijn positief geëvalueerd. Ten slotte stelt ook POLS (Platform Omgeving Leie Schelde) zijn beleid en acties voor aan de commissie. En de initiatieven die door de vorige werkgroep nog werden opgestart, worden verder gevolgd en tot een goed einde gebracht. Eindelijk zal het graf van Antoon Van Parys zijn verfraaiing kennen en zal zo recht worden gedaan aan de belangrijkste beeldhouwer van Deinze!

Zo geeft de commissie
(nog steeds) advies
over beschermings-
dossiers of stelt zij zelf
beschermingsdossiers
samen.

Een eerste terugblik

De stedelijke Erfgoedcommissie vergadert op regelmatige basis (om de twee maanden) en de aanwezigheid van de leden, ook van de politieke mandatarissen, is meer dan behoorlijk. Voor specifieke onderwerpen worden werkgroepen samengesteld, o.a. voor de beschermingen of om de vastgestelde lijst te controleren. Die werkgroepen gaan één keer per maand op het terrein om hun doelstellingen af te werken. Voor specifieke vragen i.v.m. bouwvergunningen (voor slopingen) is ook een werkgroep opgericht, die snel ter plaatse gaat om binnen de vastgestelde termijn een advies te kunnen formuleren, dat vervolgens bekrachtigd wordt door de hele commissie.

De erfgoedgevoeligheid bij het bestuur is zonder meer toegenomen en de politici voelen zich betrokken bij de discussies. Het gebeurt zelden dat een advies van de commissie niet gevolgd wordt. De samenwerking met de ambtenaren is daarbij van groot belang en in de praktijk blijkt de dossierdoorstroming vlot te verlopen. Waar nog problemen opduiken, wordt geleerd om die op te lossen en blijkt een positieve ingesteldheid de norm. Enkel de terugkoppeling van de uiteindelijke beslissingen wordt soms vergeten, maar er is daarbij geen sprake van slechte wil.

De erfgoedgevoeligheid bij
het bestuur is zonder meer toegenomen
en de politici voelen zich betrokken bij
de discussies.

Bijzonder positief is dat erfgoed niet op zich wordt bekeken, maar binnen zijn ruimere context van ruimtelijke planning en maatschappelijk draagvlak en in relatie met andere actoren. Dat kan slechts bereikt worden door een uitgebalanceerd evenwicht tussen beroepserfgoedzorgers, amateurs, ambtenaren en beleid, tussen begeesting, objectiviteit en maatschappelijk draagvlak. Het (relatieve) succes van de erfgoedwerkzaamheden is te danken aan dat evenwicht en aan de inzet van elke groep. De commissie zorgt voor de inhoudelijke expertise en sturing, de ambtenaren zetten dit om in een dossier in een procedure en de politici nemen tijdig en gemotiveerd de beslissingen. Enkel als ieder zijn rol naar behoren invult, leidt dat tot resultaat.

Dat betekent geenszins dat er geen bedreigingen zijn die dit fragiele evenwicht kunnen verstoren. Zo is de verhouding met de andere adviesraden (cultuurraad en gecoro) een precaire evenwichtsoefening om de onderlinge bevoegdheden niet te laten botsen en in de adviezen met elkaar rekening te houden. De angst voor pottenkijkers is reëel en een commissie die neerstrijkt om te bekijken wat er met je eigendom kan, is niet altijd even welkom. Omgekeerd bestaat het gevaar van het erfgoedfundamentalisme: dat de commissie alles negatief zou beoordelen vanwege de (vermeende) erfgoedwaarden. Zulk een commissie verliest al heel vlug haar geloofwaardigheid met het gevolg dat de adviezen systematisch in de wind geslagen zullen worden. Een zekere graad van realisme is dus noodzakelijk en niet elk verlies moet als een erfgoedmoord

ervaren worden. Een mogelijk gevaar is de trage afhandeling van dossiers ten gevolge van een slechte organisatie en/of een slecht (mee)werkende administratie. Ook een te sterke politieke beïnvloeding kan tot frustratie en berusting bij de commissieleden leiden of tot ongeloofwaardigheid t.a.v. de bevolking. Omgekeerd kan onverschilligheid van de politici hetzelfde negatieve resultaat bewerkstelligen en een commissie tot inertie dwingen.

Een meerwaarde of niet?

Maar de kansen wegen toch veel zwaarder door dan de bedreigingen. Een goed werkende erfgoedcommissie geeft deskundig advies over erfgoedwaarden aan de diensten voor ruimtelijke planning. Meer nog, ze kan helpen om die erfgoedwaarden vroegtijdig op te nemen in de planningscontexten en zo potentiële toekomstige problemen proactief oplossen. Ze laat een gefundeerde en gemotiveerde omgang met erfgoed in de stedenbouw toe. Erfgoed verandert zo van een belemmering in een ijkpunt in een stad of dorp, als drager van een toekomstgerichte identiteit van een dynamische gemeenschap.

Belangrijk is ook dat het lokale beleid zijn stempel kan drukken op de omgang met zijn erfgoed in plaats van de onderrichtingen van een hoger bestuur lijdzaam of mokkend te ondergaan. Specifiek inzake de vastgestelde inventaris van bouwkundig erfgoed kan de gemeente een gemotiveerde mening naar voren brengen en de inventaris corrigeren of aanvullen. Wat de procedures betreft kan dat ertoe leiden dat de erfgoedwaarden al veel vroeger worden meegegeven aan de bouwheren, zodat niet alleen tijd gewonnen wordt, maar ook op een creatievere wijze met dit erfgoed in de nieuwe ontwikkelingen wordt omgegaan.

Dat erfgoed niet alleen vanuit materieel oogpunt bekeken wordt, maar dat ook het immateriële een belangrijke rol kan spelen, blijkt uit de benadering van het funeraire erfgoed. Zowel esthetische grafmonumenten als graven van interessante lokale figuren staan op de desbetreffende lijst. Gebouwen en (stedelijke) landschappen worden in hun geheel bekeken en er wordt afgewogen wat behouden moet blijven en wat niet en op welke wijze.

Het besluit kan dan ook niet anders dan positief klinken. Een gemeentelijke of stedelijke erfgoedcommissie kan een motor zijn voor het lokale erfgoedbeleid en tegelijkertijd de gps voor een bestuur dat anders zelf de weg moet zoeken in onbekend gebied.

Luc Bauters

*beleidsmedewerker archeologie
dienst Erfgoed
Provincie Oost-Vlaanderen*

Eva Devooght

*erfgoeddeskundige/archivaris
Stad Deinze*

07

het regionaal depot- beleid van de Provincie Oost-Vlaanderen verder op de rails gezet

het regionaal depotbeleid van de Provincie Oost-Vlaanderen verder op de rails gezet

Begin 2010 werd de inventarisatie en het onderzoek van het depotlandschap in de provincie afgerond. Dat was de start van de eigenlijke realisatie van een regionaal depotbeleid voor Oost-Vlaanderen. In 2011 zijn er op basis van de toen verkregen resultaten andere acties gevolgd.

Het provinciaal depotteam krijgt vorm en legt de klemtoon op consulentenschap

In juli werd een eerste assistent depot, Kristof Ysabee, aangeworven. In september kwam Annelies De Mey in dienst als beleidsmedewerker depot. Ook de aanwerving van een tweede beleidsmedewerker depot, Anne-Cathérine Olbrechts, en een tweede assistent depot, Britt Van Nieuwenhuyze, werd eind dat jaar voorbereid. De aanwerving van die medewerkers maakte het de Provincie mogelijk de regiefunctie wat de depotproblematiek betreft verder op de rails te zetten.

De klemtoon van het Oost-Vlaamse depotbeleid ligt immers op het consulentenschap. In 2011 werden er via telefoon en mail adviezen gegeven over het behoud en beheer van erfgoedcollecties en de inrichting of optimalisering van depotruimtes. De depotconsulenten gingen op verzoek ook langs op verschillende locaties om de situatie ter plekke in te schatten en om te adviseren. In Oudenaarde werd er advies gegeven over de inrichting van een erfgoeddepot,

De publieke zone van het depot in het Provinciaal Erfgoedcentrum in Ename (Oudenaarde).

in Merelbeke over de verhuizing van een archeologische collectie en de inrichting van een depot en in Melle over de verbouwing van een bestaand gebouw tot documentatiecentrum, tentoonstellingsruimte en depot. Daarbij werd er telkens teruggekoppeld naar en samengewerkt met de provinciale collega's die inhoudelijk met het desbetreffende onderwerp bezig zijn, bv. de museumconsulent en de beleidsmedewerkers bevoegd voor archieven en voor religieus erfgoed. Die adviserende rol is dan ook een belangrijke focus binnen het erfgoedbeleid van de Provincie.

Uitbouw transit- en archeologisch depot

Een tweede belangrijk aspect van de Oost-Vlaamse depotwerking is het nieuwe transit- en archeologisch depot in het Provinciaal Erfgoedcentrum in Ename (Oudenaarde). Het erfgoedcentrum werd feestelijk geopend in het weekend van 10, 11 en 12 februari 2012. Hier kunnen de Oost-Vlaamse erfgoedbeheerders tijdelijk met hun collectie terecht, bv. bij een verbouwing of calamiteit. Archeologische collecties kunnen hier voor langere tijd ondergebracht worden door Gemeentes zonder een (inter)gemeentelijke archeologische dienst.

Het depot bestaat uit één grote en enkele kleinere opslagruimtes voor erfgoedcollecties. In al die ruimtes worden de temperatuur en relatieve vochtigheid gecontroleerd en stabiel gehouden. Zo kan er gezorgd worden voor een goede bewaring van het erfgoed volgens de gangbare normen. In één van de kleine ruimtes is een koelcel ingebouwd, die geschikt is voor de bewaring van bepaalde archeologische objecten en bodemstalen. Een andere ruimte is specifiek ingericht voor de bewaring van textiel. In een derde ruimte wordt de relatieve vochtigheid laag gehouden, zodat metalen objecten minder snel gaan corroderen.

Naast de opslagruimtes voor erfgoed is er ook een quarantaineruimte, een behandelingsruimte, een werkruimte, een bureau en een opslagruimte voor verpakkingsmateriaal en niet-museumwaardige objecten.

Die adviserende rol is dan ook een belangrijke focus binnen het erfgoedbeleid van de Provincie.

De werkruimte.

Hier krijgt de bezoeker
ook letterlijk een inkijk
in de verschillende
ruimtes van het depot

Compactuskasten in het depot.

Eind 2011 werd de grootste depotruimte ingericht met verrijdbare legbordstellingen en gaaswanden. In de kleinere opslagruimtes kwamen er vaste legbord- en kledingrekken. Ook de bureau-, behandelings- en werkruimte werden ingericht, met aangepaste tafels, diepvriezers en dergelijke. Verder werd het nodige verpakkings- en werkmateriaal met zorg uitgekozen en aangekocht.

In de publieke zone van het depot kwam een educatief gedeelte, waar de bezoeker de weg van een object in het depot kan volgen in tekst en beeld. Hier krijgt de bezoeker ook letterlijk een inkijk in de verschillende ruimtes van het depot en kan men de depotmedewerkers aan het werk zien. De gidsen in het erfgoedcentrum geven ook uitleg over het depot.

Naast de inrichting van het depot werden ook de nodige reglementen en formulieren opgesteld om een goede opname van objectcollecties in het depot mogelijk te maken.

De diepvriesruimte.

Samenwerking met erfgoedpartners

Om de depotproblematiek professioneel en op een grotere schaal aan te pakken werd er samenwerking gezocht met de andere Provincies en enkele expertisecentra zoals FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw.

De depotconsulenten van de verschillende Provincies komen regelmatig samen in het Interprovinciaal Depot Overleg (IDO) en het Interprovinciaal Registratie Overleg (IRO).

Vormingen

Om de erfgoedbeheerders professioneler te laten werken, werden verschillende vormingen georganiseerd. Een aantal vormingen werden provinciaal, andere interprovinciaal opgezet. In de loop van

2011 werden voor 2012 vormingen gepland over het behoud en beheer van textiel in collecties van musea enerzijds en van heemkundige kringen en kerkfabrieken anderzijds.

In de schoot van het IDO werd het vormingstraject 'In goede handen' opgezet: zes vormingen over de verschillende facetten van depotinrichting en -activiteiten. In 2012 werd dit traject een eerste keer georganiseerd.

Depotwijzer

Om de aanwezige kennis rond depots te verzamelen en gemakkelijk ter beschikking te stellen aan de erfgoedbeheerders werd er in 2011 ook gewerkt aan de 'depotwijzer'. Dat is een digitaal platform (website), dat de verschillende Provincies en enkele expertisecentra van inhoud zullen voorzien. De depotconsulenten van de Provincie Oost-Vlaanderen werken daar zeer intensief aan mee. De lancering van de 'depotwijzer' is gepland voor het voorjaar van 2013.

Groepsaanbod verpakkings- en conserveringsmateriaal

In de zomer van 2012 had het provinciebestuur voor het eerst een groepsaanbod van verpakkings- en conserveringsmateriaal voor Oost-Vlaamse erfgoedbeheerders. Ook daarvoor werden al in 2011 de eerste voorbereidende stappen gezet. Bedoeling is om de Oost-Vlaamse erfgoedbeheerders het juiste verpakkings- en conserveringsmateriaal te laten gebruiken en hen ook tijd en geld te laten besparen. Het zijn immers de provinciale depotconsulenten die de markt afzoeken naar professioneel en betaalbaar verpakkings- en conserveringsmateriaal van degelijke kwaliteit en die de bestelling doen. Door de bestellingen van alle Oost-Vlaamse erfgoedbeheerders te bundelen wordt de prijs gedrukt.

Annelies De Mey
*beleidsmedewerker depot
transversale cel Cultuur
Provincie Oost-Vlaanderen*

08

Francia Media: bakermat van Europese cultuur

Europees project erkend binnen het
Culture 2007–2013-programma

Francia Media: bakermat van Europese cultuur

Europees project erkend binnen het Culture 2007–2013-programma

Van 1 november 2010 tot 31 oktober 2015 neemt de Provincie Oost-Vlaanderen het voortouw in een internationaal project waarbij erfgoedpartners uit tien Europese landen samenwerken om aan te tonen hoe belangrijk Europa's geocultureel verleden is voor het functioneren van de huidige Europese samenleving.

Een historische casestudy ligt aan de basis van dit project van vijf jaar: het Karolingische Middenrijk, Francia Media, dat teruggaat op de erfenis van Karel de Grote. Het gebied omvatte Europa's belangrijkste vroegmiddeleeuwse noord-zuidroute, die de Middellandse Zee verbond met de Noordzee in het vlak van cultuur, communicatie, technologie en economie. Hier ontmoetten de Romaanse, Germaanse en Slavische wereld elkaar. Dat de landen die midden vorige eeuw aan de wieg stonden van de Europese Unie, geheel of gedeeltelijk deel hebben uitgemaakt van Francia Media was een bijkomende reden voor de keuze van het thema.

Het belang van Francia Media voor het huidige Europa zal aan het publiek worden getoond op basis van multidisciplinair onderzoek van het archeologisch, gebouwd en landschappelijk erfgoed. Om de betrokkenheid van het publiek te vergroten zal via diverse informatiekkanalen en communicatiemiddelen (publicaties, brochures, catalogi, dvd, website) over de projectactiviteiten bericht worden. Ook de sociale media zullen daarbij een belangrijke rol spelen.

Blikvangers onder de publieksactiviteiten zijn de internationale tentoonstelling en de Francia Mediaerfgoedroute, die in de periode 2010-2015 worden georganiseerd en ontwikkeld. De sites die voor de route werden geselecteerd, behoren tot de bakermat van de Europese cultuur. Niet alleen zijn ze van transnationaal belang, ze maken ook het voorwerp uit van interdisciplinair onderzoek en van een professionele ontsluiting volgens de normen van het ICOMOS Ename Charter. Elke site zal tot een Europees interpretatiecentrum worden uitgebouwd. De provinciale activiteiten in Ename en Velzeke zullen daarbij als model gelden.

‘Francia Media: bakermat van Europese cultuur’ vormt een pilotproject, waarbij twintig organisaties (erfgoedinstellingen, onderzoeksinstituten, universiteiten en musea) uit België, Duitsland, Frankrijk, het Groothertogdom Luxemburg, Italië, Kroatië, Nederland, Slowakije, Slovenië en Tsjechië samenwerken. Belangrijk in dit geheel is dat het **pam** Ename, het **pam** Velzeke en het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting de handen in elkaar slaan en samen de drijvende kracht vormen om deze ambitieuze Europese doelstellingen te helpen realiseren.

Internationaal colloquium ‘Kan erfgoed Europa nieuw leven geven?’

In het kader van het Francia Mediaproject werd van 17 tot 19 maart 2011 in het nieuwe Provinciaal Erfgoedcentrum in Ename een internationaal colloquium georganiseerd waarbij op kritische wijze werd onderzocht of erfgoed een hefboom kan zijn om het moeizame integratieproces van Europa mee te helpen realiseren. Het Europae Archaeologiae Consilium, het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, het Instituut voor Publieksgeschiedenis van de Universiteit Gent, het Ename Expertisecentrum, het **pam** Ename en het **pam** Velzeke verzorgden de organisatie van het colloquium.

De problematiek die werd behandeld, raakt ons allen. Europa is geen vaag begrip meer, maar is – mede door de huidige crisis – als ‘regelgever’ tot in ieders keuken voelbaar. Dat heeft evenwel tot nu toe nog niet geleid tot een ‘Europagevoel’, dat een hechte band smeedt tussen de burgers van de Unie. Kan erfgoed daarin verandering brengen en een bewustzijn genereren van een gezamenlijk cultureel erfgoed, dat in zijn diversiteit ons, Europeanen, dichter bij elkaar brengt? Het was de centrale vraag van het symposium, waaraan specialisten uit elf landen hun medewerking verleenden. Er waren ca. 120 deelnemers. Gedeputeerde Jozef Dauwe sprak een door de aanwezigen sterk gewaardeerde verwelkoming uit, waarin hij er o.a. op wees hoe belangrijk het is dat specialisten de kritische vraag durven te stellen of het wel zo vanzelfsprekend is dat hun werkveld – erfgoed – Europeanen inderdaad dichter bij elkaar kan brengen.

Promotietentoonstelling Francia Mediaproject

Ter gelegenheid van het colloquium liep in het Provinciaal Erfgoedcentrum een promotietentoonstelling over het Francia Mediaproject. Blikvanger was een tapijt van ca. 10 bij 10 meter waarop het gebied van Francia Media en de erfgoedroute weergegeven zijn. Per site was er een paneel waarop de betekenis van die locatie voor de erfgoedroute duidelijk werd gemaakt door middel van foto’s en korte teksten in het Nederlands en het Engels. Ook de instellingen

Kan erfgoed daarin verandering brengen en een bewustzijn genereren van een gezamenlijk cultureel erfgoed, dat in zijn diversiteit ons, Europeanen, dichter bij elkaar brengt?

die verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling van de diverse plaatsen tot Europese interpretatiecentra, kwamen bondig aan bod. Al wandelend over dit tapijt van 'Klein Europa' kon de bezoeker dan ook voor de eerste maal kennismaken met het Francia Mediaproject. Aan de promotietentoonstelling was een tweetalige brochure gekoppeld: 'Cradles of European culture. Bakermatten van Europese cultuur. Francia Media Heritage Route. Francia Media Erfgoedroute'.

Francia Mediaworkshops

Ename 16–17 maart 2011

De provinciale archeologische musea in Ename en Velzeke en het Ename Expertisecentrum organiseerden samen een Francia Mediaworkshop, die aan bovengenoemd colloquium voorafging.

Naast de bespreking van items in verband met administratieve aangelegenheden, het projectmanagement en de financiën, werd ruim tijd uitgetrokken voor de concrete inhoudsbepaling van zowel de rondreizende tentoonstelling als de erfgoedroute. Dirk Callebaut formuleerde een algemeen voorstel, dat door de deelnemers aan de workshop werd aanvaard als uitgangspunt. Er werd hem gevraagd op basis van een vragenlijst en zijn voorstel een globaal raamwerk voor te bereiden tegen de volgende Francia Mediaworkshop in Soest (Duitsland).

Soest 6–8 oktober 2011

Op basis van de gegevens van de vragenlijst en de verdere uitwerking van een globaal inhoudelijk concept werd een interne discussietekst opgemaakt.

De opmerkingen die tijdens de workshop werden gemaakt, raakten niet aan de hoofdstructuur.

Globaal inhoudelijk concept Francia Mediaproject

Ook al werden in het Francia Mediadossier voor de Europese Commissie de grote principes en doelstellingen van het project aangegeven, toch moest nog een werkbaar inhoudelijk raamwerk worden vastgelegd. De vragenlijst en discussieteksten die tijdens de workshops werden besproken, leidden tot een concept dat op 18 december 2011 door alle leden van het Francia Mediaproject als inhoudelijke basis voor de komende vier jaar werd aanvaard. Het gaat om volgende principes:

Francia Media toont aan wat er leefde in Europa tijdens de vroege middeleeuwen

Eigenheid van de Europese cultuur

Om de specificiteit van de Europese cultuur voor het grote publiek duidelijk te maken, wordt getoond wat er van de 9de tot de 11de eeuw in het cultuurhistorische vlak gebeurde op andere plaatsen in de wereld. Als casus voor het Europese bakermatverhaal geldt Francia Media: dit gebied toont aan wat er in het culturele vlak leefde in Europa tijdens de vroege middeleeuwen. Meteen wordt duidelijk gemaakt dat de wereld in de periode van de 9de tot de 11de eeuw in volle beweging was en hoogstaande culturen kende, waaraan ons eigen stukje Karolingisch/Ottoons Europa een heel eigen, specifieke bijdrage heeft geleverd.

Eenheid en diversiteit

Het verhaal van Francia Media wordt gebracht vanuit een Europees gezichtspunt en dus met oog voor diversiteit en eenheid. De erfgoedroute vertrekt vanuit lokale sites, die de cultuurhistorische wisselwerking met hun regionale omgeving naar voren brengen. De tentoonstelling brengt de synthese van de culturele sociologische realiteiten binnen Francia Media.

Het project wil aantonen hoe complexe gegevens zoals culturele diversiteit (bv. de Romaanse, Germaanse en Slavische werelden) en culturele eenmaking (bv. christianisatie en de politiek van de Translatio Imperii Romanorum) zich in de periode van de 9de tot de 11de eeuw tot elkaar verhielden en hoe ze zich, al dan niet geïntegreerd, procesmatig verder ontwikkelden.

De Francia Mediasites als staalkaart voor een historisch totaalbeeld

Om het Francia Mediaverhaal op concrete wijze te kunnen uitwerken, fungeren de tien sites van de erfgoedroute als een boeiende staalkaart. Elke plaats staat voor een bepaald thema en heeft de verantwoordelijkheid zijn item telkens in de algemene context te plaatsen.

Marie-Claire Van der Donckt

conservator

pam Ename

09

pest in
Dendermonde

pest in Dendermonde

Onverwachte vondst

In de archeologie is het niet abnormaal dat je soms op iets stoot wat je helemaal niet had verwacht. Per slot van rekening kan ook de archeoloog niet in de grond kijken. Maar de onderzoekers van het Anteatteam die ter voorbereiding van de uitbreiding van het Woon- en Zorgcentrum Huize Mariatroon in Dendermonde aan het opgraven waren, keken toch vreemd op toen zij op een groot aantal skeletten stootten, die nogal wanordelijk bij elkaar waren gegooid.

Dit type gesp was populair in de tweede helft van de 16de eeuw en verstrekt meteen een aanwijzing voor de datering van de begraaving.

Dat dit geen gewoon graf is, ziet iedereen: meerdere skeletten liggen op elkaar gestapeld en je krijgt de indruk dat ze snel-snel bij en op elkaar in een langwerpige kuil zijn gedeponerd.

Uit de archieven

Nader historisch onderzoek leerde dat hier ooit een pestbegraafplaats was geweest. Van 1579 tot 1584 was in het klooster van de birgittinessen, dat wegens de godsdiensttroebelen verlaten was, een pesthuis ingericht. Minstens 120 slachtoffers zouden er begraven liggen. Vanaf februari 1583 woedde immers gedurende 28 maanden een bijzonder intense pestepidemie in de stad Dendermonde.

Tot de ontdekking in Dendermonde was er in Vlaanderen nog maar één pestbegraafplaats opgegraven en dan nog maar voor een klein deel (zeven skeletten in Aalst, A. Liénartstraat). Ook door de korte tijdsruimte waarbinnen de doden zijn begraven neemt de begraafplaats in Dendermonde, zelfs internationaal, een bijzondere plaats in. Prof. Dominique Castex van de universiteit van Bordeaux, één van de weinige autoriteiten wat dit type onderzoek betreft, zag er dan ook geen been in om haar vakgroep met deze studie te belasten.

Onverwachte kosten

Blijft natuurlijk dat deze onverwachte vondst voor onverwachte kosten zorgde, waardoor de Broeders van Liefde, als bouwheren van dit project, met de handen in het haar zaten. Vanwege het uitzonderlijke belang werd aan Stad en Provincie gevraagd of zij niet wilden bijspringen om dit kwalitatief hoogstaande onderzoek ten minste op een aanvaardbare manier te kunnen uitvoeren. De Stad Dendermonde stelde 6 000 EUR ter beschikking voor wetenschappelijk onderzoek. Vanwege het uitzonderlijke belang en omdat deze meerkost onmogelijk te voorzien was, gaf ook de Provincie Oost-Vlaanderen een subsidie van 5 000 EUR. Het leeuwendeel van de kosten bleef uiteraard ten laste van de bouwheer.

De pest of de cholera?

Door de korte tijdsruimte waarbinnen de doden zijn begraven neemt de begraafplaats in Dendermonde, zelfs internationaal, een bijzondere plaats in.

Maar terug naar de pest, of was het de cholera? Wat vanaf het begin vrijwel zeker was, is dat het om een epidemische sterfte ging. Daarvoor waren sommige begravingen te onregelmatig. Om een idee te geven: van de 79 slachtoffers lagen er 48 in collectieve graven van twee tot zeven personen. Enkelens lagen in een kist, maar velen lagen gewoon in de volle grond. De individuele graven waren meestal nog vrij ordelijk, maar zeker bij de grotere massagraven lagen de skeletten door elkaar en zeker niet in de traditionele lijkhouding, met de handen in de schoot en met het hoofd naar het westen. Die begraafrichting heeft te maken met het katholieke geloof. Dat stelt dat God bij het laatste oordeel boven het Hemelse Jeruzalem in het oosten zal verschijnen en dat de doden dan zullen opstaan uit hun graf, zodat ze bij die gelegenheid het best direct naar de plaats des oordeels kunnen kijken. In de 16de eeuw was de graforiëntatie nog steeds belangrijk; wanneer je daar afwijkingen op vaststelt, mag je er dus van uitgaan dat er iets ongewoons aan de hand is. En hetzelfde geldt voor de lijkhouding. Dat een enkeling verkrampte ledematen heeft, kan nog aan lijkstijfheid te wijten zijn, doordat de overledene laattijdig werd gevonden. Dat iemand op zijn buik schots en scheef begraven is, geeft echter aan dat het snel moest gaan en dat er geen tijd was voor zorgvuldigheid. Angst is waarschijnlijk de drijfveer en van een besmettelijke ziekte wist men

Algemeen grondplan van de opgravingen met de diverse fasen in kleur weergegeven.

toen ook al dat men het best zo weinig mogelijk met de overledenen in contact kwam. Verder zijn ook massagraven uitzonderlijk en wijzen ze meestal op gebeurtenissen als oorlogen, misdaden of epidemieën. Daarnaast lagen de graven ook nogal door elkaar in plaats van netjes geordend, wat opnieuw op een noodbegraafplaats wijst. Ten slotte wijst ook de leeftijd van de afgestorvenen in de richting van een epidemie. Op een doordeweekse begraafplaats vormen kinderen en ouderen de grootste groepen. Dat zijn immers de zwaksten in de samenleving, die het makkelijkst het loodje leggen. Ook jonge vrouwen die in het kraambed gestorven zijn, maken een normaal deel uit van een kerkhof. Op deze begraafplaats echter valt vooral het in verhouding grote aantal adolescenten en jongvolwassenen op (12–29 jaar). In normale omstandigheden hebben net die categorieën de beste overlevingskansen en zijn ze dus weinig aanwezig. Bij een epidemie als de pest echter sterven verhoudingsgewijs evenveel jongvolwassenen als ouderen of jonge kinderen. Aangezien jongvolwassenen in de middeleeuwen en de nieuwe tijden de grootste groep uitmaken, zullen er bij een epidemie in absolute cijfers meer slachtoffers in die categorie vallen. Blijven uiteraard nog mogelijke oorlogsomstandigheden, waarbij evenmin onderscheid wordt gemaakt tussen de leeftijdscategorieën. In dat geval zijn er echter botbreuken en andere (in)slagsporen op het gebeente te herkennen, wat hier absoluut niet het geval is.

De combinatie van de begraafwijze met de historische gegevens voor de locatie is afdoende om de hypothese van een epidemie te staven.

De diagnose van de juiste ziekte vergt echter bijkomend onderzoek. Immers, in die tijd werd de pest nogal gemakkelijk als doodoener opgevoerd voor om het even welke belangrijke epidemie. Zekerheid zal er pas zijn na DNA-onderzoek om vast te stellen of de bacil *Yersinia pestis* inderdaad de schuldige is.

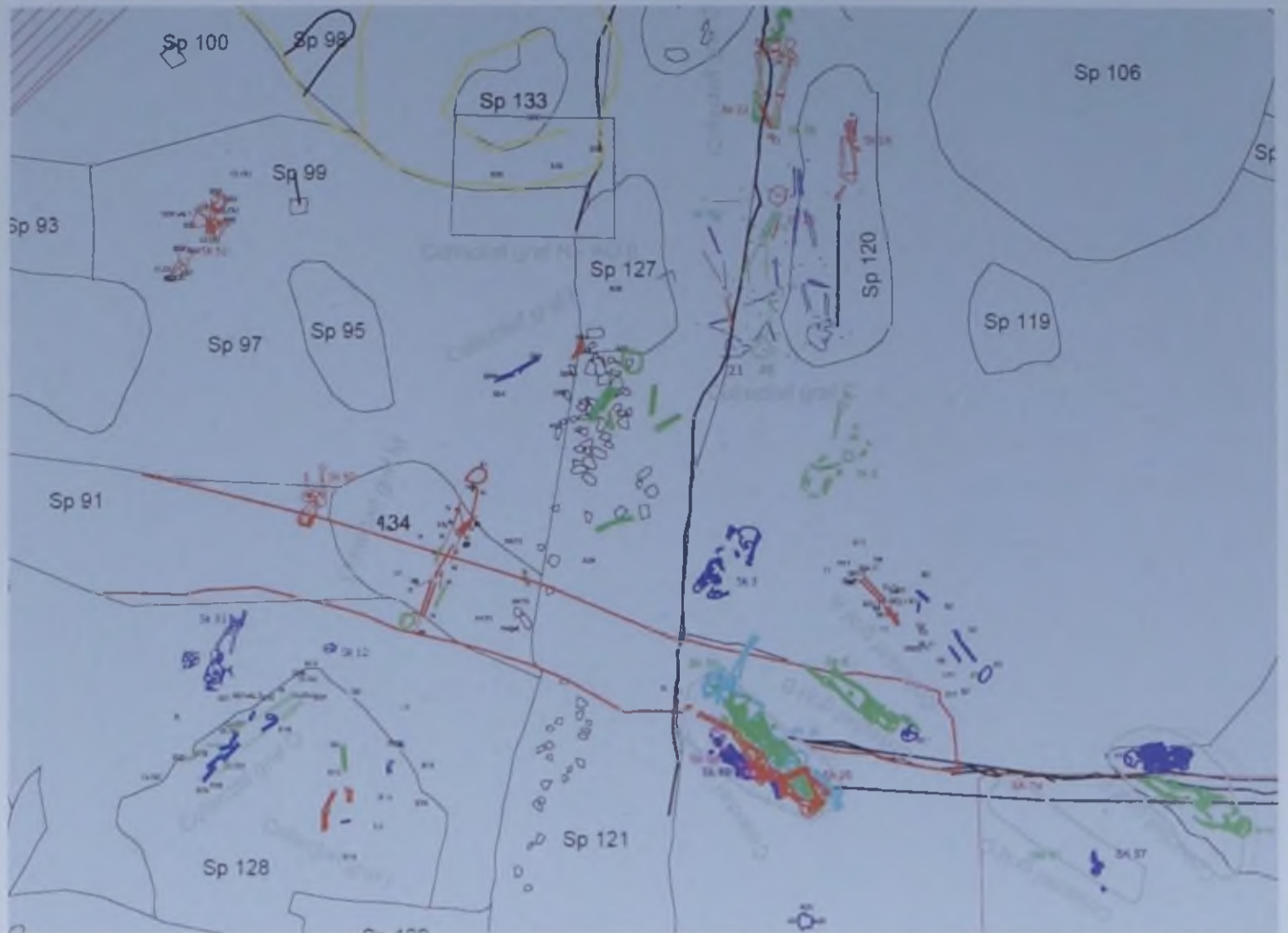

Deze zogenaamde statenduit, gevonden tussen twee skeletten, is geslagen tussen 1578 en 1580 in de regio Brabant-Antwerpen.

Ook hier liggen niet minder dan vier skeletten door elkaar, sommige op de buik, andere op de rug, en in twee richtingen.

Detail van het grondplan met de skeletten in verschillende kleuren per individu.

En wanneer?

Maar gaat het wel om die pestaanval uit die bepaalde periode (1583–84)? Omdat sommige graven elkaar snijden, kunnen we daaruit afleiden dat de bijzettingen niet allemaal tegelijkertijd zijn uitgevoerd, maar dat er wat tijd tussen zat, waardoor men niet meer precies wist waar de oudere graven lagen. Een epidemie van 28 maanden kan in dit stramien passen. Voorts is op één van de skeletten een gesp gevonden van een type dat gebruikelijk was in de tweede helft van de 16de eeuw. In een collectief graf is tussen twee skeletten dan weer een munt gevonden die geslagen is tussen 1578 en 1580 in Brabant - Antwerpen onder Filips II, meer bepaald een statenduit. Dat betekent uiteraard dat het graf niet van voor deze datum kan zijn. Later kan uiteraard altijd. De graven zelf snijden sporen met vondsten uit de eerste helft van de 16de eeuw, o.a. een afvalkuil met keukenresten van het klooster. Op hun beurt worden zij weer verstoord door een pad tussen de kloosterkeuken en het huis van de abdis, dat staat aangegeven op een grondplan van kort voor 1650. Kortom de periode 1583–84 past zonder problemen in het aangegeven tijdsvenster en het heeft er dus alle schijn van dat het over dat bewuste pestkerkhof gaat.

Het onderzoek van de skeletten is uiteraard nog niet definitief afgerond en er moeten nog gegevens binnenkomen van het DNA-onderzoek en van de C14-dateringen. Ongetwijfeld zullen we dan nog meer te weten komen over de diverse individuen, hun pathologie en hun datering en vooral over de vraag of ze nu gestorven zijn aan de pest of aan een andere besmettelijke ziekte.

Luc Bauters

beleidsmedewerker archeologie

dienst Erfgoed

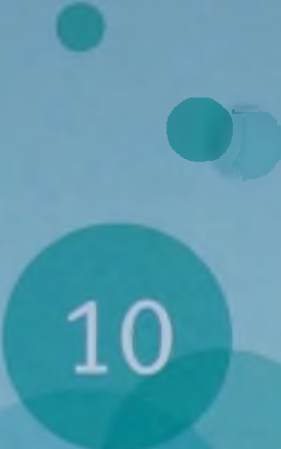
Provincie Oost-Vlaanderen

Edith Goudie Falckenbach en Caroline Ryssaert

adviseur en account manager archeologie

Antea Group

10

Assenede 'revisited'

Assenede 'revisited'

In de loop van 2004 maakte het Agentschap Ruimte & Erfgoed (nu Onroerend Erfgoed) een systematische inventaris op van het cultureel, landschappelijk en bouwkundig erfgoed van (de fusiegemeente) Assenede. Die inventaris geeft een wetenschappelijk overzicht van het nog bestaande erfgoed in de gemeente. Tegelijkertijd liep in het arrondissement Eeklo een thematische inventarisopdracht gericht op pastorieën. Die resulteerde in 2007 in de selectie van drie pastorieën in Assenede, die in juli 2008 definitief werden beschermd. De systematische inventaris werd in 2010 opnieuw bekeken, wat resulteerde in de selectie van enkele erfgoedrelicten, die uiteindelijk op 18 juli 2011 definitief als monument werden beschermd. Typologisch kunnen de beschermde relicten in enkele categorieën worden ingedeeld.

Straatmeubilair en openbaar groen

In de dorpskern van **Assenede** is de bewaarde openbare waterpomp op het Diederikplein een zeldzame getuige van de 19de-eeuwse nutsvoorzieningen in een landelijk dorp.

Van in de middeleeuwen tot in de vroege 20ste eeuw haalde men water uit putten. Diverse waterputten verspreid in het dorp waren belangrijke schakels in de drinkwatervoorziening. Vanaf de late 18de eeuw en vooral in de 19de eeuw werden vele putten voorzien van pompen. De reden om dat te doen was tweeledig: het kwam de drinkwatervoorziening ten goede en was efficiënter bij brandbestrijding. Vele pompen werden uitgevoerd in blauwe hardsteen – goedkopere exemplaren in gietijzer – en stonden los, als bakens, op een dorps- of ander plein.

Assenede telde vanaf het midden van de 19de eeuw een zevental dorpspompen. Daarvan is die op het Diederikplein, voorheen de Zwijnsmarkt of Varkenstplaatseken, nog de enige die overblijft. Ze werd in 1819 opgericht

De dorpspomp op het Diederikplein in Assenede.

Prentkaart van het tramstation in het Dorp in Bassevelde.

Het Dorp in Bassevelde voor de heraanleg.
De dorpspomp in het Dorp in Bassevelde.

boven een oude waterput. De constructie in sobere empirestijl is volledig opgetrokken uit arduinen platen en heeft de vorm van een obelisk. Op een vierkant voetstuk bevindt zich een conische romp met hoofdgestel, sinds de restauratie van 1948 voorzien van een arduinen bol. Aan de noordzijde bevindt zich de uitstroomopening met tuit met eronder een rond waterbekken en aan de westzijde een lange ijzeren zwengel eindigend op een knop.

Ook in het dorpscentrum van **Bassevelde** bevindt zich een openbare waterpomp. Die werd opgericht ter vervanging van een houten dorpspomp, waarvan het bestaan teruggaat tot de 16de eeuw. De locatie van de oude pomp is bij straatwerken in 2004 teruggevonden en is in

de nieuwe bestrating aangeduid. Van de huidige pomp zijn het bouwdoos en de rekeningen bewaard gebleven. De gemeenteraad besliste in 1871 om de oude pomp te vervangen door een nieuwe. De Gentse architect Edmond de Perre-Montigny (1826–1895) werd belast met het ontwerp. Het zou nog duren tot 1876 voordat de pomp in gebruik kon worden genomen. Ze bleef in gebruik tot midden 20ste eeuw.

Het dorpscentrum van Bassevelde is in zijn geheel ook beschermd als monument: het kan immers beschouwd worden als een uitzonderlijk goed bewaard relict van een middeleeuwse dorpsvorm.

Bassevelde behoorde tot het Ambacht Boekhoute en vormde, samen met het Ambacht Assenede, het zuidelijke deel van de Vier Ambachten. Anders dan het noordelijke deel, waar door overstromingen en bedijkingen een polderlandschap ontstond, vormt het zuidelijke deel een nog goed bewaard middeleeuws landschap, waarvan het perceleringspatroon en de aanleg van het dorp nog getuigen. Dat perceleringspatroon vertoont in het westen strookvormige percelen, geschikt in grote blokken en omringd door sloten met populieren. In het oosten is er een onregelmatiger patroon met ontginningsblokken omringd door sloten en bomenrijen. De dorpsvorm, bestaande uit een brede straat, gaat duidelijk terug op een proto-industriële site in functie van de toenmalige lakennijverheid. De nabijheid van Brugge en Gent als belangrijke afzetgebieden en de aanwezigheid van grote arealen grasland stimuleerden de wolproductie. De pleinen in de dorpen werden gebruikt voor het wassen, drogen, vullen en verven van het laken.

Het huidige uitzicht van het Dorp met de witte paardenkastanjes, ter vervanging van populieren, dateert van 1925. De straat loopt van het plein naast de kerk en het kerkhof in noordelijke richting recht naar de Sint-Annakapel. Het eerste, brede gedeelte bestaat uit een gekasseide middenweg voor het doorgaande verkeer (heraangelegd in 2004), door rijen kastanjabomen gescheiden van de zijstroken – de ventwegen – langs de huizen.

Binnen dit dorpscentrum bevinden zich, naast de dorpspomp, nog enkele beeldbepalende elementen: de muziekkiosk en het oorlogsmonument met de herdenkingsbomen.

De herdenkingsbomen (zomereiken) en het oorlogsmonument komen verder ter sprake naar aanleiding van de thematische bescherming van oorlogsmonumenten in Oost-Vlaanderen (zie blz. 97).

In 1930 schonk het gemeentebestuur van Bassevelde aan de Koninklijke Harmonie 'Sint-Cecilia' een bedrag van 10 000 frank ter gelegenheid van haar 125-jarig bestaan. Na een extra collecte kon eindelijk de nieuwe kiosk van ijzer en steen gerealiseerd worden. Het is een vrij eenvoudige achthoekige constructie met een onderbouw van baksteen op een natuurstenen sokkel en een bovenbouw bestaande uit acht slanke gietijzeren zuiltjes met uitwaaierende steunen, die het achthoekige conische houten dak dragen. Het dak is bekroond met een ijzeren lier, een veel verspreid siermotief als dakbekroning bij muziekkiosken.

In **Oosteeklo** werd de Antwerpse Heirweg over een lengte van zowat 1 550 m en met inbegrip van de kasseibestrating en de bomenrijen als monument beschermd. De Antwerpse Heirweg is gelegen op de belangrijke dekzandrug Maldegem-Stekene, die dwars door de

Vlaamse Vallei loopt. Deze middeleeuwse weg verbond Brugge met Antwerpen en doorsnijdt een 60 ha groot bosgebied, een uitloper van de Lembeekse bossen en het Bellebargiebos in Waarschoot.

Deze historische weg bevindt zich nog deels in de oorspronkelijke staat. De zeldzaam wordende kasseibestrating getuigt van een oude traditie in de wegenbouw, die in Vlaanderen lang werd toegepast. De gebruikte steensoorten en technieken van wegverharding, meer bepaald de langs- en dwarsprofielen, de fundering en de afboordingen, verlenen de bestrating van deze historische weg een industrieelarcheologische waarde. De afzoming van de brede onverharde wegbermen met zeer mooie beukenrijen (en voor een deel ook Amerikaanse eiken) vormt visueel een bijzonder onderdeel, dat de esthetische belevingswaarde van het geheel met de erachter gelegen bossen sterk verhoogt. Het onverharde deel is een zandweg en loopt gewoon door het bos tot aan de grens met Lembeke.

Religieus erfgoed

Van het religieus erfgoed werden al eerder de Sint-Petrus-en-Martinuskerk van Assenede (deels: toren, koor, kruisbeuk en zijkapellen, 1942), de O.-L.-Vrouw-Hemelvaartkerk van Bassevelde met kerkhof als dorpsgezicht (1942 en 1981) en de pastorieën van Assenede, Bassevelde en Oosteeklo (2008) definitief beschermd. Bijkomend werden in 2011 de parochiekerken van Oosteeklo en van Bassevelde-Landsdijk als monument beschermd wegens hun intrinsieke artistieke en historische waarde. Van de oude bakstenen wegkapellen zijn in Assenede de 18de-eeuwse Sint-Annakapel en in Boekhoute de Onze-Lieve-Vrouwekapel uit het midden van de 19de eeuw samen met de begraafplaats beschermd als belangrijke en opvallende getuigen van een oude volksdevotie.

De artistieke waarde van het kerkgebouw ligt vooral in het totaalconcept in ontwerp en uitvoering van zowel exterieur als interieur.

De parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangen met pastorie en bijbehorende tuinen, Landsdijk 74

In 1904 werd de nieuwe parochie Landsdijk opgericht, bestaande uit enkele wijken van de gemeenten Bassevelde, Boekhoute en Watervliet, gelegen aan de Graaf Jansdijk. Een jaar later kreeg architect Henri Valcke (1871–1951) uit Ledeberg de opdracht om een kerkgebouw te ontwerpen. Valcke had zijn opleiding genoten aan het Sint-Lucasinstituut en was naast restauratiearchitect ook actief in de nieuwbouwsector. Het ontwerp werd goedgekeurd in 1908 en aannemer Couck uit Denderleeuw mocht de werken uitvoeren. Twee jaar later werd de kerk plechtig ingezegend. De eerste pastoor, J.B. Meuleman, schonk de grond voor de kerk en liet in 1909 met eigen middelen ten oosten van de kerk een pastorie bouwen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de toren beschadigd. Met de herstelling moest men wachten tot in 1955. In 1978 werden de kerkraden gerestaureerd, waarbij vier glasramen, afkomstig uit de nabijgelegen kloosterkapel, werden geïncorporeerd. Het kerkinterieur werd toen ook opgefrist.

Het exterieur van de kerk geeft een vrij robuuste indruk, vooral door de zwaar versneden steunberen, die de travee-indelingen aangeven en die de verschillende puntgevels en de toren flankeren. Typisch voor de Sint-Lucasneogotiek zijn de gekoppelde lancetvensters met verzorgde geprofileerde dagkanten en geometrische glas-in-loodramen. De hogere spitsboogvormige

middenvensters van de voorgevel en de transeptgevels hebben fraai neogotisch maaswerk en figuratieve glas-in-loodramen. De vierkante toren met drie geledingen met verschillende vensters en met gekoppelde galmgaten geeft de kerk vooral aan de koorzijde een apart, indrukwekkend silhouet.

De artistieke waarde van het kerkgebouw ligt vooral in het totaalconcept in ontwerp en uitvoering van zowel exterieur als interieur. Het imposante bakstenen kerkgebouw is een mooi voorbeeld van de voortlevende neogotische architectuur van het begin van de 20ste eeuw, die symbool moest staan voor de nieuwe parochiegemeenschap. Het interieur ondersteunt dit totaalconcept door eenzelfde materiaalgebruik in combinatie met het kwalitatief hoogstaande neogotische meubilair van het bekende Gentse atelier Albert Sinaeve-D'Hondt, de figuratieve glasramen van het Gentse glazeniersatelier Henri Coppejans en de neogotische sculpturen, waaronder de kruisweg van Aloïs De Beule uit 1902 een bijzondere plaats inneemt.

Pastoor Meuleman schonk bij zijn dood in 1937 de pastorie aan de kerkfabriek. Momenteel wordt ze verhuurd als woning.

Ook dit neotraditionele ontwerp is van de hand van architect Henri Valcke. De woning is van de straat gescheiden door een haag en een ijzeren hek op lage bakstenen voeten. Ook de voortuin van de kerk is met een soortgelijk art-decogetint hekwerk tussen vierkante gemetselde pijlers afgesloten. De pastorie is een verzorgd bakstenen dubbelhuis van vijf traveeën en twee verdiepingen onder een zadeldak tussen zijtrapgevels. Boven de middentravee zit een getrappt dakvenster. De voorgevel is sterk horizontaal uitgewerkt door de arduinen plintlijst, de kordonlijst, de speklagen in zwarte baksteen ter hoogte van de dorpels en de bakstenen muizentandlijst onder de houten gootlijst. Het schrijnwerk werd vernieuwd en voorzien van dubbele beglazing.

Een diepe achtertuin loopt door achter de kerk en wordt afgezoomd door hoge taxushagen, die ook de scheiding vormen met een kleine begraafplaats.

De pastorie van Landsdijk.

In de begraasde tuin staan een imposante bruine beuk, een treures en twee oude hulststruiken.

De pastorie onderstreept het belang van de neotraditionele architectuur als symbool voor de nieuwe parochiegemeenschap. De stijl van de pastorie is minder robuust dan die van de kerk en soberder in de uitvoering. Samen met de kerk en de omgevende tuinen vormt de pastorie een sterk beeldbepalend ensemble in dit poldergehucht aan de historische Graaf Jansdijk, waarbij de kerk tevens als baken fungeert in het vlakke landschap.

De parochiekerk H.-Kruis en O.-L.-Vrouw in Oosteeklo.

De parochiekerk H.-Kruis en O.-L.-Vrouw met voormalig kerkhof, hekken en kerkweg met muurkapel, Koning Albertstraat, Oosteeklo

Het huidige kerkgebouw dateert van 1781. Het werd gebouwd in opdracht van de Gentse Sint-Pietersabdij, het kapittel van Doornik en de cisterciënzerabdij van Flines, tiendheffers van de parochie sinds 1261. Als voorbeeld hadden de initiatiefnemers de toen pas gerealiseerde kerk van Lembeke, toegeschreven aan architect Joost Fermondt, voor ogen. De abt van de Sint-Pietersabdij, Gudwalus Seiger, wees de toenmalige burgemeester van Oosteeklo aan om de werken te coördineren. In 1781 sloot die laatste een overeenkomst met Johannes De Meyer, meester-metselaar en architect uit Zwijnaarde, voor het uitvoeren van de werken. Het meubilair van de oude kerk werd aanvankelijk hergebruikt en zou in de loop van de 19de eeuw stelselmatig vervangen worden. Enkele restauraties volgden in 1872, 1889

en 1907 onder leiding van architect Van Wassenhove. Van 1978 tot 1987 werden de laatste buitenherstellingen uitgevoerd en in 2005 werden de laatste binnenschilderwerken opgeleverd.

De driebeukige pseudobasiliek onder een groot zadeldak, bedekt met leien, is opgetrokken in een sobere classicistische baksteenarchitectuur. Oorspronkelijk sierden bepleisterde banden de getoogde vensters. Enkel de geprofileerde daklijst bleef behouden na de restauratie van de jaren 1980. De sobere westgevel loopt door in de vierkante toren met eenvoudige gekoppelde rondboogvormige galmgaten en is enkel doorbroken door een getoogd venster boven een portaal met getoogde hardstenen omlijsting. De deur werd in 1943 vernieuwd met behoud van de fraai gebeeldhouwde aanslaglat met het jaartal 'AN 1782'. Aan de straatgevel bevindt zich een calvarieberg met een witgeschilderd kruisbeeld van het einde van de 18de eeuw onder een vernieuwde luifel en geflankeerd door beelden van O.-L.-Vrouw en Sint-Jan, vernieuwd in 1938.

Het harmonische interieur is typisch voor de classicistische stijl: rondboogarcaden op Toscaanse zuilen afgedekt door bepleisterde gewelven. Het koor is gedecoreerd met een muurschildering met de voorstelling van God de Vader, engelen en opschriften. Het is een werk van Henri Sencie uit Morlanwelz als achtergrond voor het kruisbeeld dat Matthias Zens in 1894 beeldhouwde. De glasramen van het koor met geometrische motieven dateren eveneens van 1894; de tien glasramen uit de benedenkerk werden in 1895 geplaatst en bij de laatste restauratiewerken vernieuwd.

De kerk is nog omgeven door het voormalige kerkhof, dat door een oud kerkwegeltje (Kerkweg) verbonden is met de hoofdstraat (Oosteeklo-dorp). Die kerkwegel is één van de drie nog resterende kerkwegels op het grondgebied van Oosteeklo. Een getralied muurnisje met bekronende wapenstein van Isabella de Houchin, abdis van de abdij van Oosteeklo tussen 1669 en 1722, en voorzien van het jaartal 1681 bevindt zich aan het einde van de kerkwegel in de zijgevel van het huis Oosteeklo-dorp 10.

Aan de andere zijde sluit de site aan bij de beschermde omgrachte oude pastorie. Tussen beide bevindt zich een ijzeren hek tussen vierkante gemetselde pijlers. Ernaast werd in 1938 een piëtakapel opgericht. Op het oude kerkhof bevindt zich ook nog een ommegang met zeven staties van de Zeven Weeën van Maria, thans gegroepeerd in een halve cirkel. De pijlerkapelletjes werden in 1992 vernieuwd met behoud van de polychrome gipsen reliëfs. Ook aan de zuidzijde van het kerkhof kwam er een fraai ijzeren hekwerk tussen gietijzeren zuiltjes met bolornamenten.

De Sint-Annakapel met omgevende hagen, Prins Boudewijnlaan, Assenede

De Prins Boudewijnlaan is gelegen op de Graaf Jansdijk, die hier in de 14de eeuw werd aangelegd om Assenede te beschermen tegen overstromingen. Al in 1750 werden pogingen ondernomen om hier een kapel op te richten. De plek zou verband houden met de vondst van een Mariabeeldje in de watergang bij de dijk. Volgens een legende werd dat beeldje gestolen uit de vroegere kapel en weggegooid. De dader verdronk een week later, als straf voor zijn goddeloze daad. Volgens een jaartal op de voorgevel en op een steentje in de achtergevel kwam de kapel er uiteindelijk in 1773.

De kapel is ook gelegen op de kleine processieweg, waarlangs de Sint-Annaomwegang vanaf de jaren 1640 jaarlijks uitging en die van de parochiekerk via de Hoogstraat naar de Landsdijk tot aan de kapel loopt. Via de ertegenover gelegen vroegere kerkwegel en de Leegstraat keerde de processie terug naar de kerk.

De kapel is beschermd als monument
wegens haar historische, volkskundige
en sociaal-culturele waarde

Het exterieur werd in de loop der tijden aangepast. Vermeldenswaardig zijn de talrijke in de bakstenen ingekerfde namen en jaartallen uit de 19de eeuw, naar verluidt aangebracht door processiegangers en bezoekers van de kapel.

De kapel met haar omgeving en de hagen is beschermd als monument wegens haar historische, volkskundige en sociaal-culturele waarde als een vrij gaaf bewaard voorbeeld van landelijke religieuze architectuur met goed bewaard interieur, nog getuigend van een authentieke volksdevotie. Haar landelijke ligging, tussen hagen en kleine dijkhuisjes, is zeer beeldbepalend: ingeplant op de oude Graaf Jansdijk, in het perspectief van de huidige Kapeldreef, waarlangs in vroegere tijden de Sint-Annaomwegang plaatsvond.

De Sint-Annakapel in Assenede.
Foto: fotoarchief centraal kerkbestuur
Assenede

De Onze-Lieve-Vrouwekapel en de oorspronkelijke begraafplaats met ommuring en enkele grafmonumenten, Meuleken, Boekhoute

De kapel werd gebouwd door Guillaume Joseph De Block en zijn echtgenote Virginie Verstraeten, die het kasteel Ter Leyen in het centrum van Boekhoute bewoonden. Guillaume De Block was een vooraanstaand wetenschapper en politicus. Hij was doctor in de geneeskunde, hoogleraar aan de Gentse universiteit, senator en van 1855 tot aan zijn dood in 1862 tevens burgemeester van Boekhoute. Hij was ook een Vlaams voorvechter en een diepgelovig man. Uit de verkoopvoorwaarden van het perceel grond dat hij in 1856 aan de Gemeente verkocht voor de oprichting van de gemeentelijke begraafplaats, blijkt dat de kapel, gesitueerd in de zuidoosthoek van het perceel, niet begrepen was in de verkoop en dat zij met de grond eigendom bleef van de familie De Block. Ze werd vermoedelijk circa 1850 opgericht als private kapel en werd slechts tweemaal per jaar opengesteld voor het publiek, voor de H.-Sacramentsprocessie en op 15 augustus voor het feest van Maria. Een opvallend, fraai uitgewerkt ijzeren hek sluit de kapelruimte af.

In 1857 werd de gemeentelijke begraafplaats aangelegd op de gronden die daarvoor waren afgestaan door burgemeester De Block. Er waren echter enkele voorwaarden aan verbonden: de begraafplaats moest volledig ommuurd worden en goed onderhouden blijven en zijn grafkelder moest zonder schadeloosstelling in het midden opgetrokken worden. De openbare aanbesteding voor kerkhofmuur, 'gevangenhuis', grafmakerswoning en lijkhuisje werd in 1857 toegewezen aan Petrus Bauwens, metselaar in Boekhoute. In 1894 werd de begraafplaats naar het noorden uitgebreid. Ook de nieuwe ommuring werd uitgevoerd door Petrus Bauwens. Tezelfdertijd werd het lijkhuisje vergroot.

De oorspronkelijke begraafplaats van 1857 is symmetrisch aangelegd met centraal het grafmonument van de familie De Block. Het is een vrij imposant vierkant grafmonument van blauwe hardsteen. Het centrale hogere deel op de getrapte sokkel is bekroond met een hardstenen kruis. Vooraan bevindt zich een schijnpoot met het opschrift 'Bid voor de zielen'; typische decoratie met acroteriën op de hoeken en een reliëf met gevleugelde zandloper op het fronton. Andere opmerkelijke grafmonumenten zijn onder meer de obelisk op vierkante sokkel met bekronend overkragend topstuk met palmetfries en Nikebeeld (?) en de open grafkapel met calvariekruis. Het eerstgenoemde herdenkt Gilles Chauchet, een ingenieur van Bruggen en Wegen, die in 1833 in Boekhoute om het leven kwam. De open grafkapel werd opgericht ter nagedachtenis van Amelia Cornelis, begijn in het Groot Begijnhof in Gent en er overleden in 1855. Verder zijn er ook nog twee oorlogsgraven van het Gemeenbest en enkele graven van oorlogsslachtoffers, afgezonderd van de rest door een lage afsluiting.

Het grafmonument van de familie De Block op de begraafplaats in het Meuleken in Boekhoute.

Woningen en hoeven

Vier in 2011 beschermde woningen in Assenede en Bassevelde vervulde het lijstje van interessante woningen en hoeven die eerder al beschermd waren. Op dat lijstje staan onder meer het kasteel Ter Leyen met omgeving in Boekhoute (1977) en een voormalig abdijgebouw in Oosteeklo (1994). De vier in 2011 beschermde woningen hebben naast historische en architecturale kwaliteiten een authentiek en representatief karakter. De bewaarde inwendige structuur en de aanwezigheid van authentieke interieurelementen verhogen hun erfgoedwaarde.

Burgerhuis met tuin en koetshuis, Hoogstraat 6, Assenede

De art-decogetinte gecementeerde voorgevel met erker uit de jaren 1920 (naar een ontwerp van architect L. De Schilder) verbergt een 18de-eeuwse bepleisterde lijstgevel, zoals die bekend is van oude prentbriefkaarten.

Maar het gebouw herbergt nog een oudere kern. Vooral in het interieur en in de achtergevel is de bouwhistorie van het pand vandaag nog duidelijk af te lezen. Zo bevat de rechtervoorkamer een balklaag met zware moerbalken met opgenagelde versierde sloffen steunend op zandstenen consoles. Die wijzen op een vroege bouwfase van de woning, die minstens tot de 16de eeuw opklimt. De oudste schriftelijke vermelding van de woning treffen we aan in een landboek van 1657 met griffier Garemyn als eigenaar. In de versie van 1788 is Antoon de Boes, burgemeester van de 'Stede en Ambacht Assenede', als eigenaar opgegeven.

Vermoedelijk in het begin van de 18de eeuw werd het huis achteraan uitgebreid met een ruime opkamer boven een overwelfde woonkelder. In de achtergevel

De vier beschermde
woningen hebben naast
historische en
architecturale kwaliteiten
een authentiek en
representatief karakter.

wijzen de getraliede keldervensters met zandstenen latei, de zandstenen hoekblokken van de oorspronkelijke kruiskozijnen en de zware muurankers op deze bouwfase.

In 1833 vond een verbouwing plaats, waarbij de bovenverdieping werd toegevoegd en het huis een classicistische aankleding kreeg. De toenmalige eigenaar was Jan Bernard van Peene, notaris en burgemeester. Zijn opvolger, notaris Guillaume van Peene, liet ca. 1870–1872 het nog bestaande koetshuis met paardenstal bouwen, achteraan palend aan de Stadhuisstraat. In die periode kreeg ook het interieur de nodige aanpassingen: vloeren, stucplafonds en marmeren schoorsteenmantels dateren uit die tijd. In 1920 werd brouwer Leo De Rudder-van Peene eigenaar van het gebouw. Hij liet onder meer de voorgevel ‘moderniseren’. Het interieur is vandaag deels ingericht als galerie en is grotendeels in de originele staat hersteld.

Deze burgerwoning in het centrum van Assenede is samen met nog enkele andere belangwekkende gebouwen in de omgeving een interessant voorbeeld van de evolutie die privéwoningen hebben doorgemaakt gedurende de laatste eeuwen. Het is een zeldzaam voorbeeld van een historische woning met een boeiende geschiedenis, met nog talrijke aanwezige authentieke elementen, zowel in het exterieur en het interieur als in de aanleg van het geheel met tuin, paviljoentje en koetshuis. Naast zeldzame getuigen van de 16de-eeuwse bouwfase geeft de ruime vroeg-18de-eeuwse woonkelder met zijn gedrukte tongewelven en nog authentieke aankleding met grote betegelde haard, houten lambrisering en ingewerkte kastjes en hardstenen gootsteen met pomp een uitzonderlijk gaaf bewaard beeld van de vroegere wooncultuur.

Burgerhuis uit de 18de eeuw, Markt 6, Assenede

Dit huis draagt in zijn voorgevel het jaartal 1778. Het werd gebouwd door notaris Franciscus Xaverius Mys en zijn echtgenote Anna Jacoba Pijnaert. Het huis bevindt zich naast het in 1771 opgerichte ‘stadhuis van de Stede en Ambacht Assenede’, toegeschreven aan de Gentse bouwmeester Jean-Baptiste Simoens. Op de arduinen deuromlijsting van de notariswoning komt het steenhouwersmerk NPN voor, geïdentificeerd als het handelsmerk van meester-steenhouwer Nicolas Paternotte, steenkoopman van een groeve in Arquennes (Henegouwen). In Gent was hij onder meer leverancier voor de Sint-Pietersabdij en het hotel d’Hane-Steenhuysse in de periode 1772–1779, waar hij telkens samenwerkte met architect Simoens. Zijn aanwezigheid in deze landelijke context is vrij uitzonderlijk te noemen.

In 1834 is Eduard van Moffaert, ontvanger, opgetekend als eigenaar. In 1873 werd het huis verkocht aan geneesheer Henri Dierickx. Tot een nieuwe verkoop in 1914 zou het de woning blijven van dorpsnotabelen en bleef het in de originele staat behouden. Na de Eerste Wereldoorlog werd het huis verbouwd tot een kruidenierszaak, De Kleine Winst genaamd. De voorgevel kreeg links één groot venster voor de kruidenierszaak en rechts kwamen er de voor een herberg typische glazen deuren. Begin jaren 1950 werd het huis eigendom van brouwerij Van Hoorebeke en kreeg de hele benedenverdieping een herbergfunctie onder de naam Landbouwershuis. Ook de binnenplaats achteraan werd toen overdekt en ingericht als feestzaal. Ondertussen zijn de glazen deuren opnieuw verbouwd tot vensters en is er onderaan een plint in leisteen, die – samen met de schreeuwerige reclamepanelen – de benedenverdieping ontsiert.

Binnenin dateren inrichting en aankleding uit de jaren 1950. De oorspronkelijke centrale gang (van voordeur naar achterdeur) verdween en de scheidingsmuren werden vervangen door een bakstenen boog. Slechts een stukje van

het oorspronkelijke stucplafond van de gang bleef bewaard in het tochtportaal. De linkervoorkamer met nieuwe neogotische schouw werd voorzien van een wandschildering op doek met Italiaans landschap, gesigneerd 'Decuin Jos' (?). De twee rechterkamers werden verbouwd tot één gelagzaal met toog, maar behielden wel de oorspronkelijke stucplafonds met omlopende lijst en een mooie tapijttegelvloer in cement.

De achterliggende feestzaal, gelegen tussen het voor- en achterhuis, heeft één wand voorzien van een geometrische muurdecoratie, naar verluidt uitgevoerd door kunstschilder Jules Boulez uit Oudenaarde.

Op de bovenverdieping is de 18de-eeuwse toestand beter bewaard. De oorspronkelijke indeling in vier kamers uitkomend op de overloop bleef behouden, met vier originele deuren. In de kamers getuigen de classicistische schouwen met sobere stucdecoratie en één stucplafond nog van de originele aankleding.

Ondanks de aanpassingen aan de functie van herberg met gelagzaal behield deze woning nog heel wat originele interieurelementen. Door zijn behouden structuur en kenmerkende Lodewijk XVI-ornamentiek in de venster- en deuromlijstingen is de woning nog representatief voor de laatclassicistische stijlperiode.

Bij een eventuele restauratie kan de benedenverdieping weer aangepast worden aan de oorspronkelijke situatie, zodat de gevel opnieuw zijn symmetrische en harmonische classicistische uitzicht krijgt.

De achterliggende aanbouwen zijn uitdrukkelijk buiten deze bescherming gehouden.

Het burgerhuis, Dorp 11, in Bassevelde.

Het burgerhuis, Markt 6, in Assenede.

Het voormalige brouwershuis, Dorp 60, in Bassevelde.

Het burgerhuis, Hoogstraat 6, in Assenede.

Voormalig brouwershuis, Dorp 60, Bassevelde

Even representatief, maar nu als voorbeeld van een 19de-eeuwse burgerwoning, is het hoekhuis dat in 1870 werd gebouwd door landbouwer L. Van de Voorde in Bassevelde. Zijn zonen richtten in 1879 in de tuin een brouwerij op, die in 1888 nog uitgebreid werd. In 1898 werd het geheel verkocht aan Edmond Aldeweireldt, die de brouwactiviteiten voortzette. In 1909 werd de stoomketel van de brouwerij nog vervangen door een petroleummotor en werd de woning achteraan verfraaid en uitgebreid met een veranda. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden alle brouwactiviteiten stopgezet en in 1919 werd brouwerij Aldeweireldt opgeslorpt door de Centrale Brouwerij Paul Krüger uit Eeklo, die 23 kleine brouwerijen uit het Meetjesland verenigde. De eigenlijke brouwerij werd gesloopt, de mouterij kreeg een herbestemming als magazijn voor Krüger en bleef nog in gebruik tot de sloop in 1989.

Het beeldbepalende en goed bewaarde neoclassicistische hoekhuis is een voor zijn bouwperiode mooi voorbeeld van een klassiek huis met zeer verzorgde bepleisterde en beschilderde lijstgevels. Kenmerkend zijn de afgevlakte bossage op de benedenverdieping, de omlopende arduinen lijsten en een uitgewerkt hoofdstel met architraaf op modillons. De getoogde vensters hebben geprofileerde omlijstingen; op de benedenverdieping worden ze bekroond met een diamantkop en uitwaaierende voegen; op de eerste verdieping zijn ze voorzien van fraaie sluitstukken. De benedenvensters behielden hun verzorgd schrijnwerk en opengewerkte rolluikkasten. De centrale toegangsdeur heeft een fraai art-nouveauegetint glas-in-loodraam in het bovenlicht.

Ook de plattegrond en de interieurelementen – de stucplafonds met omlopende tandlijsten, lijstwerk en rozetten, de typische tapijttegelvloeren en de geprofileerde deuren met glas-in-loodramen – bleven goed bewaard en getuigen van een kwaliteitsvolle 19de-eeuwse aankleding in neoclassicistische stijl.

Het voormalige brouwershuis met aangebouwde veranda is beschermd als monument wegens de architectuurhistorische en artistieke waarde van zowel exterieur als interieur.

Gelegen op de hoek van de beboomde dorpsstraat vormt het met zijn witte gevel een sterk beeldbepalend element in de dorpskern. Het is een treffend en gaaf bewaard voorbeeld van een 19de-eeuwse burgerwoning in neoclassicistische stijl en is de enige materiële getuige van de aanwezigheid van een brouwerij in het dorpscentrum. Het interieur met zijn originele indeling en nog authentieke aankleding getuigt van de specifieke wooncultuur en status van brouwersfamilies als belangrijke dorpsnotabelen in de 19de eeuw.

Burgerhuis met tuin uit het interbellum, Dorp 11, Bassevelde

Deze beeldbepalende woning bevindt zich centraal aan het dorpsplein, met uitzicht op de kerk en de kiosk. Ze werd in 1935 gebouwd in opdracht van Emiel Dhanens en zijn echtgenote Louisa Steyaert, ter vervanging van haar ouderlijk huis. Nadien werd het de woning van Gerard Dhanens, die van 1927 tot 1968 burgemeester was van Bassevelde.

De woning vertoont de typische kenmerken van de baksteenarchitectuur uit het interbellum. De strakke voorgevel heeft een zeer verzorgd parement in bruingele langwerpige baksteen met diepliggende, schuin uitgewerkte lintvoegen (de zogenaamde Dudokvoegen). Een overstekende houten daklijst loopt aan drie zijden om het huis heen. Evenwijdig aan de daklijst loopt een betonlijst, die de strakke gevel horizontaal aflijnt. De centrale rondboogdeur heeft een brede natuurstenen omlijsting. Zowel links als rechts ervan is er een breed rechthoekig venster met witgeschilderd raamwerk. Met de deurlijst correspondeert op de eerste verdieping een kubistisch uitgewerkte erker met een

afgeronde balustrade en een eveneens afgeronde luifel, wat de strakheid in de voorgevel enigszins tempert. In de zijgevel verlichten hoge ramen met glas-in-loodvulling het achterliggende trappenhuis. Aan de achtergevel valt vooral de uitspringende veranda onder een plat dak op met aansluitende pergola.

De indeling van de woning grijpt terug naar de klassieke vormgeving: een centrale gang met links de traditionele woonruimtes achter elkaar en rechts het bureau, het trappenhuis en de keuken. De aankleding – binnenschrijnwerk, vaste muurelementen en meubilair, wandbetegeling, tegel- en parketvloeren en plafond – getuigt van een totaalconcept in art-decostijl. Er werd gewerkt met rijke materialen als inheems marmer, tropische houtsoorten en glas in lood, wat de woning tot een representatief voorbeeld maakt van de betere, stijlvol ingerichte burgerwoningen uit het interbellum.

de aanwezigheid van authentieke interieur- elementen verhoogt hun erfgoedwaarde

In de diepe achterliggende tuin bevinden zich nog de terrassen van natuursteentegels, geflankeerd door grote buxusbollen, groenblijvende struiken en ligusterhagen, met in het midden een rechthoekige waterpartij met fonteintje.

De woning is een mooi voorbeeld van baksteenarchitectuur aansluitend bij het romantisch kubisme, een stijlrichting uit het interbellum die vooral verwijst naar de architectuur van de Nederlandse architect Dudok. Typisch zijn de Dudokvoeg, de horizontale metalen raampartijen, de smalle hoge vensters met glas-in-loodvulling voor het trappenhuis en de afgeronde hoeken van het balkon met luifel. Het interieur is uitzonderlijk gaaf bewaard en getuigt van een kwaliteitsvol totaalconcept, kenmerkend voor het interbellum. De tuin met terrassen en vijvertje en de typische buxusaanplantingen maakt deel uit van dit totaalconcept.

Industrieel erfgoed

Naast de vissersboot BOU 8 in Boekhoute, die in 2003 beschermd werd als unieke getuige van het vissersverleden van dit dorp, werd de lijst industrieel erfgoed uitgebreid met een relict van de buurtspoorwegen. Van de buurtspoorweggebouwen in Bassevelde bezit het

opmerkelijke watertorentje met aangebouwd kolenhok nog erfgoedwaarde, vanwege zijn markante vormgeving en als zeldzame getuige van de noodzakelijke infrastructuur horend bij de verdwenen techniek van het met stoom aangedreven verkeer.

De Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen, opgericht in 1885, zorgde voor de ontsluiting van de plattelandsdorpen door de aanleg van een uitgebreid net van buurttramlijnen. De aanleg van de 26 km lange tramlijn tussen

Het watertorentje met kolenhok van het tramstation in het Dorp in Bassevelde.

Bibliografie

- Uitvoerige beschrijving in beschermingsdossier, archief dienst Erfgoed, Provincie Oost-Vlaanderen.

Gent en Bassevelde werd goedgekeurd in 1904. De lijn werd in gebruik genomen in 1910. De gebouwen van het eindstation Bassevelde dateren eveneens van 1910. Vanaf de jaren 1930 werd overgeschakeld op spoorauto's en vanaf 1956 namen bussen de plaats in van de trams. De tramsporen werden toen ook opgebroken.

Gebouwen, opgetrokken in opdracht van de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen, werden op grote schaal ontworpen volgens bepaalde typeplans en -bestekken. Een eindstation, zoals dat van Bassevelde, bestond uit een dienstwoning met bureauruimte, een werkplaats en remise voor de tramrijtuigen en een watertorentje met kolenmagazijn. In 2007 werd de sloop van de spoorweggebouwen in Bassevelde goedgekeurd, met uitzondering evenwel van de watertoren. Vandaar dat nu enkel het watertorentje met kolenhok als monument is beschermd.

De watertoren werd opgetrokken volgens lastenboek nr. 22 uit 1909 in een eclectische, maar sobere bouwstijl, hoofdzakelijk in baksteen, verrijkt met enkele details in natuursteen. Het is een vierkant gebouw onder een steil schilddak bedekt met pannen, met aanleunend een lager kolenhok van vijf traveeën breed onder een overstekend zadeldak. Het geheel springt in het oog door zijn verwijzing naar de traditionele baksteenarchitectuur, zoals het gebruik van verdiepte muurvelden met een afwerking in natuursteen. De vensters met ijzeren roedeverdelingen zijn dan weer typisch voor industriële gebouwen uit die tijd. De watertoren is niet meer als zodanig in gebruik, maar heeft op de verdieping nog een geklonken metalen watertank.

Martine Pieteraerens

beleidsmedewerker cultuur

dienst Erfgoed

Provincie Oost-Vlaanderen

11

oorlogsmonumenten in Oost-Vlaanderen beschermd

oorlogsmonumenten in Oost-Vlaanderen bescherm

In navolging van het inventarisatie- en bewustmakingsproject rond oorlogserfgoed in de Westhoek werd in 2008–2009 ook in de provincie Oost-Vlaanderen begonnen met een snelinventarisatie ‘gedenktekens’. In een eerste fase werden de gedenktekens bekeken die zijn opgericht voor Belgische gesneuvelde soldaten en burgerslachtoffers. Het zijn monumenten opgericht en onthuld door de Gemeente of parochie ter herinnering aan de oorlogsslachtoffers uit de lokale gemeenschap.

De selectie werd doorgevoerd op grond van de historische en sociaal-culturele waarde en de bijzondere artistieke kwaliteit. Behalve de gedenkplaat aan de kerk van Gavere, werd gekozen voor vrijstaande driedimensionale monumenten met veelal figuratief beeldhouwwerk.

Een 45-tal monumenten waren al op een indirecte manier beschermd als onderdeel van een openbaar gebouw of van een dorps- of stadsgezicht. In 2011 werden 37 monumenten, verspreid over Oost-Vlaanderen, beschermd.

Algemene context en motivering

De Eerste en Tweede Wereldoorlog waren heel ingrijpende gebeurtenissen in de geschiedenis van de 20ste eeuw. In beide oorlogen, maar vooral in de eerste, lieten veel militairen in Vlaanderen het leven. Beide oorlogen hadden bovendien een bijzondere impact op het dagelijkse leven van de burgerbevolking. Het familiale leven raakte soms totaal ontwricht. Iedereen leed onder de zware

Na de Eerste
Wereldoorlog ontstond
de behoefte om
gedenktekens op
te richten om deze
vreselijke tijden niet
te vergeten.

oorlogsomstandigheden; elke familie had te maken met ziekte en dood, angst en verdriet.

Na de Eerste Wereldoorlog ontstond de behoefte om gedenktekens op te richten om deze vreselijke tijden niet te vergeten. Bijna in elke gemeente verscheen toen een oorlogsgedenkteken. Die gedenktekens werden opgericht door burgerlijke of militaire overheden, door instellingen of verenigingen, door private personen. Ze herinneren aan een groep slachtoffers, aan bepaalde individuen, aan gebeurtenissen (slag, bombardement ...) of aan een (militaire) installatie.

Na de Eerste Wereldoorlog regelde een wetgeving het herdenken en 'verheerlijken' van de oorlogsgebeurtenissen in België. De wet van 14 juli 1919 bepaalde dat registers zouden worden aangelegd van wie voor België gesneuveld, gestorven of ter dood veroordeeld was en dat de staat een gedenkteken zou oprichten ter ere van de helden van de 'Grooten Oorlog'. De Gemeenten mochten kiezen tussen een plaat of een gedenkteken als blijvende herinnering aan de inwoners vermeld in de nationale of gemeentelijke registers.

Al in mei 1919 stuurde de Oost-Vlaamse gouverneur de Kerchove d'Exaerde, met goedkeuring van de minister van Binnenlandse Zaken, een omzendbrief aan de gemeentebesturen waarin hij ze aanspoorde om de "gelukkige bevrijding van België" ter herdenken door het planten van een boom. Aan de voet van de boom kon een steen of gedenkzuil geplaatst worden, waarop de namen gegrift stonden van de soldaten die voor het vaderland gestorven waren. Comités werden belast met de oprichting en de onthulling ging vaak gepaard met grote feestelijkheden.

Na de Tweede Wereldoorlog werden heel wat minder afzonderlijke oorlogsgedenktekens opgericht. De namen van de gesneuvelden en de burgerslachtoffers werden veelal toegevoegd op de gemeentelijke oorlogsmonumenten van de Eerste Wereldoorlog.

Een belangrijk deel van de gedenktekens herinnert aan bepaalde militaire gebeurtenissen, zoals grote slagen of kleine gevechten, bv. het geallieerde bevrijdingsoffensief tijdens de Eerste Wereldoorlog in onder meer Oost-Vlaanderen. Belangrijke militaire gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog houden verband met de Achttiendaagse Veldtocht, de slag aan de Leie en het bevrijdingsoffensief van 1944. Gedenktekens kunnen ook verwijzen naar bepaalde aspecten van de militaire organisatie en operaties, zoals het vliegwezen ...

Ook de locatie waar het gedenkteken is opgericht, kan betekenisvol zijn. Soms staan ze op de plaats waar een eenheid voor het eerst werd ingezet of grote verliezen leed of waar een persoon dodelijk getroffen werd, soms zijn er nog andere aanwezige sporen in de onmiddellijke omgeving die herinneren aan de drama's die er zich hebben afgespeeld. Bij monumenten die sinds hun oprichting verplaatst zijn, is die historische context soms niet meer aan te tonen.

Het gedenkteken kan ook refereren aan het maatschappelijke klimaat dat heerste op het ogenblik van de oprichting. Vooral tijdens en na de Eerste Wereldoorlog waren er nogal wat spanningen tussen Vlaamsgezinden en *belgicisten*, tussen religieuze en niet-religieuze groeperingen enz. Dat resulteerde in een uitgebreid pakket aan symbolen op de gedenktekens. De onthulling van gedenktekens kon trouwens wel eens gepaard gaan met relletjes. De behoefte om de overwinning op de Duitse vijand extra te benadrukken, had soms een heroïsche, zelfs oorlogszuchtige bijklank. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zou de Duitse bezetter een aantal opschriften en beelden of zelfs volledige gedenktekens laten verwijderen, omdat ze in zijn ogen al te anti-Duits waren.

De gedenktekens zijn ook van artistiek belang, omdat zij het resultaat zijn van bepaalde stijlen en stromingen die gangbaar waren op het ogenblik van hun ontstaan. Er werd een beroep gedaan op lokale of al ruimer bekende kunstenaars. Een oorlogsmonument getuigt dan van het oeuvre van die kunstenaar of architect. Onder meer Aloïs De Beule realiseerde heel wat oorlogsmonumenten in Oost-Vlaanderen. Hij richtte een eigen atelier op, waar hij een groep beeldhouwers in dienst nam, onder meer Oscar Sinia, Geo Verbanck, Leo Sarteel, Modest Van Hecke, Achille Moortgat en Jules Vits.

Dikwijls vertonen gedenktekens opvallende gelijkenissen qua ontwerp, symbolen enz., wat erop kan wijzen dat plaatselijke steenhouwers werden aangesproken om een gedenkteken te ontwerpen en dat zij zich baseerden op bestaande modellen. Er bestonden ook catalogi met ontwerpen voor oorlogsgedenktekens, waaruit gekozen kon worden.

Soms werd gebruik gemaakt van betekenisvol materiaal, bv. oorlogspuin, of werden gedenktekens of delen ervan gerecupereerd bij de oprichting van nieuwe gedenktekens.

Oorlogsmonumenten houden de herinnering levend aan heldhaftige of glorieusde oorlogsdaden

Gedenktekens zijn ten slotte ook op sociaal-cultureel gebied van belang: door de behoefte om het herdenken van een collectief trauma in materie om te zetten hebben alle gedenktekens een sociaal-culturele waarde. Sommige onderstrepen het internationale karakter van de wereldoorlogen, op andere is expliciet een vredesboodschap aangebracht. Heel wat oorlogsgedenktekens zijn religieus geïnspireerd.

Oorlogsmonumenten houden de herinnering levend aan heldhaftige of glorieusde oorlogsdaden, maar ook aan traumatische gebeurtenissen die een gemeenschap hebben getroffen en die dikwijls deel uitmaken van het collectieve geheugen van die gemeenschap. Het is daarom van uitzonderlijk belang dat er op een doordachte wijze wordt omgegaan met dit bijzondere erfgoed én met de gevoeligheden die kunnen ontstaan bij verplaatsing, verwijdering of aanpassing. Door deze gedenktekens te beschermen als monument wil men het behoud en de bewaring ervan bevorderen, o.m. door een actieve onderhoudspolitiek. Bij restauratie wordt ernaar gestreefd om beeld en sokkel in de oorspronkelijke toestand terug te brengen. Bij noodzaak tot verplaatsen moet er in samenspraak met vertegenwoordigers van de lokale gemeenschap een evaluatie gemaakt worden en gestreefd naar een meer wenselijke situatie. Ook de omgeving van gedenktekens moet gevrijwaard blijven van ongewenste evoluties door bv. het in stand houden van visuele relaties.

Lijst van de bij besluit van 24 november 2011 beschermde oorlogsmonumenten in Oost-Vlaanderen

Gemeente	Adres	Omschrijving	Datum	Maker	Foto
Aalst	Graanmarkt Pupillenschool	Nationaal oorlogsmonument WO I en WO II voor de 'Oud-leerlingen en Troepenkinderen en leerling-pupillen'	1922	Ontwerp: Georges Hendrickx Brons: Marcel Rau (petekind Victor Horta)	
Aalst	Onze-Lieve-Vrouw-plein (Mijlbeek)	Oorlogsmonument WO I voor gesneuvelden en burgerlijke slachtoffers parochie Mijlbeek Na WO II: gesneuvelden, weggevoerden en werkweigeraars Groot-Aalst	1920	Beeldhouwer: Aloïs De Beule (Zele 1861 – Gent 1935)	
Aalst (Moorsel)	Raymond Uyttersprotstraat	Oorlogsmonument voor gesneuvelden en opgeëisten WO I en voor gesneuvelden en verzetslieden WO II van Moorsel Opgericht op initiatief van toneelkring Jan de Meer	1920	Jacques François Marin (Brussel 1877 – Nijvel 1950)	
Assenede (Bassevelde)	Dorp	Oorlogsmonument WO I en WO II met twee vrijheidsbomen (zomereiken: één uit 1830, één uit 1919)	1920	Beeldhouwer: Aloïs De Beule	
Berlare	Dorp	Oorlogsmonument voor gesneuvelden, opgeëisten en burgerlijke slachtoffers WO I en WO II en aandenken aan 62 Belgische soldaten gesneuveld in Slag bij Berlare (4-8.10.1914)	1930	Beeldhouwer: Jules Vits (Melle 1868-1935)	
Deinze	Kerkplein	Oorlogsmonument WO I en WO II, zgn. 'Puinruimer' Opgericht op initiatief van 'comiteit tot het oprichten van een gedenkteken ter vereering der gesneuvelde soldaten en der opgeëisten der stad Deinze'	1922	Beeldhouwer: Antoon Van Parys (Deinze 1884 – Gentbrugge 1968)	
Deinze	Kongoplein	Oorlogsmonument WO II voor burgerlijke slachtoffers Deinze, gevallen op 25 mei 1940	1956 Ont- huld 1958	Beeldhouwer: Geo Vindevogel (Gentbrugge 1923 – Deurle 1977) Sokkel: Romain van Assche, leraar teken-academie Deinze	

Gemeente	Adres	Omschrijving	Datum	Maker	Foto
Deinze (Bachte- Maria- Leerne)	Hoek Leernse- steenweg - Bagattenstraat	Gedenkkapel van het H. Hart met vrijheidsboom Kapel gebouwd in opdracht van graaf en gravin Arnold 't Kint de Roodenbeke Gedenkplaat Vrijheidslinde	1921 -22 1919		
Deinze (Vinkt)	Martelaren- plein (kerkhof Sint-Bartholo- meuskerk)	Oorlogsmemoriaal WO II, bestaande uit eremuur, gesmeed toegangshek, ereperk van kruisen en memoriaaltaar, op kerkhof voor burgerlijke slachtoffers en gesneuvelde Ardense Jagers bij Slag bij Vinkt in mei 1940 Initiatief van twee oorlogs- wezen: Jozef De Vlieger en Léon Pieters	1968	Ontwerp: Jozef De Vlieger, plaatselijk schoolhoofd, en Léon Pieters	
Dendermonde	Heldenplein	Oorlogsmonument WO I en WO II voor gesneuvelden en burgerlijke slachtoffers stad Dendermonde (inname stad op 17 oktober 1914)	1924	Ontwerp: Jules Van den Hende, Gent, architect Brons: Geo Verbanck (Gent 1881 – Aartselaar 1961)	
Dendermonde (Oudegem)	Ouburg	Oorlogsmonument WO I en WO II slachtoffers Oudegem	1950	Ontwerp: Jos De Decker (Dendermonde 1912-2000)	
Evergem (Ertvelde)	Hoek Marktplein - Pastorijstraat	Oorlogsmonument WO I voor gesneuvelden en burgerlijke slachtoffers Ertvelde	1925	Beeldhouwer: Aloïs De Beule	
Gavere	Molenstraat	Oorlogsmonument WO I en WO II voor gesneuvelden en burgerlijke slachtoffers Gavere	1923 -24	Beeldhouwer: Aloïs De Beule	
Gent	Lindenlei 38	Oorlogsmonument voor tijdens WO I gesneuvelde en opgeëiste leerlingen, oud-leerlingen en leer- krachten van de vroegere Nijverheidsschool (Technisch Atheneum), aangevuld met slachtoffers WO II	1923	Kunstenaar: Louis Dubar uit Gent (1876-1951)	

Gemeente	Adres	Omschrijving	Datum	Maker	Foto
Gent	Ottogracht 4	Oorlogsmonument WO I voor slachtoffers verbonden aan het Koninklijk Atheneum van Gent, aangevuld met slachtoffers verbonden aan atheneum WO II	1920	Beeldontwerp: Carl De Cock (Gent) Uitvoering: atelier Verbeyst, Brussel	
Gent (Gentbrugge)	Meersemdries	Gedenkteken 'Heldenhulde' voor de vele gesneuvelden en de slachtoffers van Gentbrugge	1922	Ontwerp voetstuk: architect Fritz Coppieters Brons: Domien Ingels (Gent 1881 – Bachte-Maria-Leerne 1946)	
Gent (Sint-Amandsberg)	Antwerpsesteenweg	Gedenkteken voor gesneuvelden, opgeëisten en burgerlijke slachtoffers Sint-Amandsberg	1926	Beeldhouwer: Aloïs De Beule	
Geraardsbergen	Stationsplein	Oorlogsmonument voor gesneuvelde soldaten, burgerlijke slachtoffers en opgeëisten WO I en gesneuvelden en verzetslieden WO II – gedenkplaat slachtoffers luchtbombardement 22 mei 1944	1922	Beeldhouwer: Jules Vits	
Hamme	Koning Albertplein	Gedenkteken voor gesneuvelden, opgeëisten en weggevoerden WO I + namen slachtoffers WO II	1921	Beeldhouwer: Karel Schuermans	
Kruishoutem	Markt	Gedenkteken voor gesneuvelden en slachtoffers WO I + namen slachtoffers WO II Huidige locatie sinds 1949	1920	Beeldhouwer: Antoon Van Parys	
Lebbeke (Wieze)	Kerkhofstraat	Gedenkteken WO I en WO II Huidige locatie sinds 1948 achter grafkelder gesneuvelden WO II	1923	Ontwerp en uitvoering beeld: G. Gaudier-Rembaux, Ecaussinnes Brons: S. Bastin	
Lochristi	Dorp-Oost	Gedenkteken gesneuvelden en burgerslachtoffers WO I, aangevuld met slachtoffers WO II	Kort na WO I	Beeldhouwer: Aloïs De Beule	

Gemeente	Adres	Omschrijving	Datum	Maker	Foto
Lovendegem	Kerkstraat 45	Gedenkteken voor gesneuvelden en burgerslachtoffers WO I en WO II Lovendegem Verplaatst in 2006	1921	Beeldhouwer: Gustaaf Pickery (Brugge 1862–1921)	
Merelbeke	Hundelgemsesteenweg	Gedenkteken voor gesneuvelden en burgerlijke slachtoffers Merelbeke WO I en WO II	1920	Beeldhouwer: Aloïs De Beule	
Moerbeke	Bevrijdersstraat	Gedenkteken gesneuvelden, gefusilleerden, opgeëisten en slachtoffers WO I en WO II Bloemperk niet oorspronkelijk	1920	Beeldhouwer: Geo Verbanck	
Ninove	Kerkplein	Gedenkteken gesneuvelden, weggevoerden en verzetslieden WO I en WO II	Na WO I	A. Deville	
Ninove (Meerbeke)	Halsesteenweg 44	Gedenkteken gesneuvelden en burgerlijke slachtoffers Meerbeke Initiatief bonden van oud-strijders en opgeëisten en Gemeente	1926 –28		
Sint-Gillis-Waas	Kerkstraat	Gedenkteken gesneuvelden en burgerlijke slachtoffers WO I en WO II	1921	Beeldhouwer: Alfred Courtens (1889–1967)	
Sint-Lievens-Houtem	Marktplein	Gedenkteken gesneuvelden WO I Initiatief van de plaatselijke pastoors	1920		
Sint-Niklaas	Houtbriel	Gedenkteken voor gesneuvelden, gemartelden en opgeëisten Sint-Niklaas	1926	Beeldhouwer: Bruno Gerrits (1881–1970)	

Gemeente	Adres	Omschrijving	Datum	Maker	Foto
Sint-Niklaas (Sinaai)	Hoek Edgard Tinelstraat - Dries	Gedenkteken gesneuvelden Sinaai	1920	Ontwerp: architect Van der Gucht Beeldhouwer: Ch. Willems	
Stekene	Dorpsstraat	Gedenkteken 'den Engel' voor gesneuvelden en burgerslachtoffers WO I + namen slachtoffers WO II Privé-initiatief Omheind in 1924 of 1925 Verplaatst van markt naar Dorpsstraat in 1937	1920		
Stekene (Kemzeke)	Kemzekedorp 2	Monument voor gesneuvelden en burgerlijke slachtoffers WO I Monument voor gesneuvelden en burgerslachtoffers WO II	1922 Na 1945	Ontwerp: René Rooms Beeld: Roland Romboux	
Waarschoot	Hovingen	Gedenkteken gesneuvelden en burgerslachtoffers WO I en WO II Verplaatst van kerk naar begraafplaats in 2002	1928	Beeldhouwer: Jules Vits	
Zeke	Koningin Astridplein	Gedenkteken gesneuvelden en burgerslachtoffers Zeke WO I en WO II	1923	Beeldhouwer: Aloïs De Beule	
Zottegem	Heldenlaan	Gedenkteken gesneuvelden en burgerslachtoffers WO I en vooral twee terechtgestelde burgers: notaris Léonce Roels en Desideer Vanden Bossche Grotendeels gefinancierd door confraters-notarissen	1921	Beeldhouwer: Jules Vits	
Zulte (Machelen)	Dorpsstraat - Hoevestraat	Gedenkteken voor gesneuvelden en burgerslachtoffers WO I en WO II met vrijheidsboom	1919	Beeldhouwer: Antoon Van Parys	

12

**‘Heiligen door het oog
van de naald’, een erfgoed-
project rond religieus textiel
uit het dekenaat Sint-Niklaas**

.....

‘Heiligen door het oog van de naald’, een erfgoedproject rond religieus textiel uit het dekenaat Sint-Niklaas

Van 21 oktober tot en met 13 november 2011 liep in de Sint-Nicolaaskerk in Sint-Niklaas de tentoonstelling ‘Heiligen door het oog van de naald. Religieus textiel uit het dekenaat Sint-Niklaas’. De tentoonstelling was één van de elementen van het gelijknamige erfgoedproject, dat door het provinciebestuur werd gesubsidieerd.

Voor de duur van de tentoonstelling werden de geselecteerde textiele voorwerpen op een ongedwongen, maar respectvolle manier gepresenteerd in het historische en monumentale kader van de dekenale Sint-Nicolaaskerk in het centrum van Sint-Niklaas. Ongeveer 48 textilia werden geëxposeerd in de zijbeuken en aan de zijaltaren, gaande van verschillende soorten liturgische gewaden over vaandels tot aangeklede heiligenbeelden. De selectie was niet alleen afkomstig uit de rijke textielcollectie van de Sint-Nicolaaskerk, maar bevatte ook prachtige stukken uit andere parochiekerken of uit de huizen van de vele religieuze congregaties in de stad. Het project was een echte samenwerking tussen alle mogelijke actoren uit het dekenaat en was één van de eerste initiatieven in de provincie – van onderuit gegroeid – die het sterk bedreigde religieuze textiel onder de aandacht brachten.

Alle tentoongestelde objecten wekten bewondering om het toegepaste kleurenpalet, de fijne borduurtechnieken, de gebruikte materialen en hun link met de vaak lokale productieateliers, maar ook om de prachtige voorstelling van heiligen of andere religieuze figuren en hun herkenbaarheid door middel van persoonlijke attributen.

De tentoonstelling stond natuurlijk niet op zichzelf, maar ging gepaard met de uitgave van een catalogus van de gepresenteerde voorwerpen. Die werden zowel in de catalogus als in de tentoonstelling volgens de heiligenkalender gerangschikt, zodat bijna het volledige liturgische jaar werd beschreven. Het was één van de troeven van de tentoonstelling dat zowel het onbekende(re) religieuze textiel, het kleurgebruik in de loop van het liturgisch jaar als de vele religieuze feesten aan bod kwamen. Aanvullende informatie leerde de bezoeker hoe heiligen te herkennen zijn aan de hand van de attributen of voorwerpen waarmee ze afgebeeld worden. Dit project droeg bij tot het overleven van die vroeger algemeen bekende, maar vandaag zeldzaam geworden kennis.

Lagere en middelbare scholen maakten ook gretig gebruik van de aangeboden educatieve pakketten en rondleidingen, die door de enthousiaste medewerkers van het project werden uitgewerkt en aangeboden.

In de catalogus werden verder nog artikels opgenomen gewijd aan borduren en de vele mogelijke borduurtechnieken, aan het Huis Grossé en aan het voor Sint-Niklaas – maar eigenlijk voor heel Vlaanderen – zeer belangrijke borduuratelier Van Severen. Naar de bekendste telg van deze bordurfamilie – Henri Van Severen – wordt vandaag verder onderzoek gedaan; misschien hoort u daar binnenkort nog wel meer over ...!

In samenwerking met de monumentenwacht 'interieur' van de Monumentenwacht Oost-Vlaanderen vzw werd op vrijdagavond 4 november 2011 een workshop georganiseerd over het behoud en beheer van textiel om de bruikleengevers van de tentoonstelling en andere geïnteresseerden uit het dekenaat de kans te geven hun kennis over het optimaal bewaren van hun textiel erfgoed bij te spijkeren.

Bert Van der Veken
dienst Erfgoed
Provincie Oost-Vlaanderen

Ongeveer 48 textilia
werden geëxposeerd
in de zijbeuken en aan
de zijaltaren

13

erfgoedproject in de kijker: 'De dood in kinderschoenen'

erfgoed- project in de kijker: 'De dood in kinderschoenen'

Rouwcultuur rond kinderen

'De dood in kinderschoenen'. Onder die enigmatische titel liep van 29 mei tot 10 juni 2011 een erfgoedproject rond kindergraven. Initiatiefnemers waren het Centrum Morele Dienstverlening en vzw Feniks uit Gent, onder de bezielende leiding van curator Anne-Flor Vanmeenen, tevens moreel consulente.

De dood is ook vandaag nog steeds een gevoelig thema en al helemaal als het over de dood van kinderen gaat. Door de verbeterde leefomstandigheden en door de evolutie van de geneeskunde komt de dood van een kind vandaag dikwijls als een donderslag bij heldere hemel. Professionele consulenten die getroffen mensen ondersteunen bij zo'n rouwmoment, stellen in deze rouwbeleving enerzijds een vorm van structuurloosheid en leegte vast door het wegvallen van traditionele, gedeelde rituelen en omgangsvormen en anderzijds de ruimte en de vrijheid die er is om de rituelen meer te personaliseren.

Binnen de funeraire en maatschappelijke geschiedenis hebben kindergraven een eigen verhaal, een steeds evoluerend verhaal van afscheid en rouw vertaald in steen. Dit project plaatste dat specifieke erfgoed in de kijker in een poging om het verlies van een kind meer bespreekbaar te maken én aandacht te vragen voor kindergraven, die vaak over het hoofd gezien worden bij het inventariseren en beschermen van funerair erfgoed.

Het project

Om die ambitieuze doelstellingen waar te maken hebben de initiatiefnemers een dubbeltentoonstelling opgezet met een artistiek en een thematisch gedeelte.

Voor het artistieke deel ging de bekende Gentse fotograaf Carl Uytterhaegen op zoek naar inspirerende, treffende en mooie beelden van kindergraven in de provincie. Uytterhaegen is een geëngageerd fotograaf en dat bleek ook uit de keuze van zijn foto's voor deze tentoonstelling. Uitzonderlijk in kleur sierden 64 ontroerende en krachtige foto's de wanden van het Geuzenhuis in Gent, waar de tentoonstelling liep. De foto's werden aangevuld met gedichten over het verlies van een kind uit diverse tijdvakken. Op die manier werd een vorm van historische solidariteit gecreëerd. Ook het experimentele muziekstuk van muzikant en componist Evan Roy, gepresenteerd in een geluidsmeubel ontworpen door Arjan Vanmeenen, droeg bij tot een beklijvende en verrassende reis door krachtige emoties. Kunst met een dubbele bodem, met weerhaakjes...

Tezelfdertijd liep in het Liberaal Archief een thematische tentoonstelling. Sobere zwart-witfoto's rond diverse thema's – de evolutie van anonieme of ontbrekende graven naar zeer persoonlijke kindergraven, de betekenislagen van de symboliek op kindergraven, vormen van portrettering, de eigen vormtaal van kindergraftekens, het verhaal achter de grafschriften – duiden een bepaalde opvatting of evolutie in onze rouwcultuur aan. In het boek 'De dood in kinderschoenen' werd uitgebreide informatie over deze thema's samengebracht.

Het project omvatte ook twee studiedagen: één rond rouw na het verlies van een kind en één waarop specialisten in het vlak van funerair erfgoed werden

samengebracht. Op laatstgenoemde studiedag kwamen onderwerpen aan bod als 'Het beeld van het kind op middeleeuwse grafmonumenten', 'Het middeleeuwse fenomeen van kinderbijzettingen in "kookpotten"' en 'Vormgeving van kindergraven tijdens de 20ste en 21ste eeuw en hun evoluties'.

Het project werd afgesloten met een muzikaal omkaderde poëzieavond rond het thema kinderdood. Wordkunstenaars brachten er poëzie van Petrarca, Vondel, Elsschot en Enquist die (h)erkenning wekt en een brug slaat tussen nabestaanden door de eeuwen heen.

Martine Pieteraerens

(met dank aan Anne-Flor Vanmeenen)

beleidsmedewerker cultuur

dienst Erfgoed

Provincie Oost-Vlaanderen

colofon

Uitgegeven in opdracht van de deputatie van de Provincie Oost-Vlaanderen.

André Denys, *gouverneur*

Alexander Vercamer, Geert Versnick, Peter Hertog, Jozef Dauwe,

Hilde Bruggeman, Eddy Couckuyt, *gedeputeerden*

Albert De Smet, *provinciegriffier*

Beleidsverantwoordelijke	gedeputeerde Jozef Dauwe
Samenstelling en redactie	directie Cultuur
Ontwerp en lay-out	Karakters, Gent
Druk	Schaubroeck, Nazareth
Oplage	1 400 exemplaren
Publicatie	januari 2013
Depotnummer	D/2012/0914/2

Verantwoordelijke uitgever gedeputeerde Jozef Dauwe,
p/a Gouvernementstraat 1,
9000 Gent

**cultureel
jaarboek**